İSTANBULUM

1

Fatih'te
Geçen Kırk Yılın Hikâyesi

Abdullah Uçman

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti

heyamola yayınları

II. baskı

Fatih: Kırk Yılın Hikayesi

Abdullah Uçman

Heyamola - 2010

Abdullah Uçman

I951'de Edirne'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Edirne'de tamamladı (1968). İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra bir süre aynı bölümde kütüphane memurluğu yaptı (I974-1978).

1976'da Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin yazımına katıldı. 1978'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi-Yeni Türk Edebıyatı Kürsüsü'nde Mehmet Kaplan'ın asistanı oldu. 1984'ten ben Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görevini sürdürüyor. 1988'den beri de Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansıklopedisi'nde redaktör. Yeni Sanat dergisinin (1O sayı 1974-1975) kurucuları arasında yer aldı. Yıllardır Rıza Tevfik Bölükbaşı arşivi üzerine çalışıyor.

Çalışmaları:

Eşrefoğlu Rûmi-Menâkıb-ı Eşrefzade (Önder Akıncı ile bırlıkte, 1976)

Koca Sekbanbaşı Risalesi (1976)

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi Sefâretnâmesi (1977)

Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri (1982)

Cenab Şahabeddin'in Bütün Şıirleri (Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci ile birlikte, 1984)

Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefıyesi (Rıza Tevfık, l 984)

Biraz da Ben Konuşayım (Rıza Tevfik'in hâtırâtı, 1993)

İstanbul'da Bir Ramazan (Cenab Şahabeddin'in Ramazan Yazıları, 1994)

Şiiri ve Sanat Anlayışı Üzerine Rıza Tevfik'ten Ali İlmi Fâni'ye Bır Mektup (1997)

Edebiyat-ı Cedide'ye Dair Ali Ekrem'den Rıza Tevfık'e Bir Mektup (1997)

Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bır Münakaşa (1997)

Bir 150'liğin Mektupları, Ali İlmi Fâni'den Rıza Tevfık'e Mektuplar (Handan İnci ile, 1998)

Muallim Nâci (1998)

Rıza Tevfik (1999)

Rıza Tevfik'in Sanat ve Estetikle İlgili Yazıları-1 (2000)

Bir Gül Bu Karanlıklarda, Tanpınar Üzerine Yazılar (Handan İnci ile, 2002)

Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebi Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma (2004)

Başlarken…

Nüfus cüzdanımdaki kayda göre 1951 yılının 17 Şubat'ında, daha sonraki yıllarda evde anlatılanlara bakılırsa, soğuk bir kış günü Edirne'nin Taşlık semtinde dünyaya gelmişim. Çocukluğum ve ilk gençlik yıllarım henüz şehirleşmenin ve şehirleşmeyle birlikte beton yapıların şehrin siluetini bozmadığı, tek katlı veya iki katlı ahşap evlerde insanların birbiriyle samimiyet içinde, dostça ve kardeşçe yaşadığı, komşuluk ilişkilerinin gerçekten var olduğu; hayatın huzur ve sükûn içinde akıp gittiği ya da bizim öyle zannettiğimiz günlerde Edirne'nin Kıyık semtinde geçti. İlkokulu, ortaokulu ve liseyi Edirne'de okudum. 1960-1970 yılları arasında civardaki köylerden şehre at ya da öküz arabalarıyla gidilip gelindiği o günlerde, bir şehirden başka bir şehre, hele İstanbul'a gidip gelmek bugün olduğu gibi, hiç de öyle kolay değildi. 70'li yıllarda bile otobüsle Edirne'den İstanbul'a beş-altı saatte gidilebildiğini hatırlarsak, böyle bir yolculuğun hem pahalı hem de oldukça meşakkatli bir şey olduğunu söylemeye bile gerek yok!

Hatırlayabildiğim kadarıyla, İstanbul'a ait birtakım fotoğrafları, önce ilkokul kitaplarımızda görmüş, okul ve mahalle arkadaşlarımın çoğu gibi ben de en çok "deniz"i merak etmiştim. Edirne'de nehirler vardı ama herhalde deniz, nehirden çok farklı idi. Deniz denilince, sadece, hep o ilkokulda dünyanın yuvarlak olduğuna dair bahsedilen meşhur örnekteki, bir geminin denizde gide gide bir süre sonra ufukta kayboluşunu hatırlardık. Hafızamda o yıllara ait çok net görüntüler yok ama galiba ilkokul üçüncü sınıfta iken sınıftaki bütün arkadaşlarımıza hediye olarak verilen büyük boyda ansiklopediye benzeyen bir kitapta Sultanahmet Camii'ne ait olduğunu tahmin ettiğim o muhteşem minareleri, yine Sultanahmet'teki Dikilitaş'ı ve Çemberlitaş'ı hayal meyal hatırlar gibiyim. İstanbul'a ait bu ilk izlenimler arasında galiba bir de, kitaplarımızdan birinde biraz masalla karışık olarak anlatılan Kız Kulesi yer alıyordu.

O yıllarda İstanbul'da biri Bakırköy'de oturan annemin kız kardeşi, yani teyzem ve tabii ailesi, bir de Mecidiyeköy'de oturan rahmetli dedemin amca oğlu Mustafa hoca (Büyükler) ile onun kızı, damadı, oğlu ve torunlarından meydana gelen ailesi bulunuyordu. Evde bir vesileyle İstanbul'dan bahsedildiğinde sadece Sabahat teyzemle (Tanık) Mustafa hoca ve onlarla aynı mahallede oturan yakın uzak akrabalarımız hatırlanıyordu. Bunlara bir de, rahmetli Mehmet dayımın (Mestçi) ara sıra bazı özel işleri için İstanbul'a gidip bir süre kaldıktan sonra teyzemden ve amca oğlu başka uzak akrabalardan,

biri hakim diğeri doktor, iki kardeş Turgut ve Orhan Sengir'den anneme getirdiği selam ve haberleri ilave etmeliyim. İstanbul denince, tabii bir de, midesinden rahatsız olan hısım-akraba veya konu-komşudan birilerinin ara sıra gidip geldiği İçmeler adını duyardık, hepsi o kadar!

Şimdi hangi yıla rastladığını tam olarak hatırlamıyorum, ama galiba ortaokul ikinci sınıftan üçüncü sınıfa veya ortaokuldan liseye geçtiğim yılın yaz tatilinde, muhtemelen on üç, on dört yaşlarımda iken annem ve kardeşlerimle birlikte ilk defa İstanbul'a geldiğimi çok iyi hatırlıyorum. Birkaç gün Bakırköy'de teyzemde kaldıktan sonra Mecidiyeköy'e diğer akrabalarımızı ziyarete giderken belediye otobüsüyle Saraçhane'den, o muhteşem Bozdoğan Kemeri'nin altından geçtiğimizi; kemerin üstündeki su kanallarını ve içinden suların aktığı künkleri düşünemeden, biraz da çocukça sayılabilecek muhayyilemle, suların kemerlerin üzerinden akıp giderken nasıl taşıp da aşağıya dökülmediğini zihnimden geçirdiğimi de çok iyi hatırlıyor ve şimdi oradan her geçişimde o günkü halimi düşünüp kendi kendime gülümsüyorum.

Daha sonra, 1968 yılı Haziran'ında üniversiteye giriş imtihanı için ikinci defa İstanbul'a geldiğimde, talihin garip bir cilvesi olarak sınava, daha sonra önce talebe, sonra kütüphane memuru ve asistan olarak gireceğim İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin 7 numaralı amfisinde girdim. İmtihandan sonra bir hafta kadar kaldığım İstanbul'da, daha önce fotoğraflarda gördüğüm yerleri büyük bir merak, hayret ve biraz da şaşkınlıkla teker teker dolaştım. Tam orta yerinde troleybüslerin daire çizdiği bir göbek bulunan eski Aksaray Meydanı, Beyazıt Meydanı, İstanbul Üniversitesi bahçesi, Sahaflar Çarşısı, Çemberlitaş, Sultanahmet Meydanı, Dikilitaş, Kapalıçarşı, Ayasofya ve Topkapı Sarayı ilk hamlede gezip dolaştığım yerler oldu.

Bir gün, tarif üzerine, Bakırköy'den trene binip Sirkeci'de inmiş ve gardan Sirkeci Meydanı'na çıkmıştım. Karşımda birdenbire o 5-6 katlı binaları görünce, sanki bu binalar üstüme üstüme geliyormuş gibi, adeta onların altında ezilecekmiş duygusuna kapıldığımı çok iyi hatırlıyorum. O yıllarda Edirne'de henüz en fazla iki veya üç katlı olan binalardan sonra görmeye hiç alışık olmadığım buradaki 5-6 katlı binalar, üzerimde psikolojik olarak olumsuz bir etki yapmıştı. Yıllar sonra Kafka'nın romanlarını, özellikle Şato'yu okuduğumda, benim daha o günlerde tuhaf bir şekilde etkisi altında kaldığım bu psikolojinin, meğerse modem hayatın ya da modernleşmenin etkisiyle yeni çağın bir türlü kurtulmayı başaramadığımız ortak bir illeti olduğunu öğrendim. Bugün düşünüyorum da, benim gibi başkalarının da yaşadığını tahmin ettiğim bu psikoloji; galiba, İstanbul'a yeni

gelmiş, yol yordam bilmeyen, devasa binalarla dolu şehirde elinden tutacak hiçbir tanıdığı olmayan sıradan bir gencin, böyle bir şehrin o büyük kargaşası içinde nasıl yaşanabilir, burada nasıl bir şeyler yapılabilir endişesinden kaynaklanıyordu.

Belki yine aynı korku veya endişe dolayısıyla o yıllarda yaşadığım önemli bir psikolojik saplantım daha vardı: Yaşadığım şehre olan aidiyet duygusu! Ben kendimi nedense bir türlü, üniversitesinde okuduğum, yani içinde yaşamakta olduğum, havasını teneffüs edip ekmeğini yediğim, suyunu içtiğim bu şehre ait hissedemiyordum. Yıllarca, "Ben bu şehirde yaşıyorum ama ben buralı değilim, ben burada doğup büyümedim, ben burada misafirim; burası benim ait olduğum memleketim değil, bir gün yine ait olduğum, yani doğup büyüdüğüm, yollarını, binalarını, insanlarını tanıdığım kendi şehrime döneceğim." psikolojisi içinde yaşadım. Yıllarca süren bu yaşadığım şehre karşı yabancılık duygusundan galiba evlenip de bir yuva kurduktan, yani ayaklarım bir bakıma sağlam bir zemine bastıktan sonra yavaş yavaş kurtuldum.

Nihayet üniversite sınavını kazanıp da herhangi bir fakülteye kaydolmak üzere l968 yılı Eylül'ünde İstanbul'a tekrar geldiğimde, puanım başka fakültelerin istediği puanları tuttuğu halde, galiba daha kolay olabileceği düşüncesiyle, kaydımı Edebiyat Fakültesi'nin Tarih veya Sanat Tarihi bölümlerinden birine yaptırmak istiyordum. Bu da galiba lisede okuduğum yıllarda bu derslere karşı olan ilgimden ileri geliyordu. Lisede tarih hocamız, biraz ileri bir yaşta Yugoslavya'dan muhacir olarak Edirne'ye gelmiş, telaffuzu bir hayli bozuk ve talebe milletinin derhal "İnek" lakabını taktığı Şaban Bey'di. Hocamız, Rumelilerin birçoğu gibi, özellikle "h"ları söyleyemez, öğrencileri sözlü sınavına tahtaya kaldırırken, mesela "(H)asan kalk ta(h)taya!" der; bu ve buna benzer telaffuzu dolayısıyla sınıfta hep alay ve eğlence konusu olurdu. Belki de çocukluğumda dinlediğim tarihî hikayeler dolayısıyla, benim tarih derslerim ve notlarım çok iyi idi.

Sanat Tarihi hocamızı ise unutmam mümkün değil! O yıllarda aynı zamanda Edirne Müzesi Müdürü olan, ben İstanbul'a geldikten sonraki yıllarda da bir süre Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü yapmış olan Afif Süreyya Duruçay idi. Son derece nazik ve kibar bir İstanbul beyefendisi olan hoca, mübalağasız, serseri güruhu da dahil olmak üzere, hemen bütün sınıfa sanat tarihini sevdirmişti. İmtihanlarda sorularını sorduktan sonra, başka hocaların yaptığı gibi, sıraların arasında dolaşmaz, ne yaptığımıza bakmaz, gider bir pencerenin önünde bir ders boyunca dışarıya bahçeye bakar, bir nevi tefekküre dalardı. Biz de ihtiyaç duyduğumuz zaman sıraların gözlerindeki kitaplarımızı çıkarır, takıldığımız yerlere açıp bakar, hocaya güzel

sınav kağıtları verir ve tabii çok iyi notlar alırdık. Bu ilgi, belki hocanın bize sanat eserleriyle birlikte gerçekten sanatın tarihini sevdirmesinden, belki de Edirne gibi bir şehirde Mimar Sinan'ın Selimiye Camii gibi muhteşem bir eseriyle birlikte Üç Şerefeli, Eski Cami, Muradiye, II. Bayezit Külliyesi, Bedesten, Arasta, Rüstem Paşa ve Ekmekçioğlu Kervansarayları ile Sokullu Hamamı gibi diğer tarihî eserlerin arasında, onların havasını teneffüs ederek büyümüş olmanın verdiği, ama o yıllarda henüz ne olduğunu tam anlamıyla teşhis edemediğim bir estetik zevk veya hazdan ileri geliyordu.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Sahnenin Dışındakiler romanının bir yerinde, "Talih (Tanpınar, "kader" yerine daima "talih" kelimesini tercih eder), bizim dışımızda bir yerlerde hükmünü icra eder" der. Ben de Tarih veya Sanat Tarihi Bölümlerinden birisine kesin kayıt yaptırmak üzere Laleli'ye Edebiyat Fakültesi binasına geldiğimde, belki kaderin cilvesi, belki başka bir şey, lisede üç yıl beraberce aynı sınıfta okuduğumuz sınıf arkadaşım Osman Mutafçılar'la karşılaşmayayım mı! O da kayıt yaptırmak için Edebiyat Fakültesine gelmişti; ama o kaydını Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne yaptıracağını; bana da "Sen niye bu bölüme kaydolmuyorsun; aynı bölümde beraberce okuruz!" deyince, biraz arkadaşlık, biraz da hiç kimseyi tanımadığım bir okulda hiç değilse az çok hukukumuz olan bir arkadaşımla birlikte olabileceğimiz düşüncesiyle, Osman'a hiç itiraz etmeden, gidip beraberce Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydımızı yaptırdık. Ne diyelim kısmet böyleymiş! Tabii aradan kırk yıl geçtikten sonra şimdi şöyle geriye dönüp baktığımda, gerek meslek hayatımın gerekse aile hayatımın bugünkü şeklini almasında o gün vermiş olduğum kararın ve atmış olduğum adımın hayatımın yönünü belirlemiş olduğunu çok net bir şekilde görüyorum.

Yine o sırada, fakülteye kaydımı yaptırdıktan sonra bir gün Sahaflar Çarşısı'na gidip, daha sonraki yıllarda ahbap olduğumuz, bugün Sahaflar'ın duayeni kabul edilen İbrahim Manav'ın dükkanına girip fakültede okuyacağımız ders kitaplarımızı sorduğumu da hatırlıyorum. İbrahim Manav, o zaman galiba bana: "Niye bu kadar acele ediyorsun kardeşim? Dur bakalım fakülteniz bir açılsın, hocalarınız size hangi kitapları okuyacağınızı, hangilerini alacağınızı söylerler!" deyip beni göndermişti.

İstanbul’da İlk Durak: Kıztaşı

YÖK’ün kuruluşundan önce, yani Türkiye'de topu topu yedi sekiz üniversitenin bulunduğu yıllarda, bütün üniversitelerde öğretim aynı tarihte, yani 1 Kasım’da başlıyordu. Bunun için, çoğu giyecek ve birkaç kitap olmak üzere bir bavul dolusu eşya ile Ekim ayının son haftasında rahmetli babaanemle (biz evde hep nine derdik) İstanbul’a geldik ve doğruca, daha çok onun akrabalarının bulunduğu Mecidiyeköy'e, Mustafa hocaların evine misafir olarak gittik. O muhterem adamla hanımı bizi el üstünde tutuyordu, ama tabii iki odalı küçücük bir evde oturdukları için, benim de uzun süre orada kalmam mümkün değildi.

Edirne’de iken bana ve benim gibi bir kısım arkadaşlarıma bir tür ağabeylik yapan Ekrem Aktaş’tan, İstanbul’a gelmeden önce, onun yakından tanıdığı bazı isimler ve adresler almıştım. Daha doğrusu onun önayak olmasıyla, bir arkadaş grubuyla beraber Necip Fazıl’ın bir konferansını dinlemek üzere, daha önce bir defa onunla da İstanbul’a gelmiş ve beraberce onun bir kısım tanıdıklarını ziyaret etmiştik. İşte bunlardan biri de, Mahmutpaşa’da manifaturacılık yapan Ahmet Turan’dı. Bir hafta içinde, onun delaletiyle, Fatih Kıztaşı’nda, bir tür özel bir yurt gibi tefriş edilmiş, daha önce Komünizmle Mücadele Derneği binası olan, şimdi galiba alt katı eczane, üst katı bir şirket merkezi olarak kullanılan, tam da Kıztaşı’na bakan iki katlı bir binaya yerleştim. Burada, çoğu benim gibi Anadolu’nun çeşitli şehirlerinden üniversiteye gelmiş yaklaşık sekiz on kişilik bir arkadaş grubu oluşturduk. Buraya, başlangıçta Edirne Lisesinde aynı dönemde ama farklı şubelerde okuduğumuz, Hukuk Fakültesine kaydını yaptırmış Fahri Babalı ile beraber gelmiştikbo. Fakülteden mezun olduktan sonra uzun süre Edirne'de avukatlık yapan ve birkaç yıl önce vefat eden aziz arkadaşım burada bizimle beraber kısa bir süre kaldı, daha sonra bir akrabasının yanına taşındı.

Burada diğer bir arkadaşım, o günden bugüne dostluğumuzun hiçbir şekilde sekteye uğramadan devam ettiği, şu anda aynı üniversitede yan yana odalarda oturduğumuz aziz arkadaşım, değerli tarih hocası Prof. Dr. Abdülkadir Özcan idi. Buradaki arkadaşlardan bir diğer isim, o sırada Hukuk Fakültesi'ne devam eden, sonra avukatlık yapan Davut Doğan ile Özel Galatasaray Kimya Mühendisliği Okuluna devam eden Celal Demir’di. Şimdi soyadını çıkaramadığım bir de Tıbbiyeli Mehmet adlı bir arkadaşımızla yine Konyalı olup yaşça bizden biraz daha büyük, İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisine devam eden Ahmet

ağabeyimiz vardı.

O günlerde İstanbul hepimize ucu bucağı olmayan koskoca bir şehir gibi görünüyordu! Herhalde kayboluruz ya da "Biz buraya okumaya geldik, bin bir zahmetle bize gönderilen baba parasıyla haytalık yapmaya değil!" gibi birtakım düşüncelerle, ilk günlerde devamlı surette Kıztaşı-Vezneciler güzergahının haricine çıkmadan yurttan fakülteye, fakülteden de hiçbir yere uğramadan kaldığımız yurt binasına gidip geliyorduk.

1 Kasım l968 günü, İstanbul Üniversitesi Merkez binasının bahçesinde Atatürk heykeli önündeki açılış töreni bir film şeridi gibi hala gözlerimin önündedir. Gerçi bir önceki dönem, yani tarihlere 68 Olayları diye geçen 68 Kuşağı'na mensup öğrencilerin başlattığı boykot ve işgal olaylarını gazetelerde okumuştuk, ama şimdi ben de söz konusu olayların tam ortasında bulunuyordum. Sağ sol, ilerici gerici gibi lafları yeni yeni duyan, daha doğrusu dünyadan habersiz; sadece okumak, bir şeyler öğrenmek ve diploma alıp hayata atılmak üzere geldiğimiz üniversitenin öğrenime açılışının daha ilk günü merkez binanın damından atılan tuğlalar ve sopalarla tam bir savaş alanına dönen meydandan çil yavrusu gibi dağılıp bahçedeki ağaçların altına kaçtığımızı daha dün gibi hatırlıyorum.

Olaylarla dolu, anarşinin tam anlamıyla hortladığı çok kötü bir öğrenim hayatı geçireceğimiz sanki daha bu ilk günden belli olmuştu. Büyük bir moral çöküntüsü içinde fakülteye geri döndük. O günden sonra da adeta bir çorap söküğü gibi masum öğrenci istekleri şeklinde başlayan olaylar tırmanmaya devam etti ve anarşi denilen felaket büyük bir hızla yukarılara doğru tırmandı. Her Allah'ın günü birkaç kişinin öldürüldüğü, can güvenliği diye bir şeyin kalmadığı; baskınların, adam kaçırmaların ve sanki gizli bir elin işaretiyle her türlü yasa dışı eylemin gerçekleştirildiği terör olayları 12 Mart l 971 askerî darbesine kadar büyük bir süratle devam etti.

Bu arada biz de, bir taraftan okulumuza devam ederken, bir taraftan da yavaş yavaş Fatih semtini ve bu semtteki tarihî yapıları tanımaya çalışıyorduk. Adını anmadan geçemeyeceğim; galiba Komünizmle Mücadele Derneği günlerinden kalan bir alışkanlıkla, hafta sonları yanımıza gelip giden Prof. Dr. Erman Tuncer'in delaletiyle Fatih'te önce Fatih Camii'ni, daha sonra İskender Paşa Camii ile yolumuzun üzerindeki Dülgerzade Camii'ni keşfettik. Yine o sırada, bazı arkadaşlarımızdan büyük bir övgüyle adını işittiğimiz Mehmet Zahid Kotku'nun hocalık yaptığı İskender Paşa Camii'ne bazı sabahlar sabah namazı için gidiyor, fakat namaz kılındıktan sonra, sonradan Nakşîliğin bir usulü olduğunu öğrendiğim "hali zikr"den pek bir şey

anlamıyor, sadece tesbih çekmekten ibaret bu usul, benim gibi diğer arkadaşlarıma da pek cazip gelmiyordu. Dolayısıyla, İskender Paşa Camii'ne, fakülteden bir kısım arkadaşlarımızın ısrarına rağmen, uzun süre devam edemedik.

Burada yeri gelmişken birkaç cümle ile İskender Paşa Camii'nden de söz etmek istiyorum. Vakfiyesinden, caminin, Sultan II. Bayezit devri vezirlerinden İskender Paşa tarafından 1505-1506'da inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Kubbeli ve son cemaat yeri de bulunan caminin tek şerefeli bir minaresi ile avlusunda şadırvanı da vardır. Zaman zaman ciddi bazı tamir ve restorasyonlar da geçiren cami, sonradan bir kısım ilavelerle bugüne ulaşmış ve ibadete açık durumdadır.

O günlere ait unutamadığım hatıralarımdan biri de, galiba Aralık ayına rastlayan Ramazanla ilgilidir. Edirne'de Ramazanlarda annemin hazırladığı mütevazı iftar sofralarına olan alışkanlığım; burada böyle bir şeyin olmaması, iftar sofralarını kendimizin hazırlıyor oluşumuz, ilk günlerde bana bayağı dokunmuş ve gurbet duygusunu içimde bir sızı gibi ilk defa işte o zaman hissetmiştim. Davet üzerine, cephesi Millet Kütüphanesine bakan bir misafirhaneye bazı akşamlar iftara gittiğimizde ise, bir süreliğine de olsa, hepimizin yaşadığı o gariplik duygusundan kurtuluyor, bütün arkadaşların morali biraz da olsa düzeliyordu.

O sırada henüz ciddi bir tamirden geçmeyen Dülgerzade Camii dört adım ötemizde, her gün yürüyerek geçtiğimiz ana cadde üzerindeydi. Bugün, kapısına konulan tanıtıcı yazıda, fatih devri kumandanlarından Dülgerzade Ahmed Şemseddin Efendi tarafından 1482 (hicri 887) tarihinde inşa ettirildiği, çeşitli tarihlerde deprem ve yangınlar dolayısıyla hasar gören caminin 1974-1981 yılları arasında ciddi bir restorasyondan geçirildiği, ancak bu sırada içindeki orijinal kalem işlerinin ortadan kalktığı kayıtlıdır. Kapıdaki mermer üzerine tanıtıcı yazıda, 50'li yıllarda ana yolun genişletilmesi dolayısıyla, banisinin kabrinin de mihrabın önündeki hazireye nakledilmiş olduğu belirtilmiştir.

Hemen her gün önünden geçtiğim halde fırsat bulup da uzun zamandır bir türlü içine giremediğim caminin, bu satırları yazarken tekrar içine girdiğim yağmurlu ve soğuk bir Aralık günü, dışarıdan kolayca fark edilmeyen küçücük bir kutu gibi olduğunu gördüm. Tek kubbeli bu yapının içi o kadar küçüktü ki, müezzin bölmesi dışında üç saf halinde ve ancak 40-50 kişinin sığabileceği böyle bir mekanda hiç de gerek olmadığı halde, mikrofon kullanıldığına şahit oldum. Ayrıca, havanın soğuk olmasına karşılık, ne kalorifer yanıyor, ne de klima çalışıyordu, üstelik içeride ağır bir rutubet kokusu vardı. Caminin

dışında, mihrabın hemen sağ tarafında da otlar içinde küçük bir hazîre bulunduğu dikkatimi çekti. Dülgerzade Camii, bilinçli ve iradeli bir belediyecilik anlayışıyla, etrafındaki son derece çirkin bir manzara arz eden kebapçı, dürümcü ve lahmacuncu dükkanlarından temizlenmedikçe, güzelliği fark edilemeyecek bir halde yerinde durmaya devam edecek gibi görünüyor.

Yine bu münasebetle aynı gün biraz yürüyüp Kıztaşı civarında dolaşırken bir şeyin daha kaybolduğunu fark ettim: Bizim burada kaldığımız sırada, Kıztaşı Caddesi üzerinde her gün önünden geçtiğimiz, sık sık uğrayıp alışveriş yaptığımız bir akide şekercisi vardı. Geçen seneye, hatta daha yakın zamana kadar mevcut olan bu dükkanın, şimdi bir emlakçıya çevrilmiş olduğunu üzülerek gördüm. Günümüzde ne yazık ki bu tür eski meslekler veya sanat dalları, eğer çocukları bu işe heves etmiyorsa, ne yazık ki o işi yapanlarla beraber tarihe karışıyor. Tabii bir de, “Marifet, iltifata tâbidir'” sözünü unutmamak gerekir! Enva-i çeşit şekerleme veya çikolata cinsinden yiyeceklerin market raflarını doldurduğu günümüzde akide şekerini kaç kişi alacak? Herhalde bizim akide şekercimiz de böyle bir akıbete uğramış olmalı! Günlerden pazar olduğu için dükkân kapalıydı ve ben de içeriye girip şekercinin akıbetini soramadım.

Dülgerzâde Camii'nin dört adım ilerisinde Saraçhane tarafına doğru, muhteşem görünümüyle Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi uzanmaktadır. Yanlış hatırlamıyorsam, 80’li yıllarda, Prof. Dr. Salih Tuğ’un genel başkanlık yaptığı sırada, bir ara Aydınlar Ocağı genel merkezi olan bu binaya o tarihlerde galiba Pakistanlı bilim adamı Fazlurrahman bir konferans vermek üzere geldiğinde, Edebiyat Fakültesinden bir grup arkadaşla beraber ben de girmiştim. Şu anda kapısında “Vakıflar İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi” levhası bulunan ama daima kapalı ve atıl vaziyetteki bu külliye, dershane, mescit, kütüphane, sıbyan mektebi, sebil ve on altı medrese hücresinden meydana gelen muhteşem bir yapı görünümündedir. Edindiğim bilgilere göre, XVII. yüzyıl sonlarında İbrahim Ağa’nın mimarbaşılığında inşa edilen külliyenin banisi, Sultan II. Mustafa devrinde veziriazamlık yapmış olan ve Köprülüler sülalesine mensup Amcazade lakabı ile de tanınan Hüseyin Paşa'dır. 1718 ve 1782 yangınları ile 1755 ve 1894 depremlerinde hasar gören külliye, sonraki tarihlerde çeşitli tamirler görmüş olup 1966 yılında Vakıflar İdaresi tarafından gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle “Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi” haline getirilmiştir.

Bugün, Macar Kardeşler Caddesi üzerinde Dülgerzade Camii hizasından başlayıp köşedeki Öztürk Eczanesi’ne kadar uzanan çirkin görünümlü dükkânların arkasında kalan ve sanki kaderine terk edilmiş

gibi görünen külliyenin, bakımsızlıktan yabani otlarla kaplı haziresindeki mezar taşlarından bir kısmının geçtiğimiz günlerde yere devrilmiş, bir kısmının ise kırılmış olduğunu gördüm. Olur olmaz zamanlarda tarih, kültür ve gelenek konusunda mangalda kül bırakmayanlar, nedense, tarihimizin tapu senedi olan, içinde ecdadımızın yattığı mezarlıklarımıza gereken ilgiyi gösteremiyor! Üstüne üstlük birileri de zaman zaman bu tarihi yapıların duvarlarına çirkin yazılar yazıyorlar!

Bu bahiste bir şeyden daha söz etmek istiyorum: Galiba 5-6 yıl kadar oluyor; külliyenin arka tarafındaki binalardan biri Sultan Fatih Hastanesi adıyla bir hastaneye çevrilmişti, ama nedense bu isim bir süre sonra fazla "yerli" bulunarak beğenilmedi, belki de adından dolayı hastane gerekli ilgiyi görmedi. Şimdi yabancı isim modası var ya; derhâl bu modaya uyularak hastanenin adı Medical Park'a çevrildi; bununla da yetinilmedi; külliyenin hemen yanındaki avuç içi kadar Macar Kardeşler Parkı, hem de karşısındaki Fatih Belediye binasına baka baka Medical Park'ın otoparkına dahil edildi. Hemen her gün önünden geçtiğim ve giderek biraz daha küçüldüğünü gördüğüm bu yeşil alanın ne zaman tamamen hastanenin otoparkı hâline getirileceğini merakla bekliyorum.

Fatih tarafına geçmeden önce Saraçhanebaşı'ndan Horhor'a inen cadde üzerindeki Subhi Paşa Konağı'ndan da birkaç cümle ile söz etmek istiyorum. Uzun yıllar Türk Ocaklarının genel başkanlığını yapmış ve Cumhuriyet döneminin ünlü hatiplerinden Hamdullah Suphi Tanrıöver'in babası Abdüllatif Subhi Paşa tarafından XIX. yüzyılın ortalarında inşa ettirilen konak, genellikle ahşap binalardan meydana gelen Horhor semtinde ayakta kalabilmiş kagir sivil mimari örneklerinin en önemlilerinden biri kabul edilmektedir. Benim İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde memur olarak çalışmaya başladığım 70'li yıllarda burası üniversitenin rektörlük binası idi ve bütün resmi işlemler burada yapılıyordu. Dolayısıyla o yıllarda, adı dışında ne olduğunu, içinde kimlerin yaşadığını bilmeden, ben de evrak getirip götürmek üzere, bu binaya defalarca girdim çıktım. Galiba 1980 askeri darbesinden sonra, üniversite merkez binasına, eski Bab-ı Seraskeri olması dolayısıyla, I. Ordu Komutanlığının el koyacağı söylentileri üzerine, rektörlük apar topar merkez binaya taşınınca, burası da Tıp Tarihi Enstitüsüne verildi.

2000'li yıllarda Hürriyet Gösteri'de yayımladığı ilgi çekici yazılarıyla tanıdığım, dört beş yıl önce de bizzat tanıştığım nadir kitap koleksiyoncusu Prof. Dr. Haluk Oral, kendisini 4. Levent'teki evinde ziyaretimde bana, zengin kitap koleksiyonu arasında büyük ebatta bir defter göstermişti. Bu defter Hamdullah Suphi'nin, Ankara'dan

İstanbul'a döndüğü 40'lı yıllardan 60'lara kadar bu konakta Türk Ocağı genel başkanı olarak kendisini ziyarete gelen o dönemin tanınmış devlet adamı, politikacı, edebiyatçı ve şair, her tabakadan ziyaretçiye imzalattırdığı Türk Ocağının ziyaretçi defteriydi. Bir müzayedede kimsenin farkına varmadığı bu defteri çok ucuz bir fiyata aldığını söyleyen Haluk Oral'a, tarihî bir belge değeri taşıyan bu defterin bir an önce tıpkıbasımını yaptırmasını teklif etmiştim; ama o günden bugüne bu konuda ne yazık ki herhangi bir gelişme olmadı.

Subhi Paşa Konağı'nın hemen karşısında Süleyman Halife Mektebi adıyla, iki katlı taş bir bina yer almaktadır. Kaynaklarda inşa tarihi tespit edilemeyen mektebin yola bakan ön cephesinde bir de çeşme bulunmaktadır. Dış cephesi taş tuğla karışımı olarak inşa edilen binanın, edindiğim bilgilere göre, bugün galiba bir esnaf teşkilatının kullanımına verilmiş olmasına rağmen nedense yıllardır atıl bir halde durduğunu öğrendim.

Bu satırları yazarken şu anda elimin altında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanmış, Following the Paths of Istanbul - Şehrin İzinde adını taşıyan, ancak nasılsa basım tarihi unutulmuş, küçük ebatta eski İstanbul'la ilgili bir fotoğraf albümü bulunuyor. Albümün Bozdoğan Su Kemeri'nin, tahminen İstanbul İtfaiye idaresine doğru çıkan veya biraz daha yukarı tarafta Atpazarı mevkiine ait iki fotoğrafın yer aldığı sayfalarına baktığımda, Osmanlı dönemine ait eski fotoğrafta kemerlerin, üzerinden ta aşağıya kadar sarmaşıklarla kaplı olduğu, kemerlerin üzerinde beş altı kişinin yürümekte olduğu; kemerin önünde ve arkasında ise cumbalı konak yavrusu cinsinden bazı evlerin yer aldığı görülüyor. Günümüze ait fotoğrafta ise, muhtemelen yollar yeniden düzenlenirken ortadan kaldırılan ahşap evler bulunmadığı gibi, yukarıdan aşağıya doğru o taş sathı bütünüyle örten sarmaşıkların da yok edildiği dikkatimi çekiyor. 134. sayfadaki fotoğrafın altında verilen üç cümlelik Türkçe açıklamada ise, İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak üzere Bizanslılar tarafından inşa edilen, daha sonra Fatih Sultan Mehmet döneminde tamir ettirilen ve uzunluğu yaklaşık l kilometre kadar olan kemerin bugünkü uzunluğunun ise sadece birkaç yüz metreden ibaret olduğu belirtilmektedir.

Atatürk Bulvarı'nın Haşim İşcan Geçidi'ne doğru Bozdoğan Su Kemeri'nin Vefa tarafında, yıllar önce bir tür gecekondu gibi inşa edilen Fatih Şehir Tiyatrosu Reşat Nuri Sahnesi'nin hemen karşı tarafında, bir bakıma su kemerine sırtını yaslamış Gazanfer Ağa Külliyesi adıyla XV. yüzyıla ait bir medrese bulunmaktadır. Tarihî kayıtlarda, 1782 depreminde büyük ölçüde hasar gördüğü belirtilen külliyenin, daha sonraki dönemlerde birçok tamir geçirdiği de

kayıtlıdır. Cumhuriyet'ten sonra, 1943-1944 tarihinden itibaren Belediye Müzesi adıyla hizmet veren bina, 1989 yılından sonra da Karikatür Müzesi haline getirilmiş olup bugünlerde 2010 için ciddi bir restorasyondan geçirilmektedir. Ancak adı geçen bu tarihî yapının ya ana yol üzerinde oluşu veya biraz sapa bir yerde kalması, belki de böyle bir müzenin çevredeki insanlan pek ilgilendirmemesi dolayısıyla, fazla bir ziyaretçiye rastlanmamaktadır. Külliyenin tam önünde, yol üzerinde bulunan ve bir sanat harikası olan sebilin ise, mesela Gülhane, Eminönü veya Dolmabahçe'deki benzerleri gibi, bir büfe olarak hizmet vermesi yerine kapalı tutulması, hazin bir manzara teşkil etmektedir.

Başta en batı ucu Atpazarı'na kadar uzanan, esas ana kısmı Saraçhanebaşı'nda sağlam kalmış geç Roma, erken Bizans dönemine ait Bozdoğan su kemeri, kaynaklarda Hadrianus, Valens ya da Valensiya Kemeri adıyla da geçmektedir. Tahminen 360-370 yılları arasında inşası tamamlanan su kemeri, İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından tamir ettirilmek suretiyle şehrin su ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Fatih'in vakfiyesinde adı sadece "Kemer" diye geçen bu yapıya, Bozdoğan adının ne zaman ve niçin verildiği meselesi hala çözlülememiştir. Bir rivayete göre, kemerin, 1509'da "kıyamet-i sugra" denilen büyük depremde Şehzadebaşı civarındaki kısmı yıkıldığı için "Bozulgan Kemer" denmiş, bu isim de halk ağzında zamanla"Bozdoğan"a çevrilmiştir. Fatih Sultan Mehmet, H. Bayezit ve Kanunî Sultan Süleyman dönemlerinde kemere bazı ilaveler yapıldığı yine tarihi kayıtlarda mevcuttur.

Uzaktan çekildiği için elimdeki albümde yer alan fotoğrafta pek fark edilmiyor ama ben hemen her gün iki defa altından geçtiğim için dikkatimi çeken bir şey var: Uzun zamandır kemerlerin üstü yabani otlar ve birtakım ağaçlarla kaplanmış durumda! Gerçi W. H. Bartlett'nin 1838 tarihli bir gravüründe kemerin her tarafının otlarla kaplanmış olduğu görülüyor ama onun üzerinden iki asra yakın bir zaman geçmiş bulunuyor! Çok iyi hatırlıyorum, yirmi yıl kadar önce "Demir Leydi" lakaplı o günkü İngiltere Başbakanı Margaret Teacher'ın İstanbul'u ziyaretinden önce, herhalde ona hoş görünmek, belki de, "Biz bu şehrin Bizans'tan kalma eserlerini kendi kaderlerine terk etmedik!" demek için, kemerlerin üzerinde bir temizlik harekatına girişilmiş ve oldukça basit bir makyaj da yapılmıştı; hepsi o kadar! İstanbul Büyükşehir Belediyesinin tam karşısında bulunan ve göze pek de güzel görünmeyen manzara, bu şehirde yaşayan sade bir vatandaş olarak benim dikkatimi çekiyor ve bu beni rahatsız ediyor, ama nedense amirinden memuruna İstanbul Belediyesinde görevli yüzlerce insanı hiç mi hiç ilgilendirmiyor! Bu konularla ilgili olarak yetkililere bir şey söylenildiğinde de, verdikleri cevap hep aynı:

“Aman, bizde o kadar çok tarihî eser var ki hangi birine yetişeceğimizi biz de şaşırıyoruz!” Tabi, ecdadımız bu kadar çok eser bırakırsa, bu bolluk elbette bazı insanları rahatsız edecektir! Siz gidin de tarihi olmayan veya tarihi bir şekilde yok edilen milletlere bakın bakalım geçmişten kalan bir taş parçasının üstüne nasıl titriyorlar! Akşam saatlerinde hava kararmaya başlayınca kemerin yola rastlayan bölümü farklı renkte ışıklarla aydınlatılıyor; bu elbette güzel bir şey, ama bir de gündüz gözüyle dikkatle bakılsa da, 1600 yıllık o muhteşem yapı üzerindeki yabani ot ve ağaçlardan temizlense fena mı olur! Daha ne diyeyim: Allah hepimize önümüzü arkamızı, sağımızı solumuzu görebilmemizi sağlayacak basiret ihsan etsin!

Saraçhane veya Saraçhanebaşı anlamlı bir isim ama şimdi bu semtte ne bir saraç dükkanı, ne de saraciyenin ne olduğunu bilen var! Tarihî kayıtlara göre, Osmanlı devrinde, Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar uzanan bir geleneği olan saraç tezgâhlan ve dükkânlarının eski Fatih Belediye binasının ve Hava Şehitleri Parkı’nın yerinde olması gerekiyor. Adı üzerinde, burası saraç esnafının faaliyet gösterdiği Saraçlar Çarşısı imiş; bu meslek erbabı mesleklerini ne zamana kadar sürdürdü, tam olarak bilemiyorum; ama 1850’lerde Kıztaşı’nda dünyaya gelen Muallim Nâci “Ömer’in Çocukluğu” adlı çocukluk hatıralarında, babasının bu çarşıda saraç dükkânı bulunduğundan söz ettiğine göre, büyük bir ihtimalle buradaki faaliyetin yüzyılın başlarına, belki de Cumhuriyet’e kadar devam ettiğini söyleyebiliriz. Ama bu çarşıdan bugün tek bir dükkân değil, adı dışında ilaç için herhangi bir alamet dahi kalmamış!

****

Edirne’ye eve mektup göndermek ve ay başlarında evden gelen para havalesi dolayısıyla Fatih’te ilk öğrendiğim mekânlardan biri de, şimdi yine aynı yerde geçen yıl yeniden inşa edilmiş bir hâlde hizmet veren Fatih Postahanesi idi. Postahaneye gidip gelirken Millet Kütüphanesinin önünden geçiyordum. O günlerde, nereden ve nasıl öğrendiğimi tam olarak hatırlayamıyorum ama ders çalışmak için henüz daha içine adım dahi atmadığım Millet Kütüphanesi'nin, Ali Emin Efendi adında bir kitap meraklısının bağışlamış olduğu paha biçilmez kitaplarıyla kurulduğunu öğrenmiştim.

Fakültede derslerimize giren Prof. Dr. Birol Emil hoca, benim de aralarında bulunduğum gruba ilk sömestr Yahya Kemal'in Eski Şiirin Rüzgarıyla adlı şiir kitabındaki manzumeleri sırayla teker teker ele alıp tahlilini yapıyordu. Hoca, herhalde kitaptaki “Ali Emîrî’ye Gazel”i işlediği bir gün, biraz da Ali Emiri Efendi’nin hayatı boyunca kitap topladığından ve çok zengin bir kütüphanesi olduğundan; vefatından önce de bunları bir kütüphaneye bağışladığından bahsettikten sonra:

“Ali Emiri Efendi'nin Kütüphanesi nerededir, içinizde bilen var mı?” diye sorunca, son derece çekingen mizaçta biri olmama rağmen, nasılsa, elli kişilik sınıfta bir tek ben ayağa kalkıp sorunun cevabını biliyor olmanın verdiği rahatlıkla: “Fatih'te hocam!” deyince, hocadan bir aferin almıştım. Çalışmak ya da araştırma yapmak üzere Millet Kütüphanesine devam etmeye başladığım yıllar ise çok sonraları, galiba doktora yapmaya başladığım tarihlere rastlar. Tabii o sırada, fakülteden öğrencilik yıllarından beri tanıştığımız Mehmet Serhan Tayşi kütüphanenin müdürü, eski arkadaşlarımızdan Necati Gültekin de memurlarından biri idi.

Burada yeri gelmişken Yahya Kemal'in “Şark ercümendi" dediği, hayatı boyunca kitapla haşır-neşir olan Ali Emîrî Efendi'den de birkaç cümleyle söz etmek istiyorum. Ansiklopedilerde daha çok tezkire yazarı ve şair olarak tanıtılan Ali Emîrî Efendi (1857-1924), esasen ünlü bir kitap koleksiyoncusudur; her şey bir yana, Türk dilinin en eski vc en kıymetli belgelerinden biri kabul edilen ve asırlardır kayıp olan Dîvânu Lügati’t-Türk'ü bulmasıyla tanınmaktadır. Aralarında Aşık Çelebi Tezkiresi gibi tezkirelerin, padişah divanlarıyla padişah ferman ve beratlarının da bulunduğu ve değeri parayla ölçülemeyecek kadar kıymetli kütüphanesini Fatih'te Millet Kütüphanesi adı verilen Şeyhülislâm Feyzullah Efendi’nin inşa ettirdiği Feyziye Medresesi’ne, yine milletinin hizmetine bağışlaması, onun nasıl bir insan olduğunu göstermeye kâfidir.

Bu vesileyle Ali Emîrî Efendi’yle ilgili bir şey daha nakletmek istiyorum: 2007 yılında Tepebaşı’nda Pera Müzesinde Ali Emîrî Efendi’ye ait çeşitli padişah fermanları ile beratlar, levhalar ve nadide kitaplarından meydana gelen bir sergi hazırlanmış ve bu sergi üç dört ay süreyle açık kalmıştı. Osmanlı tasavvuf tarihi ve eski İstanbulla ilgili çalışmalarıyla tanınan değerli araştırmacı Ekrem Işın’ın himmetiyle mükemmel bir şekilde hazırlanan bu sergide, Ali Emîrî Efendi’nin Fatih Camii haziresindeki mezartaşının da bir maketi yapılarak sergiye ayrı bir renk katılmıştı. Bu sergide yer alan birtakım resim altı açıklamalarından, Ali Emîrî Efendi’nin hayatında hiç fotoğraf çektirmediğini, o çok bilinen ve her tarafta kullanılan yegâne resminin de sonradan bir ressam tarafından yapıldığını; ayrıca, II. Meşrutiyet’ten sonra resmî vazifesinden emekli olduktan sonra ölünceye kadar İstanbul'da yaşadığını; hiç evlenmediğini, her nedense, hayatında bir defa bile olsun Galata tarafına geçmediğini öğrendiğimde hayretler içinde kalmıştım.

Türk edebiyatı tarihiyle yakından ilgilenenler mutlaka hatırlayacaklardır: 1915 yılında Ali Emiri Efendi ile Fuat Köprülü

arasında aylarca süren bir münakaşa cereyan etmiş ve münakaşa sırasında her iki âlim de bütün bildiklerini ortaya dökmüşlerdir. Ali Emiri Efendi bir ara yeni tarzda manzumeler de yazmaya heves etmiş, ama o sırada bunlar beğenilmediği gibi pek de yadırganmış. Yahya Kemal bir makalesinde, biraz da küçümseyici bir ifadeyle, bu manzumelerden birinden söz eder. Ali Emin Efendi'nin yeni usuldeki gazeli şöyle başlamaktadır:

Tayyareye binmiş geziyor naz ile canan

2008 yılı, hem restorasyonu tamamlanan Millet Kütüphanesinin "Millet Yazma Eser Kütüphanesi" adıyla yeniden hizmete açılması, hem de Divan Lügâü't-Türk'ün çeşitli etkinliklerle yeniden ele alınması bakımından önemli bir yıl oldu. Aynı şekilde 1000. doğum yılı kabul edilen Kaşgarlı Mahmut da, ulusal ve uluslararası çeşitli sempozyumlarda anılırken, Kültür Bakanlığı da lüks bir baskıyla Divanu Lügati't-Türk'ün tıpkıbasımını yayımladı. 24 Mayıs günü, Kültür Bakanı Ertuğrul Günay'ın da katıldığı kütüphanenin açılış töreninde yapılan konuşmalarda, Fatih Belediyesi tarafından Hırka-i Şerif Caddesi'nin Vatan Caddesi'ne yakın kısmında inşa edilen kültür merkezine Ali Emiri Efendi'nin adının verileceği söylendi. Başta Ali Emiri Yazma Eser Kütüphanesi'nin gayretli müdiresi Melek Gençboyacı ve Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in himmetleri ile vaad edildiği gibi 2 Mayıs 2009'da yine bir törenle söz konusu bina Ali Emîri Kültür Merkezi adıyla hizmete girdi. Yeri gelmişken burada, önünden her geçişimde beni rahatsız eden bir şeyi dile getirmek istiyorum; Koskoca caddede sanki konulacak başka bir yer yokmuş gibi, Fatih Belediyesine ait çöp konteynerleri Dülgerzâde Camii ile Millet Kütüphanesinin önünde durmaktadır!

Burada Yahya Kemal'in o ünlü "Ali Emîrî'ye Gazel"ini de hatırlamak herhalde isabetli olacaktır:

Muhtaç isen füyüzuna eskif pendinin,

Diz çök önünde şimdi Emiri Efendi'nin

Amid o şehr-i nur öğünsün ilelebed

Fazl ü faziletiyle bu necl-i bülendinin

İklim-i Rum'u gezdi otuz yıl taraf taraf

Bir maksadıyle tab'-ı nefais-pesendinin

Yekpare nur olan bu kütüphane-i nefis

Yekpare servetiydi bu alemde kendinin

Ecdâd-ı pakimiz gibi vakfetti millete

Hayranı oldu halk eser-i bi-menendinin

Ya fahr-ı kainat sen ifa et ecrini

Divan-ı Kibriya'da bu şark ercümendinin

****

Cumhuriyet'ten önceki yıllarda, yani 1916 yılında Millet Kütüphanesi halini almadan önce Feyzullah Efendi Medresesi adıyla hizmet veren binanın ön cephesindeki duvarın köşesinde, yani bugün Macar Kardeşler Caddesi ile Feyzullah Efendi Sokağı'nm kesiştiği köşede Feyzullah Efendi Çeşmesi bulunmaktadır. Sanat tarihçilerinin "duvar çeşmesi" grubunda değerlendirdikleri çeşme, medrese ile birlikte hicri 1112 (miladi 1700/1701) tarihinde Şeyhülislam Feyzullah Efendi tarafından yaptırılmıştır. Yol seviyesinin yükseltilmesi dolayısıyla bugün ayna taşı yol seviyesinin altında kalan ve günümüzde susuz olan çeşmenin, kütüphanenin restorasyonu sırasında yaldızlanarak okunabilecek duruma getirilen manzum bir de kitabesi mevcuttur. Kâm! adlı bir şaire ait olan kitabe şöyledir:

Hâce-i hakân-ı azam hazret-fütüvvet-penâh

Seyyidü'l-âfâk Feyzullâh-ı kudsiyyü'l-hisâl

Bu nümudâr-ı tahuru sü-be-sü icrâ edib

Eyledi asâr-ı pür-envârını cennet-misâl

Cüşiş-i mâi'l-hayâtıdır ferah-bahşâ-yı cân

Hod-be-hod olmuş sadâ-yı kulkuli bî-makâl

Lüle gördüm Kâmiyâ târih için atşâna der

Gel gel iç bu çeşme-sar-ı nurdan ab-ı zülal

(1112)

****

Fatih'te, Saraçhanebaşı'ndaki ana caddenin Haşim İşcan Geçidi üzerinden başlayıp Fatih Postahanesi'ne kadar olan kısmın adı Macar Kardeşler Caddesi, postahaneden itibaren Edirneka-pı'ya kadar uzanan kısmın adı ise Fevzi Paşa Caddesi'dir. Uzun yıllar merak ettiğim hâlde, Macar Kardeşler adının buraya niçin konulmuş olduğunu doğrusu bilmiyordum. Hatıra kabilinden bu çalışma dolayısıyla tekrar konuyla ilgili birçok kaynağa müracaat ettiğim hâlde ciddi hiçbir açıklamaya rastlayamadığım gibi, çocukluk ve gençlik yılları Fatih'te geçmiş birkaç kişiden de aynı şekilde tatmin edici cevaplar alamadım. Ancak ben de yılmadım, öğrenmekte inat ettim ve sora sora sonunda eski bir İstanbul'lu olan ve İstanbul'un her köşesini karış karış bilen değerli

sanat tarihçisi Prof. Dr. Semavi Eyice hocadan işin mahiyetini öğrendim.

Hocanın anlattığına göre bu ismin aslı şöyle imiş:

93 Harbi'nden sonra Ruslara karşı kıt'a Avrupa'sında giderek güçlenen Almanya-Avusturya-Macaristan ittifakına dahil olmak isteyen Osmanlı Devleti'ne karşı bir jest olarak Macarlar Budapeşte'deki Gül Baba Türbesi'ni ziyarete açarlar. Bu münasebetle müşterek Rus tehdidi karşısında Türk-Macar dostluğunu ve yakınlaşmasını ifade eden Macarca bir kitap yayımlanır; kitabın içinde "Îttihâd-ı Macar ve Türk ola dâim mes'ad" nakaratlı Türkçe bır manzume bile bulunmaktadır. Hatta türbenin açılış merasimi için, gazeteci olarak aralarında Çaylak Tevfik'in de bulunduğu bir grup temsilci Budapeşte'ye gönderilir. İşte "Macar Kardeşler" adı, İttihatçıların iktidara geçtiği ve Osmanlı Devleti'ni İttifak Devletleri safında 1. Dünya Savaşı'na soktukları sırada, biraz da siyasî bir gayretle Türklerle Macarların akraba olduğu şeklinde yeni ortaya atılan tez doğrultusunda, dostluk belirtisi olarak verilmiş bir isim imiş!

Bundan üç beş sene öncesine kadar Vatan Caddesi'nin tam Akdeniz Caddesi ile Fındıkzade'ye çıkan Oğuzhan Caddesi'nin göbek teşkil ettiği yerde Lahor Meydanı diye kocaman bir levha bulunuyordu, ama sonra o levha birdenbire kayboldu. Demek ki "Macar Kardeşler" adının da öylesine konulmuş ama sonraki yıllarda nedense değiştirilmemiş bir isim olduğu anlaşılıyor!

Fevzi Paşa adı ise, Milli Mücadele yıllarında unutulmaz kahramanlıkları ve hizmetleri geçen, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Erkanı harbiye-i umumiye Reisi olan Fevzi Çakmak dolayısıyla, muhtemelen Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda verilmiş bir isim olmalı! Çocukluk ve gençlik yılları Şehzadebaşı ile Yavuz Selim ve Atik Ali arasında geçen Samiha Ayverdi ise hatıralarında, çocukluğunda buralarda kayısı bahçelerinin bulunduğunu, Fevzipaşa Caddesi'nin açılmasıyla bu bahçelerin de tamamen ortadan kalktığını uzun uzun anlatır.

9 Aralık 2008'de Semavi Eyice'nin katıldığı bir televizyon programında (TRT 2, Konuşan: Nevzat Bayhan), hoca, 1950'den sonra Adnan Menderes'in başbakanlığı sırasında İstanbul'da girişilen büyük imar hareketi sırasında Beyazıt-Aksaray, Saraçhane-Edirnekapı, Saraçhane-Unkapanı ve Taksim-Harbiye arasında, Paris'tekiler örnek alınarak, iki tarafı ağaçlı bulvarlar açıldığını söylemişti.

****

Yukarıda da söylediğim gibi, Kıztaşı'nda kaldığımız o ilk zamanlarda fakülte dönüşü zaman zaman Edirnekapı'ya doğru uzayıp giden Fevzipaşa Caddesi'ne bakıyor ve Fatih'ten ötesinin bitmez tükenmez, sanki insanı içine alıp yutacak bir yol olduğu vehmiyle ürküyor ve biraz da tuhaf bir şekilde korkuya kapılıyordum. Neden sonra bir gün bir arkadaşımla önce Edirnekapı'ya, oradan da Eyüp Sultan'a gidince, bu yolun öyle zannettiğimiz gibi, bitip tükenmez bir yol olmadığını bizzat görmüş oldum. Soğuklar başlayıp da kar yağdığında, gaz sobasıyla ısınmaya çalıştığımız Kıztaşı'ndaki binada memleketin değişik yerlerinden gelmiş arkadaşlarımızla samimi dostluklar kurduğumuz çok güzel günler geçirdik. Burada bir yandan içinde yaşamakta olduğumuz şehre, bir yandan fakülteye, hocalarımıza ve derslerimize intibak etmeye gayret ediyor, bir yandan da derslerimize çalışıyorduk. O yıllarda Cumartesi günleri de öğleye kadar resmi çalışma günü idi ve fakültede derslerimiz vardı; bunun için hafta sonları, yani genellikle Pazar günleri yavaş yavaş da olsa çevreyi tanımaya çalışıyor, ara sıra, yine bazı arkadaşlarımızın oturduğu Yavuz Selim, Karagümrük, Eyüp Sultan, Horhor ve Koca Mustafa Paşa gibi civar semtlere gidip geliyorduk.

Bugün geriye dönüp de bir film seyreder gibi o günleri hatırlamaya çalıştığımda, zihnime bir şey daha takılıyor: Hemen her gün sabah akşam önünden geçtiğim, daha doğrusu kaldığımız binada oturduğum sandalyeden bile rahatça görebildiğim Kıztaşı'nın tarihini nedense hiç merak etmemiş olduğumu büyük bir hayretle hatırlıyorum! Bir abide şeklindeki bu taş burada ne arıyor, buraya ne zaman ve niçin dikilmiş, niçin böyle bir isim verilmiş; bütün bunlar o günlerde benim gibi sanat tarihçiliğine heveslenmiş bir genci nedense hiç mi hiç ilgilendirmemişti. Bugün kendi kendime bunun sebebini sorduğumda, fakülte ve fakültedeki dersler gibi hem gündelik meşgaleler hem de daha henüz o günlerde tarihi yapılara bakacak bir bilince veya bakış açısına sahip olamamayı görüyorum. Herhalde daha sonraki yıllarda başta Yahya Kemal olmak üzere, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Abdülhak Şinasi Hisar'ın, Süheyl Ünver'in ve Samiha Ayverdi'nin İstanbul'la ilgili eserlerini okuduktan sonra, yavaş yavaş içinde yaşadığımız şehrin tarihî kimliğini sorgulamayı öğrenecektim. Elbette bir şehirde veya bir semtte yaşamak başka, onu taşı ve toprağıyla, tarihiyle, mimari eserleriyle, abideleriyle, yetiştirdiği insanlarıyla, yani kültürel çehresiyle tanımak ve sevmek başka bir şeydi. Tabii ben içinde yaşadığım şehirle ilgili bu incelikleri zaman içerisinde ve yıllar sonra öğrendim.

Şimdi yeri gelmişken burada sonraki yıllarda ne olduğunu öğrendiğim Kıztaşı hakkında da kısa bir bilgi vereyim: Geçen yıl Fatih Belediyesi tarafından restore ettirilen, hatta restorasyon sırasında çimento

kullanıldığı için işin ehli tarafından, yapılan işin yanlış olduğu dile getirilen Kıztaşı, kaidesinin yanına konulan tanıtıcı levhadan öğrendiğimize göre, şehrin valisi Tatianus tarafından 452 yılında İmparator Markianos (450-457) için yaptırılmış ve diktirilmiştir. Bunun için Bizans devrinde Marsiyanus abidesi adıyla anılmakta, ancak buraya niçin dikildiği hakkında tatmin edici bir açıklama bulunmamaktadır. Sultanahmet Meydanı'ndakiler kadar büyük olmayan, sade görünümlü bu anıtın kaidesinde çelenk taşıyan iki zafer tanrıçası (Nike) yer almaktadır. İşte taşın kaidesindeki bu figürler dolayısıyla Fetih'ten sonra anıt sütun, Kıztaşı adıyla anılmıştır. Kıztaşı ile ilgili kaynaklarda konu etrafında birkaç efsane de nakledilmektedir. Gösterilen tarih doğruysa, Kıztaşı'nın adı geçen yere dikilmesinden bu yana tam 1557 yıl geçmiş, yani on altı asırdan fazla bir zaman!

Bir zamanlar, “Karşı taralta Nişantaşı, bu tarafta Kıztaşı" diye muteber bir semt olarak tanıtılan Kıztaşı’ndan, XVIII. yüzyıl divan şairlerinden Sünbülzade Vehbî bir beytinde şöyle söz eder:

“İstedim baş urmağa bir duhter-i nâzendeye

Dedi başın derde uğrar semtimiz Kıztaşı’dır"

Bu hatıraları yazmaya başladığım günlerde, galiba 29 Kasım 2008 akşamı Çemberlitaş'ta Kubbealtı’nda karşılaştığım eski bir Fatihli olan Nihat Öner’den, 30'lu yıllarda, Fatih-Harbiye hattında çalışan tek vagondan ibaret olan tramvayın Fatih'te Millet Kütüphanesi önünde bir kavis yaparak geriye döndüğünü; ayrıca postahanenin yanındaki sokağa da yine o yıllarda Şehit Kubilay Sokağı adının verildiğini öğrendim. Çocukluk ve ilk gençlik yılları Fatih'te geçen Orhan Okay hocamdan da Fatih-Harbiye, Fatih-Maçka ve Fatih-Beşiktaş hatlarında çalışan tramvayların Millet Kütüphanesinin hemen önündeki duraktan kalktığını; Peyami Safa’nın Fatih Harbiye romanına konu olan tramvayın da Beyazıt-Eminönü ve Galata Köprüsü üzerinden Bankalar Caddesi-Şişhane yoluyla Taksim üzerinden Harbiye'ye ulaştığını öğrendim.

Başka bir bahse geçmeden burada birkaç cümleyle de olsa eski Fatih Belediye binası ile hemen karşısındaki Hava Şehitleri anıtından da söz etmek istiyorum. 19l3’te mimar Y. Terziyan’ın inşa ettiği Fatih Belediye binası, 1. Ulusal Mimarlık Dönemi özelliklerini taşımaktadır. Eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiş iki katlı binanın ilk katı sade görünümlü, ikinci katında ise çini kullanılmış olup pencereleri sivri kemerlidir. Yapının tamamı ahşap bir saçakla çevrelenmiştir. Giriş kapısının üstünde güzel bir celi-sülüs hattı ile “Şehremaneti Fatih

Dâiresi" yazılı olan bina şu sırada restore edilmektedir.

Tayyare Şehitleri Anıtı adıyla da anılan Hava Şehitleri Anıtı ise belediye binasının önündeki parktadır. Beyaz mermer ve bronzdan olan anıt, Türk havacılık tarihinin ilk şehitleri Fethi Bey, Sadık Bey ve Nuri Bey'in hatırasını yaşatmak için yapılmıştır. Hazırlıklarına Nisan 1914'te başlanmış olan anıt ancak 1918 yılında tamamlanabilmiştir. Saraçhane tarafına doğru biraz aşağıda kalan Fatih Parkı içinde yer alan ve Heykeltraş Hüseyin Gezer'in eseri olan Fatih Sultan Mehmet'i kumandanları ve hocaları ile at üstünde canlandıran Fatih Anıtı ise, büyük bir törenle 29 Mayıs 1987'de açılmış, anıtı oluşturan figürler hakkında gazete ve dergilerde bir sürü eleştiri çıkmıştı.

İkinci Durak: Karagümrük

O yıllarda, yani YÖK'ten önceki dönemde üniversitede öğretim 1 Kasım'da başlar, ilk sömestr üç ay sürer ve Ocak ayı sonunda da öğretim sona ererdi. Şubat'ta bir aylık tatilden sonra dersler Mart'ta tekrar başlayıp Mayıs'ta sona erer, Haziran ayında da sınavlar yapılırdı. Yukarıda anlattığım 1968-1969 öğretim yılının ilk üç ayı tamamlandıktan sonra, sömestr tatili için arka-daşlarımızla bir ay sonra buluşmak üzere vedalaşıp ayrıldık, ben Edirne'ye gittim onlar da kendi memleketlerine. Bir aylık tatilde ödevlerimizi hazırladık, derslerimizle ilgili olarak hocalarımız tarafından tavsiye edilen bir kısım kitapları okuduk ve Şubat ayı sonunda tekrar İstanbul'a döndük. Kıztaşı'ndaki bir nevi yurt gibi yatıp kalktığımız binaya geldiğimizde ne görelim: Öğrenci olaylarının daha yeni yeni başladığı o günlerde galiba mal sahibi binanın bu şekilde yurt gibi kullanılmasından tedirgin olmuş ve boşaltılmasını istiyor, yani bizi çıkarıyor. Bizde bir telaş, bir telaş… Şubat sonu Mart başında, kış kıyamet günü nereye gideriz, talebe milletine kimsenin ev vermediği böyle bir zamanda nerede kalırız! Gerçekten o sırada kalabilecek yer bulabilmek için çok sıkıntılı günler geçirdik. Neyse ki imdadımıza Kara-gümrük'te bir evde tek başına kalan bir arkadaşımız yetişti ve oradaki boş odalardan birine Abdülkadir Özcan'la beraber yerleştik, diğer arkadaşlarımız da başka yerlere taşındılar. Kara-gümrük'te kaldığımız ev Vefa Stadyumu'nun tam karşısında, giriş katında ve cadde üzerindeydi, ama caddeye değil de arka sokağa bakıyordu. Burada kaldığım bir yıl boyunca eve gidip gelen arkadaşlarla güzel ve unutulmaz dostluk ve arkadaşlıklarımız oldu. Hele kaldığımız evin hemen arka tarafındaki Karagümrük Meydanı'nda kurulan pazar yerini, orada bizlere her zaman evini ve dükkanını açan marangoz Şevket Usta'yı unutmam mümkün değil! Çünkü o sırada Şevket Usta'ya yaptırdığım kitap dolabını bunca yıldır bugün hala evde kullanıyorum. Şevket Usta vefat ettiyse kendisine Allah'tan rahmet diliyorum.

İstanbul'a gelmeden önce, yani ortaokul ve lise yıllarımda Edirne'de arkadaşlarla kurduğumuz mahalle takımında okuldan gelir gelmez hemen her akşam sokakta top oynadığım, hatta topla birkaç dda komşularımızın pencere camlarını kırdığımı; hafta sonları radyodan o yıllarda Turgay Şerenlerin, Metin Oktayların, Lefterlerin, Şenol ve Birolların oynadığı Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş'ın maçlarını büyük bir heyecanla takip ettiğimi; Edirnespor'un maçları için biriktirdiğim harçlıklarla Edirne Şehir Stadyumu'na gittiğimi daha dün gibi hatırlıyorum. Ama nedense İstanbul'a geldikten sonra,

Karagümrük'te kaldığımız evin hemen karşısındaki Vefa Stadyumu'nun duvarına yaslanıp da doğru dürüst tek bir maç bile seyrettiğimi hatırlamıyorum. Daha sonraki yıllarda da ne Vefa ne de başka bir stadyum! Herhalde futbolun yerini başka ilgi ve meraklar aldığı için, futbola karşı alakam İstanbul'a geldikten sonra nedense bıçakla kesilir gibi bir anda sona erdi.

Burada birkaç cümle ile şimdi Karagümrük Stadı veya Vefa Stadı olarak da bilinen eski Çukurbostan Sarnıcı'ndan da bahsetmek istiyorum. İstanbul halkının su ihtiyacını karşılamak üzere 421 yılında Aetios tarafından yaptınlan sarnıç, bir şekilde Trakya'dan getirilen suyun, şehre dağıtıldığı esas yer olarak tahmin edilmektedir. Bizans döneminde içinde artık su bulunmayan sarnıç, Osmanlı döneminde bostan bahçesi olarak kullanılmış, l 940'larda ise stadyum haline getirilmiştir. Mevki olarak burasının Vefa semtiyle doğrudan bir ilgisi olmadığı halde buraya niçin Vefa Stadyumu dendiğini ben hâlâ öğrenebilmiş değilim.

Karagümrük'teki evde kalırken bazı arkadaşlarımla birkaç defa yürüyerek Edirnekapı Surları civarında dolaştığımı, hatta bir defasında surların üzerine çıkıp burada yürüdüğümüzü de hatırlıyorum. Buna daha sonra tekrar döneceğim ama surlar dolayısıyla daha sonraki yıllara ait iki hamam var ki onlan burada zikretmeden geçemeyeceğim. Bilindiği gibi, Edirnekapı'da surların iç tarafında sur boyunca uzanan yoldan yürüyerek ve Sulukule denilen mahalleden geçilmek suretiyle Vatan Caddesi'nin sonuna çıkılmaktadır. İşte bu güzergahın tam ortalarında bir yerde, surlara yaslanmış büyücek bir türbe mezar vardır ve bu türbenin başındaki bir hayli ihtişamlı mezar taşında yeni yazıyla: "Sahabe-i Kiram'dan Abdurrahman Paşa Hazretleri'nin Ruhuna el-Fatiha" ibaresi yazılıdır. Bu mezarla ilk defa karşılaştığımda birçokları gibi ben de çok şaşırmış, önce Mekke veya Medine'de yaşamış sahabeden birinin Edirnekapı Surları civarında ne aradığı aklıma gelmiş, ama daha sonraki tarihlerde merhum Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in 1953 yılında yayımlanan İstanbul'da Sahabe Kabirleri adlı eserini okuyunca, surların içinde ve dışında Ayvansaray, Eminönü, Karaköy gibi değişik mahallerde daha birçok sahabe kabrinin varlığından haberdar olmuştum.

Burada aklıma takılan ikinci soru ise, sahabeden birinin nasıl "paşa" unvanını aldığı idi. Yıllar sonra bunun da, menkıbelerden hoşlanan Türk halkının sevip takdir ettiği büyük bir insana layık gördüğü en yüksek unvan olduğunu öğrendim; Ebû Eyyub el-Ensârî'yi Eyüp Sultan yaptığımız gibi!

Nakledeceğim ikinci anekdot ise yıllar sonrasına ait: Bir gün Kadıköy'e

gitmek üzere Topkapı'dan bindiğim 127 numaralı belediye otobüsü Edirnekapı'ya doğru surların önünden geçiyordu; herhalde İstanbul'a yeni gelmiş ve bu güzergâhtan ilk defa geçen adamcağızın birinin Surlar'a doğru bakarak kendi kendine: "Allah Allah, bu kadar uzun duvarları neden yapmışlar acaba!" diye hayretle kendi kendine mırıldanıp durduğunu işitmiş-tim! Evet, eskiden beri: "İstanbul boş değildir; buranın velîsi de delisi de, akıllısı da budalası da eksik olmaz!" derlermiş!

Karagümrük'le ilgili unutamadığım önemli bir hatıram daha var: O yıllarda herhalde ulaşım araçları dolayısıyla, İstanbul'dan Edirne'ye şimdiki gibi balık filan gelmez, Saraçlar Caddesi'nde-ki Balıkpazarı'nda sadece Meriç, Tunca ve Arda nehirlerinde tutulan kılçıklı sazan balığı satılırdı. İşin doğrusu Edirne'de biz o yıllarda sazandan başka balık bilmediğimiz gibi onu da pek alıp yemez, yani balığın sadece adını bilir ama tadını bilmezdik. Bir gün Karagümrük'te iken evdeki arkadaşlardan birinin Ankara'dan Osman adlı bir arkadaşı geldi. Baktık bir gün, esasen Trabzonlu olan Osman, Karagümrük Çarşısı'dan birkaç kilo hamsi almış, evde bir telaştır gidiyor. Bize hem hamsinin çorbasını, hem kızartmasını, hem de pilavını yaptı; tabii tadına diyecek yok! İşte ben hamsiyi hayatımda ilk defa 70'1i yıllarda burada yedim; tabii daha sonraki yıllarda, özellikle Trabzonlu bir ailenin damadı olduktan sonra hamsinin müptelası olmam da ayn bir konu.

Yine bir gün, aynı fakültede okuduğumuz ama bizden bir üst sınıfta, galiba o da Urfalı veya Antepli idi, Mehmet Gebrem adında bir ağabeyimiz vardı. Bir gün baktık evde büyük bir tepsi içinde kan ter içinde bulgur, acı biber ve incecik kıyılmış etleri karıştırarak bir şeyler yapıyor! Bir süre sonra anladık ki, arada bir gömleğinin yenleriyle alnındaki terleri silerek büyük bir mücadeleyle yaptığı şey çiğ köfte imiş! Marullara sarılarak turpla birlikte yenilen çiğ köfte, hatırı sayılır şekilde acıydı! Çiğ köfteyi de ilk defa bu şekilde yemiş oldum, ama hamsi gibi çiğ köftenin müptelası olmadım.

Üçüncü Durak: Nişanca

Ben tekrar Karagümrük'e döneyim; buradaki evde bir yıl kadar kaldım; burada Abdülkadir Özcan'la birlikte kaldığımız oda arka tarafa baktığı için gün ışığı almıyor, dolayısıyla bir miktar karanlık ve kasvetli oluyordu. Biraz da bu yüzden, burada bir yıl kadar kaldıktan sonra, bu sefer, Yavuz Selim Nişanca'da Beyceğiz Mahallesi'nde başka bir arkadaş grubunun yanına taşındım. Burası Karagümrük'e göre biraz daha rahattı; aynca burada aynı bölüm talebesi olan iki arkadaşım daha vardı: Necmeddin Şahiner, fakültede benden iki sınıf yukarıda; hemşehrim sayılabilecek Uzunköprülü Ahmet Acaroğlu ise benden bir sınıf altta idi. Bugün Bevliye mütehassısı Doktor Habib Akbulut, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Derneği yönetim kurulu üyesi Cemal Uşak ve galiba öğretmenlik yapan Bilâl Eren'le beraber burada aynı evde kaldık. Bilâl'le Cemal'in arkadaşı olan şimdiki Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu da arada sırada bizim eve ders çalışmaya gelirdi. Edebiyat Fakültesinden mezun oluncaya kadar kaldığım bu ev, Nişanca Fırını Sokağı'nın girişinde sol koldaki ilk apartmanın giriş katıydı ve galiba evin sahibi de o yıllarda bir üniversite hocası olan Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı idi. Burada kaldığımız sürede Necmeddin ağabeyin arada sırada gidip geldiği memleketi Gaziantep'ten getirdiği dut pekmezini, hamaylı biçiminde hazırlanmış muska tabir edilen nefis kuru tatlıyı, cevizli sucuğu; Bilâl'in Kandıra'dan getirdiği yoğurt, peynir ve tereyağlarını unutmam mümkün değil!

Bu semtte, hemen yanı başımızdaki sokakta bulunan tarihî Nişanca Camii ile karşı yönde, daha doğrusu Yavuz Selim Yokuşu'ndan çıkıp sola dönünce hemen karşımıza çıkıveren Kumrulu Mescit'in adlarını da zikretmek isterim.

Sultan III. Murat devri vezirlerinden Nişancı Boyalı Mehmet Paşa (öl. 1595) tarafından hicrî 991'de (1588-1589) Mimar Davut Ağa'ya inşa ettirilen caminin, daha sonraki devirlerde birkaç defa ciddi bir onarım geçirmesine rağmen özgün mimarisini günümüze kadar korumuş önemli yapılardan biri olduğu belirtilmektedir. Tarihi kayıtlardan, caminin XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Halveti tekkesi olarak da faaliyet gösterdiği ve ilk postnişinin Bülbülcüzâde Şeyh Fethi Abdülkerim Hendi (öl. 1694) olduğu anlaşılmaktadır Cami, sekizgen plana göre dört sütun üzerine oturtulmuş büyük tek bir kubbeden meydana gelen, tek minareli muhteşem bir yapıdır. Avlusundaki şadırvanla caminin banisi ile oğlu Eyüp kadısı Mehmet Nutkî

Efendi'nin (öl. 1648) kabirlerinin bulunduğu türbenin çevresinde zamanla bir de hazire oluştuğu görülmektedir.

Herhangi bir mimari özelliği bulunmadığı için son devirde ihtiyaca binaen inşa edildiğini zannettiğim Kumrulu Mescid'in adı da herhalde avlusunda dolaşan kumrulardan geliyordu. Öyle anlaşılıyor ki semt, adını bu camiden alıyordu, ama galiba halk ağzında Nişancı değil de Nişanca şeklinde telaffuz edildiği için olsa gerek, isim böyle küçük bir değişikliğe uğramış bulunuyordu.

Nişanca'da geçirdiğim üç yıl benim için bayağı verimli oldu. Daha fakültede birinci sınıfta iken tanıdığım Bekir Oğuzbaşaran vasıtasıyla Mustafa Miyasoğlu'nu ve onun arkadaş çevresindeki Necip Fazıl, Büyük Doğu ve Millî Türk Talebe Birliği ile Milliyetçiler Derneği ve Marmara Kıraathanesi gruplarını tanıdım. Bekir, benden önceki bir üst sınıftan olduğu halde takıldığı bazı dersler dolayısıyla bizim sınıfın derslerine devam ediyor, Mustafa ise bir üst sınıfın gece bölümünde okuyordu. Bekir ile Mustafa o sırada, Fatih'teki Vakıflar Yurdunda kalıyorlardı. Benden bir alt sınıftaki rahmetli Sedat Yenigün'ün evi ise bizimle aynı sokakta ve bizim kaldığımız evin üç-dört apartman ilerisindeydi. Dolayısıyla, fakültede son dersten çıktıktan sonra, hele yaz ayları ise, genellikle Beyazıt'taki Sahaflar Çarşısı'na mutlaka uğrar, cebimizdeki paraya uygun kitap bulursak hemen satın alır, daha sonra Vezneciler-Şehzadebaşı yoluyla İtfaiye'nın önünden Fatih Camii avlusuna gelirdik. Bekir'le Mustafa yurda gider, biz de Sedat'la Malta Çarşısı'ndan ve o yıllarda harap vaziyetteki Hafız Ahmet Paşa Camii ile Kumrulu Mescit'in önünden geçerek yolumuza devam ederdik. Sözünü ettiğim bu dostluk ve arkadaşlıklar fakülteden mezun olduğum döneme kadar aşağı yukarı hep bu şekilde hiçbir sekteye uğramadan devam etti.

Benim fakültede öğrenci olduğum 70'li yıllar Türkiye'nin büyük ve çok ciddi bir imtihandan geçtiği, bugün hatırlanması bile insanı rahatsız eden, çok kötü ve korkunç bir dönemdi. Bir yandan üniversitede hemen her gün birkaç olay çıktığı, her gün değilse bile gün aşırı gencecik insanların katledildiği; bir yandan da rastgele evlerin basıldığı, ele geçirilen kitapların toplanıp imha edildiği gerçekten korkunç yıllardı. Sabah evden çıkarken "Acaba akşama sağ salim geri dönebilecek miyim?" endişesiyle yaşadığımız günlerdi. Bizler ise, gerek mahallede gerekse apartmanda etliye sütlüye karışmayan, terbiyeli ve "akıllı uslu" çocuklardır. Herhalde biraz da bundan olsa gerek, her halükarda hazırlıklı olduğumuz halde, l 971'deki sıkıyönetim günlerinde kaldığımız eve herhangi bir polis ya da jandarma baskını yapılmadı. Ez kaza böyle bir baskın olsaydı, kaldığımız evde çoğu eski yazılı ders kitaplarıyla birlikte el konulup

götürülecek ideolojik mahiyette birçok kitap da mevcuttu.

Bu döneme ait hatırlayabildiğim şeyler arasında bence en önemlilerinden biri, tesadüfen, Çarşamba'daki Murat Molla Kütüphanesini keşfetmemdir. Tabii o yıllarda bir çok şeyi kendi kendime, adeta el yordamıyla buluyordum. Bu kütüphaneyi, tabir yerindeyse, keşfetmem de böyle oldu: Bir gün sabahın erken bir saatinde civardaki Çarşamba Hamamına giderken tesadüfen kütüphanenin önünden geçerken tarihî binanın kapısında "Kütüphane" levhasını görünce, kapıcıya kütüphanenin açık olup olmadığını; ders çalışmak için gelip gelemeyeceğimi sordum ve olumlu cevap alınca, daha sonra uzunca bir süre ders çalışmak üzere bu kütüphaneye gidip gelmeye başladım.

Tabi o sırada bu binanın, bir asır önce Fatih'teki Sahn-ı Seman Medresesinde tahsil gördüğü yıllarda Ahmet Cevdet Paşa'nın da gidip geldiği ve Mesnevi derslerine devam edip icazet aldığı meşhur Nakşibendî dergahı olduğunu bilmiyordum. Sonradan öğrendiğime göre, devrin ulemasından "Murat Molla" lakaplı Rumeli Kazaskeri Damadzade Mehmet Murat Efendi (öl. 1778) tarafından 1775 tarihinde kurulan ve günümüzde kütüphane olarak hizmet veren bina, esasen yan tarafında yer alan ve Murat Molla Dergahı diye tanınan tekke ile bir bütün teşkil ediyormuş.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Batılılaşma tarihimiz için başvurulması gereken en önemli kaynaklardan biri olan XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde Ahmet Cevdet Paşa'ya ayırdığı sayfalarda, onun Murat Molla tekkesine devam etmesini, hayatı üzerinde tesirli olan önemli hadiseler arasında sayar. Tanpınar, onun bu dergahta Farsça öğrendiğini, asrın büyük mesnevihanlarından biri olan Murat Molla'dan Mesnevi okuduğunu; şair Hoca Fehim ve Kuşadalı İbrahim Efendi ile yine burada tanıştığını; ayrıca devrin önde gelen birtakım devlet adamlarıyla ilk temasının da yine burada gerçekleştiğini belirtir.

Bizans döneminden kalma tonozlu bir yapının üzerine inşa edilen kütüphane binası ise, Türk İslam mimarisinin erken dönem örneklerinden kabul edilen merkezî kubbeli ve dört yarım kubbeli şemaya uygun biçimde yapılmıştır. Avlu kapısı üzerinde solda, bir ayet metni ile banisinin adının yazılı olduğu sülüs bir kitabe, sağda ise dergahın 1890 tarihinde Sultan II. Abdülhamit tarafından tamir edildiğini gösteren, talik hatla yazılmış manzum bir metin yer almaktadır. Kütüphanenin güney cephesinde bulunan ve iki mermer sütun üzerine oturan ahşap bir sundurma ile belirlenmiş olan giriş kapısının üstünde ise, şair Fıtnat Hanım'a ait talik hatla yazılmış,

binanın inşa tarihi ile banisinin adını belirten manzum bir kitabe yer almaktadır. Kitap koleksiyonunun esasını Murat Molla ile yakınlarının vakfettiği yazma eserlerin meydana getirdiği kütüphanede XIX. yüzyılın sonlarında yapılan bir sayımda kitap mevcudunun 1836 olduğu tespit edilmiştir. Cumhuriyet döneminde, çevredeki bazı tekke ve medreselerin kitapları da buraya nakledilince, sayı bir hayli artmış olmakla beraber, bunlar daha sonra Süleymaniye Kütüphanesinde toplanınca, burada sadece Murat Molla'nın vakfettiği eserler kalmıştır. Günümüzde Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesine bağlı olarak hizmet veren kütüphane İstanbul-2010 Projesi çerçevesinde ciddi bir restorasyondan geçirilmektedir.

Burada yeri gelmişken Darüşşafaka Caddesi üzerinde bulunan 1777 (hicri 1191) tarihli Benlizade Ahmed Reşid Efendi türbe ve sebilinin harabe halinde olduğunu, pencerelerin briketler örülerek kapatılmış olduğunu gördüğümü söylemek ve adı geçen tarihi eserin de 2010-İstanbul Projesi çerçevesinde restore edilmesi gerektiğini belirtmek istiyorum.

Bugün için belki modası geçmiş sayılabilir; ama ben hâlâ H. Taine'in bütün bir XIX. yüzyıl boyunca benimsenmiş olan "şahsiyetin teşekkülünde muhitin", yani "çevrenin önemli etkisi" olduğu görüşüne inanıyorum. Çünkü benim de şahsiyetimin oluşumunda bu muhitle gördüğüm şeylerin ve yaşadığım olayların çok önemli etkisi olduğunu düşünüyorum. Gündelik hayatın hayhuyu içinde yıllardır burada bahsettiğim bu muhitten, oradaki sokaklardan geçmedim ama o muhteşem Nişanca Camii'nin önünden Vefa Stadyumuna doğru giderken hemen karşıma çıkıveren meydan, o meydandaki zincirli kuyu ve kuyunun başındaki çıkrıklı çeşme, adeta bir tablo gibi hâlâ gözlerimin önündedir. Yıllar sonra, Sâmiha Ayverdi'nin Mesihpaşa İmamı adlı romanının asli kahramanı imam Hâlis Efendi'nin de Zincirlikuyu adını taşıyan bu semtte oturduğunu öğrendiğimde tuhaf bir duyguya kapılmıştım. Aynca, Osmanlı devrinde "Zincirli Kuyu" diye bilinen bu kuyuya Sünbülzâde Vehbi'nin tevriyeli bir ifadeyle bir beytinde şöyle yer verdiğini gördüm:

"Çâh-ı zekan üftâdesi dilbeste-i zülfüz

Zincirli Kuyu anın için meskenimizdir"

Hele o Malta Çarşısı, belki de o viran, yıkık dökük hâliyle bana Edirne'deki Çilingirler Çarşısını veya Tahtakale'yi hatırlattığı için midir, yoksa çarşı esnafının samimi davranışlan mıdır nedir, beni hâlâ içten içe kendisine doğru çeker. O yıllarda çarşıda sekiz on kadar balıkçı tezgâhı bulunuyordu; çarşıda benim yıllarca balık aldığım bir

Faik amca vardı. Tam köşedeki sebilin önünde balık satar; eğer sattığı balıklar taze değilse kaş göz işaretiyle beni uzaklaştırır, ya da; “Bugün sana göre balık yok!" derdi. Faik amcayla beni, Edebiyat Fakültesinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığında çalıştığım yıllarda, ağzından sigarası eksik olmayan, fakültenin kıdemli elektrikçisi rahmetli Şerif (Kaya) Usta tanıştırmıştı.

Malta Çarşısı on onbeş yıl kadar önce o dönemin Fatih Belediye Başkanı Sadettin Tantan’ın önayak olmasıyla bir proje dahilinde ciddi bir şekilde ele alınmıştı. Hatta yerdeki eski taşlar sökülerek yeni taşlar döşenmiş, çarşının tam köşesindeki sebil restore edilmiş, tavandaki kalem işleri yenilenmiş ve çarşıya çeki düzen verilmişti; fakat belediye başkanı değişince bu güzel proje de, eski tabirle, kadük oldu. Malta Çarşısı, bütün değişimlere rağmen, bence kendine has havası ve özellikle buradaki Şekerci Hanı ve Taşhan ile hâlâ turistik bir çarşı olma şansına sahip görünüyor. 1459’da Fatih Camii şantiye mekânı olarak inşa edilen Şekerci Hanı ile Taşhan, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 50’li yıllarda özel mülk olarak birtakım şahıslara satılmış; yıllarca hamal esnafına oda oda kiralanan Şekerci Hanı bugün nalburiye deposu olarak, diğeri de zeytin peynir yağ satılan alelade bir dükkân olarak kullanılmakta, ayrıca koca çarşıda balık satan sadece iki üç tezgâh kalmış durumdadır.

Nişanca’da kaldığım yıllarda yavaş yavaş İstanbul’daki muhitim de genişlemeye başladı. Fakültede benden bir alt sınıftaki rahmetli Sedat Yenigün’le birlikte, daha çok hafta sonları Cağaloğlu’ndaki Millî Türk Talebe Birliğine (MTTB) gidiyor; üyesi olduğum Kitap Kulübünden kitaplar alıyor; genellikle Cumartesi günleri düzenlenen konferansları izlemeye çalışıyordum. İşte bu konferanslarda Necip Fazıl’ı, Nurettin Topçu’yu, Ahmet Kabaklı’yı, Ergun Göze’yi, Tarık Buğra’yı, Yağmur Yayınevi sahibi rahmetli İsmail Dayı'yı, Halit Refiğ’i, Metin Erksan’ı ve Yücel Çakmaklı’yı burada dinledim ve tanıdım.

Ne zaman ve nasıl başladığını tam olarak hatırlayamıyorum; galiba Yeni Asya gazetesinde sayfa sekreteri olarak çalışan Ümit Şimşek adında bir arkadaşım vardı ve Ümit Şimşek çok güzel ney üflüyordu. Bu sırada bir ara ben de ney üflemeye heveslendim; eksik olmasın Ümit elinden gelen her türlü gayreti gösterdi; benim için ney temin etti, notalar buldu, benimle özel olarak meşgul oldu ama günlerce uğraştığım halde neyden bir türlü doğru dürüst ses çıkaramadım ve o kadar heves ettiğim halde, bir süre sonra ney üflemekten vazgeçtim.

Bu yıllara ait bir hatıram Ümit ve daha birkaç arkadaşımla birlikte 17 Aralık'ta Konya'da yapılan Şebiarus törenlerine gidişimiz; bir diğeri de MTTB tarafından organize edilen bir Ankara seyahati ile ilgilidir.

Galiba iki üç gün süren bu Ankara seyahatinde, o sırada Diyanet İşleri Yayınevinde çalışan bir arkadaşım bana M. Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserini hediye etti. Fakültede bazı derslerimizde hem Ö. Faruk Akün'den, hem de Abdülkadir Karahan'dan Fuat Köprülü'nün adını ve şöhretini duymuştum, ama sadece o kadar. Fuat Köprülü'nün, Türk ilim aleminin XX. yüzyılın başlarında yetiştirdiği ve kıyamete kadar kendisiyle övünebileceği dünya çapında bir ilim adamı olduğunu elbette çok sonraları öğrendim. Ankara'dan İstanbul'a döndükten sonra, ilk baskısı 1919 yılında eski harflerle yapılan, Diyanet Yayınları tarafından 1966'da ikinci defa basılan adı geçen kitabı birkaç defa okumaya teşebbüs ettimse de ne yazık ki başarılı olamadım. Çünkü o sırada, kitapta devrin siyasi ve sosyal olaylan içinde ele alınıp anlatılan dinî-tasavvufi konularla burada kullanılan kaynakların hiçbirinden haberdar değildim. Fuat Köprülü'nün, yayımlanışı üzerinden bir asra yakın bir zaman geçtiği halde sahasında yegane olma özelliğini hâlâ koruyan o "muhalled" eseri ile Clement Huart'dan Gyula Nemeth'e kadar birçok şarkiyatçı ilim adamının takdirini kazanmış olduğunu da yine daha sonraki yıllarda öğrendim.

Bu yıllarda, Bursa'da ikamet ettiği halde ara sıra İstanbul'a gelen Süleyman Yücedağ adlı bir ağabeyimizin daveti üzerine sık sık Bursa'ya gittiğimizi de hatırlıyorum, 70'li yıllarda Bursa, tabii bugünkü Bursa değildi; 70'li yılların Bursa'sı bir bakıma hâlâ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman"ını yaşıyor ve yaşatmaya çalışıyordu. Daha sonraki yıllarda Bursa'ya defalarca gittiğim hâlde bu yıllarda Bursa'ya ait unutamadığım manzara ve anekdotlardan biri Yeşil Cami ve Yeşil Türbe'nin önündeki yoldan doğruca Emir Sultan'a çıkışımız; oradaki camiyi ve kabristanı ziyaretimiz; diğeri de teleferikle Uludağ'a çıkışımız ve oradan baktığımız şehrin harikulade manzarası idi.

Yıldırım Bayezit'in, Gümüşlü Kümbet'teki Osman Gazi'nin ve Sultan Orhan'ın türbeleriyle Murâd-ı Hüdâvendigâr'ın türbesinin bulunduğu Muradiye de elbette unutulmaz güzellikte idi, ama burada nedense Emir Sultan'ın bende daha farklı bir etkisi olmuştu. Bu münasebetle bir de şunu söylemek istiyorum: Fakültede derslerin başladığı daha ilk günden itibaren tabii başta Mehmet Kaplan hocamızdan Tanpınar'ın adını duyuyordum, ama henüz Tanpınar'ı tam anlamıyla keşfetmiş değildim. Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman" şiiri ile özellikle Beş Şehir'deki Bursa'ya ayrılan "Bursa'da Rüya Saatleri" bölümünü henüz okumamış veya önemini kavrayamamıştım.

Burada yeniden 70'li yılların Fatih'e dönersem hatıraların sisli perdesi arasında şunları hatırlar gibiyim: Bazı akşamlar rahmetli Sedat'la, bazı

akşamlar Bekir veya Mustafa ile dersten çıkar, Vezneciler-Şehzadebaşı-İtfaiye yoluyla Bozdoğan Kemeri'nin önünden Fatih Camii bahçesine gelirdik. Bazen Mustafa ile Bekir'in kaldığı Vakıflar Yurdunun kantinine girer, bir taraftan çay içerken bir taraftan da o yıllarda herkesin yaptığı gibi biz de, vatan-millet-Sakarya edebiyatı ile vatanı, daha doğrusu edebiyatı kurtarmaya kalkardık. Bekir'le beraber daha beş kişinin kaldığı yurttaki odada Bekir'in, hatın sayılır bir kütüphanesi vardı. Ne olursa olsun, neticede Edebiyat Fakültesinde talebe olan birinin, Türk edebiyat ve fikir hayatının eski yeni birçok yazarına ait şiir, hikaye, roman, deneme, inceleme ve araştırma türündeki kitaplarıyla bayağı zengin sayılabilecek bu kitaplıktaki eserleriyle ben de Cemal Süreya'yı, Edip Cansever'i, Attila İlhan'ı, Salah Birsel'i ve Nüvit Özdoğru'yu tanıdım. Gerçi bu isimler fakültede ders kitabımız olan Mehmet Kaplan'ın Şiir Tahlilleri'nin ikinci cildinde de yer alıyordu, ama onların eserleriyle ilk temasım Bekir'in kütüphanesindeki kitaplarla oldu.

O yıllarda Fatih'te cadde üzerinde, şimdiki Saray Pastanesi'nin yakınlarında bir yerde klasik usulde tatlı yapan bir muhallebicimiz vardı. Yıllar sonra Samiha Ayverdi'nin de çevresindeki gençlerle gittiğini öğrendiğim bu çukur muhallebiciye ara sıra biz de gider; burada, şekersiz yapılan ve üzerine biraz koyulaştırılmış halde vişne, kayısı veya erik şurubu dökülmüş su muhallebilerimizi bir nevi tenekeden yapılmış özel bir kaşıklarla yerken bir taraftan da sohbetimize devam eder, mevsim kış ise sahlep içerdik.

Yine bu yıllarda bir gün, aynı sınıfla birlikte okuduğumuz ve rahmetli Faruk Kadri Timurtaş hocanın sık sık tahtaya kaldırdığı sınıf arkadaşımız Necdet Şen, Bekir'le beni Malta Çarşısı'nda-ki evlerine davet etti. Necdet de, yıllar önce Kastamonu'dan İstanbul'a gelip yerleşmiş mazbut bir ailenin çocuğuydu. Dile kolay, tam kırk yıldır dostluk ve arkadaşlığımızın hiçbir şekilde sekteye uğramadan sürdüğü Necdet, o yıllarda hüsnühatta heveslenmiş, hem fakültede Eski Türk Edebiyatı hocamız olan merhum Prof. Dr. Ali Alparslan'dan hat dersleri alıyor, hem de Hırka-i Şerif'te, Koyunbaba Türbesi civarında ikamet eden hattat Ali Rüşdü hocanın derslerine devam ediyordu. Galiba bir Ramazan ayında bir gece teravihte yine Hırka-i Şerif civarındaki Tün Abdüllatif Mescidinde imamlık yapan sınıf arkadaşımız, şimdi Edebiyat Fakültesinde İslam Düşüncesi hocası Prof. Dr. Mahmut Kaya'nın camiinde buluştuk, ben de bu vesileyle merhum hattat Ali Rüşdü Efendi'yi tanımış oldum. Bir ara ben de Ali Alparslan hocadan hat dersleri almaya başladım, ama sebat edemediğim için hat derslerini sürdüremedim; Ali hocanın açıp verdiği kamış yazı kalemini bir hatıra olarak hâlâ saklıyor ve talebelerime gösteriyorum.

Bu satırları yazarken, XVII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Fatih Medreseleri arkasında Yesârizâde adını taşıyan sokakta Tün Abdüllatif Efendi adına inşa edilmiş, ancak bugün mevcut olmayan küçük bir medrese ile Tün Abdüllâtif'in kabrinin Fatih Camii haziresinde hattat Mehmet Es'at Yesâri ile yan yana olduğunu da öğrendim.

Galiba, fakültede ikinci sınıfa devam ettiğimiz yıl Beyazıt'ta Beyaz Saray Çarşısında açılan Enderun Kitabevi'ne gidip gelmeye başladım. Beyaz Saray'a daha önceleri de gidip geliyor ve daha çok alt kata inen merdivenin hemen sağ tarafındaki kitapçı Sinan Yıldız'dan biraz ucuzca edebî ve ideolojik kitaplar alıyordum. Enderun'la, galiba, sınıf arkadaşımız olan Mustafa Uzun vasıtasıyla tanıştım. Enderun, o yıllarda benim için gerçekten ikinci bir mektep oldu; orada bir yandan eski yeni birçok kitap görüyor, bir yandan da o yılların edebiyat ve kültür dünyasının önemli birtakım isimlerini tanıma fırsatı buluyordum. Daima hayırla hatırladığım Enderun'un sahibi İsmail Özdoğan, bizim gibi talebelere veresiye defterinde birer sayfa açmıştı. Sık sık uğradığımız dükkana yeni gelmiş bir parti kitap arasından beğendiklerimizi ve bize lazım olanları seçip ayırır, beş kuruş para ödemeden kitapları alır, borcumuzu deftere yazdırır, ay başında evden gelen harçlığımızı alır almaz doğruca gider borcumuza mahsuben bir miktar ödeme yapardık. Bu arada eğer yeni kitaplar gelmişse, aldığımız kitapların borçlarını yine deftere yazdırırdık. İsmail Bey'in bizlere karşı bu güzel muamelesi yıllarca devam etti ve şahsen ben bu sayede meşgul olduğum alanımla ilgili birçok temel eseri edinme şansına sahip oldum. Bugün kütüphanemin en mutena köşesinde duran Halil Nihat'ın (Boztepe) neşrettiği Nedim Divanı ile Osman Nuri Peremeci'nin Edirne Tarihi, Osman Nuri Ergin'in Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Talan, İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Son Asır Türk Şairleri, Sadettin Nüzhet Ergun'un Hatayi Divanı ile Baki Divanı, Agah Sırrı Levend'in Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları , M. Fuat Köprülü'nün Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Abdülbaki Gölpınarlı'nın Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik ile Alevi-Bektaşi Nefesleri ve Yunus Emre Divanı, Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnamesi, Mehmet Zeki Pakalın'ın üç ciltlik sırtı deri ciltli Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Asaf Halet Çelebi'nin Divan Şiirinde İstanbul ile Eşrefoğlu Divanı, Mehmet Halit Bayrı'nın İstanbul Folkloru ve daha adını sayamayacağım ve o yıllarda kolay kolay bulunmayan, "mezat kitabı" tabir edilen pek çok esere İsmail Bey'in hoşgörüsü sayesinde sahip oldum.

Bugün Enderun denilince arkadaşlar arasında hâlâ hep o cumartesi günleri ikindi sonrası sohbetleri hatırlanır. Genellikle dükkân sahibi olarak İsmail Bey'in getirdiği Merzifon işi anasonlu ekmekler veya sıcacık pide arası tulum peyniriyle içilen demli çaylar eşliğinde

koyulaşan sohbetler sayesinde birçok şey öğrendiğim bu mekânda, köşedeki sandalyesinde yaz kış palto veya pardösüyle oturan başta merhum Ali İhsan Yurd hoca olmak üzere, dükkâna ara sıra uğrayan Mahir İz, Orhan Şaik Gökyay, Kadir Mısıroğlu, Turgut Kut ile matematik hocası ve cins bir kafa olan rahmetli Cengiz Aydın, Mehmet Şevket Eygi, Alâ Bey, M. Ertuğrul Düzdağ, Avukat Orhan Acuner ve şair Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu gibi oldukça renkli şahsiyetleri tanıdım. Yukarıda söylediğim gibi, o yıllarda Enderun gerçekten bir mektepti ve fakültede derslerde üzerinde durulmayan pek çok şey orada rahatça konuşulur ve tanışılırdı. Ben ve benim gibi birçok arkadaşım eski harfli matbu kitaplarla ve daha önemlisi yazma eserlerle ilk defa orada karşılaştık; yazma kitapları elimize aldık, büyük bir heyecanla yazmaların sahifelerini çevirdik; tezhibin, yorgun cildin, murakkanın, rıhın, dibace, reddâde, derkenar ve istinsah ile temellük kaydının ne olduğunu; "yâ Kebîkeç"in ne anlama geldiğini; yazma bir eserin asla ve katâ fotokopisinin çekilemeyeceğini; bir yazmanın 180 derecelik bir açıyla açılmaması gerektiğini yine orada yapılan sohbetlerde öğrendik. Varını yoğunu kitaba veren, kitaplar yüzünden yuvası dağılma noktasına gelen, sırf yuvasının dağılmaması için teker teker topladığı ve gözü gibi koruduğu kitaplarını içi kan ağlayarak yine teker teker elden çıkaran; sonra da deli divaneye dönen gerçek kitap hastalarını yine orada tanıdık. Dediğim gibi, o yılların Enderun'u hakikaten değişik bir mektepti ve biz bugün hala böyle bir kitapçı dükkanının hasretini çekiyoruz.

Yine bu yıllardaydı ve galiba biz de fakültede üçüncü sınıfta idik. Yanılmıyorsam bir gün Mustafa Uzun, Enderun'da birkaç defa karşılaştığım ve sohbetini dinlediğim, fakültede zaman zaman bazı derslerimize de giren Prof. Dr. Fahir İz'in ağabeyi Mahir İz'in Cumartesi geceleri yatsı namazından sonra Erenköy'de Galip Paşa Camii'nin meşrutasında Bağdatlı Ruhî Divanı'ından bir kısım manzumeler okuyup bunları şerh ettiğini söyledi. Bizde de o yıllarda divan edebiyatına karşı nedense aşırı bir ilgi var ya; cumartesi gecelerini adeta iple çekiyor ve akşam ezanından sonra Fatih'ten Sedat, bazen Bekir, bazen Necdet, galiba Veli Aras adlı bir arkadaşımız daha katılarak, hep beraber Erenköy'ün yolunu tutuyoruz. Hocanın o kendine mahsus talakatıyla okuduğu şiirlerden, yaptığı şerhlerden bir şey anlıyor muyduk; burasını bilemiyorum, ama gecenin bir vaktinde tekrar Fatih'e geri dönmek üzere Erenköy'e kadar gittiğimize göre, bunda mutlaka bir ilgi, merak ve tecessüs ya da yeni bir şeyler öğrenme arzusu vardı. Üç dört ay kadar devam eden bir tür sohbet mahiyetindeki bu derslerden bugün hatırımda kalan, yıllar sonra Ziya Paşa'yı da böyle bir terkibibent yazmaya yönelten, Bağdatlı Rûhî'nin:

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz,

Biz ehl-i harabatdanız mest-i Elestiz

beyitiyle başlayan ve

Mail değiliz kimsenin azarına amma,

Hatır-şiken-i zahid-i peymane-şikestiz;

Erbab-ı garaz bizden ırağ olduğu yeğdir,

Düşmez yere zira okumuz sahib-i şestiz;

Bu alem-i fanide ne mir ü ne gedayız,

A'lalara a'lalanırız, pest ile pestiz.

Beyitleriyle devam eden o muhteşem terkibibendi idi. Bu derslere devam edenler ve Mahir İz hocayı yakından tanıyanlar çok iyi hatırlayacaklardır; hoca tamamen kendine has okuma tonuyla önce beyitleri okur, sonra da uzak ve yakın anlamları etrafında beyitlerdeki mazmunları, isimleri ve ıstılahları uzun uzadıya şerh eder, biz de tutabildiğimiz kadar not tutmaya çalışırdık. Şimdi düşünüyorum da, o sırada bizim yaptığımız, herhalde tamamen divan edebiyatına duyduğumuz sevgiden ileri gelen bir öğrenme iştiyakı idi. Adı geçen bu ünlü terkibibendin daha sonraki bendlerinden birinde yer alan şu beyitler de hâlâ hatırımdadır:

Vardım seheri taat içün mescide nagah,

Gördüm oturur halka olup bir nice gümrah;

Girmiş kimisi vahdete almış ele tesbih,

Her birisinin vird-i zebani çil ü pencah;

Didim ne satarsız ne alırsız ne virirsiz,
K'asla dilinizde ne nebi var ne hod Allah;

(...)

İhsanı ya pencah ya çildir fukaraya,

Sabr eyle ki demdir gele ol mihr-i felek-câh;

Geldiklerini mescide bildim ne içindir,

Yüz döndürüp andan didüm ey kavm olun agâh;

Sizden kim ırağ oldu ise Hakk'a yakındır,

Zira ki dalalet yoludur gittiğiniz rah.

Eskiden beri İstanbul dendiği zaman sadece Surlar'ın içi, yani Fatih, Karagümrük, Yavuz Selim, Çarşamba, Edirnekapı, Fener-Balat, Süleymaniye, Aksaray, Bayezit, Eminönü, Koca Mustafapaşa, Samatya ve Yedikule semtleri kastedilirmiş ve Sur içinde oturmuş olmayanlar nedense "İstanbullu" sayılmazmış!

Bildiğim kadarıyla Surlar içinde akla ilk gelen Fatih muhiti, ta İstanbul'un fethinden itibaren gerek cami, mescid, medrese, han, hamam, darüşşifa, sıbyan mektebi, türbe, çeşme gibi mimarî eserleri, gerekse bu semtte ikamet eden ilim, kültür adamı ve şairleri ile şehre farklı bir çehre kazandırmış. Hatta Osmanlı devirlerinde: "İlim, Fatih'ten Aksaray'a inmez!" diye bir söz varmış. Fatih asırlar boyu işte böylesine ilimle, ulema ile temayüz etmiş bir semt imiş. Klasik anlamda medrese tahsilinin zirvede olduğu XV. veya XVI. asırlarda değil, Tanzimat'tan sonra, hatta II. Meşrutiyet'ten sonraki dönemde bile semtin alışılagelen bu şöhretini sürdürdüğünü tarih kitapları yazıyor.

Fatih Sultan Mehmet'in kendi adına inşa ettirdiği Sahn-ı Seman Medreseleri'nde Molla Lütfî ile Hatipzade, Hocazade ile Alâeddin Tûsî arasındaki ilmi münakaşaları; Yavuz Sultan Selim'in sandukasından Ebussuud Efendi'nin verdiği fetvaların çıkması; Edirnekapı civarında ikamet eden Hilye müellifi Hakan-ı Mehmet Bey'in meşhur at hikayesi; Ahmet Cevdet Paşa'nın Çarşamba'daki Murat Molla Dergâhı'ndan Mesnevi icazetnâmesi alması; Kıztaşı'nda dünyaya gelen Muallim Naci'nin "Ömer'in Çocukluğu"nda anlattığı çocukluk günleri; II. Meşrutiyet devrinin dalgınlığıyla ünlü Maarif Nâzırı Emrullah Efendi'nin bir gün Dârüşşafaka civarındaki konağının yolunu şaşırması ve evinin nerede olduğunu mahalledeki çocuklara sorması; Sarıgüzel'de dünyaya gelen Mehmet Akif'in Bâli Paşa Caddesi'nde oturduğu evi; Servet-i Fünuncular'dan Halit Ziya'nın Fatih Askerî Rüştiyesi'nde, Cenap Şahabettin'in Draman'da geçen çocukluğu; II, Meşrutiyet'ten sonraki yıllarda bir dönem Bediüzzaman Said Nursî ile Neyzen Tevfik'in Malta Çarşısındaki Şekerci Ham'nda kaldıkları da çoğumuzun malûmudur. Said Nursi'nin galiba 50'li yıllarda bir vesile ile İstanbul'a geldiği ve kısa bir süre Fatih Camii'nin hemen yakınında ikamet ettiği, hatta önünde meşhur bir fotoğraf dahi çektirdiği Reşadiye Hoteli, aynı yerde hâlâ hizmet vermektedir. Bir gün kendisine bu otelden söz ettiğimde, Orhan Okay hocam, Reşadiye Hotelinin aynı zamanda Neyzen Tevfik'in de ikametgâhı olduğunu söylemişti. Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda bile hatırlayabildiğim

önemli şahsiyetlerden Ömer Nasuhi Bilmen'in, Behçet Necatigil'in, Orhan Okay'ın, Sadettin Ökten'in, Turgut Kut'un, hatta Hilmi Yavuz'un çocukluk veya gençlik yıllarına ait bir dönemlerinin Fatih'te geçtiği konuyla ilgilenenler tarafından gayet iyi bilinmektedir. Rahmetli hocamız Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Kıztaşı'nda, Sâmiha Ayverdi ile Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Yavuz Selim'de, M. Seyfettin Özege'nin Kıztaşı'nda Bina Emini Sokağı'ndaki evleri hâlâ ayakta durmakta ve bir kısmının içinde vârisleri veya yakınları oturmaktadır.

Yalnız burada semtin adı ve sınırlarıyla ilgili bir hatırlatma yapmak istiyorum: Aksaray da dahil olmak üzere, Cerrahpaşa ve Yedikule'ye kadar uzanan saha ile Fener ve Balat da, idari yapılanma bakımından kâğıt üzerinde Fatih Belediyesi hudutları dahiline girmektedir, ama esas itibariyle Fatih denilince, Fatih Camii civarı ile Saraçhane'den başlayıp en fazla Macar Kardeşler ve Fevzipaşa Caddeleri boyunca Atikali'ye kadar uzanan, yaklaşık bir kilometrekarelik saha kastedilmektedir.

****

Hafızam beni yanıltmıyorsa o yıllarda Arap-Fars Filolojisinde okuyan, bugün aynı bölümde öğretim üyesi olan arkadaşlarımdan Prof. Dr. Yaşar Koçak bir gece birkaç arkadaşla birlikte beni de Fatih Camii'nin arka tarafındaki evine iftara davet etti. Gittiğimiz mahallenin ilginç bir adı vardı: Sanki Yedim Mahallesi! Bu semt adını, oradaki bir mescitten alıyordu. Ramazan geceleri hatimle teravih namazı kılınan bu mescidin ilginç bir hikâyesi olduğunu da yine o gece öğrendim. Bana anlatılan hikâye şöyleydi: Galiba Cumhuriyet'in ilk yıllarında Fatih semtinde yaşayan mümin bir adam öldükten sonra hayırla anılmak üzere bir mescit yaptırmak ister, fakat mescit yaptıracak kadar parası yoktur. Ne yapacak; kendi kendine söz verir: Çarşıda pazarda dolaşırken canı bir şey çekince, kendi kendine "Sanki yedim!" diyerek, alacağı yiyeceğe vereceği parayı bir kenara ayırır; işte bu şekilde senelerce kuruş kuruş biriktirmiş olduğu paralar nihayet bir gün bir mescid yaptıracak yeküne ulaşır ve sözünü ettiğim mahallede yaptırdığı mescide "Sanki Yedim" adını verir. İlk defa 70'li yıllarda gece karanlığında gördüğüm oldukça mütevazı Sanki Yedim Mescidi'nin içine de girdik ama son cemaat mahallinden ileriye geçemedik, çünkü cemaat hatimle teravih namazını kılmaya başlamıştı bile!

Ramazan geceleri eskiden beri sadece Fatih'te değil, İstanbul'un daha birçok camiinde hatimle teravih namazı kılma geleneği devam etmektedir. Tabii bu şekilde namaz, hele geç saatlerde başlayan yaz aylarında gece yarılarına kadar sürmektedir.

Nişanca'da kaldığım günlere ait unutamadığım hatıralarımdan biri de, bir grup arkadaşla beraber bir sabah, gün doğmadan çok önce kalkıp Eyüp Sultan'a gitmemizdir. Ama yanımda kimler vardı ve biz o kadar uzak bir yere o saatte nasıl gittik buralarını hatırlayamıyorum. Sadece, muhtemelen nisan veya mayıs ayı olduğunu ve Eyüp Sultan Camii'nde sabah namazını kıldıktan sonra henüz güneş doğmadan, mezarlığın içindeki o dik yokuştan yukarıya Piyerloti'ye çıktığımızı hatırlıyorum. Karşımızda pırıl pırıl Haliç ve daha yeni doğan güneş sanki Haliç'ten, denizin içinden doğuyordu! Haliç kıpkızıl bir vaziyette idi ve biz tarif edilmesi imkansız muhteşem bir manzarayla karşı karşıyaydık! Bu manzarayı tasvir edebilmek için gerçekten ressam olmak lazımdı! Edirne'de iken de güneşin doğuşuna birçok defa şahit olmuşumdur, ama böyle bir manzarayla hayatımda ilk defa burada karşılaşıyordum! O tarihten sonra da birçok defa Eyüp Sultan'a gittim, ama böyle sabahın erken saatinde gitmek bir daha kısmet olmadı.

Yıllar sonra böyle bir anekdota Rıza Tevfik'in bir makalesinde de rastladım. Rıza Tevfik, 1922 yılında Peyam-Sabah gazetesinde yayımlanan "Tebaşir-i Subh" adlı yazısında, çocukluğunda yaz aylarına rastlayan bir bayram sabahı bayram namazı için babasıyla beraber gittiği Gelibolu'da Hamzabey sahilindeki Musalla mevkiinde bir taraftan bayram tekbiri getirilirken diğer taraftan adeta denizin içinden doğan güneşin harikulade manzarasını şu satırlarla anlatmaktadır:

"Bayram namazı eda olunduktan az bir müddet sonra namazgahın sol tarafından, Lapseki üstünden tarifi na-kabil renk ve ziya cilveleıi nazar-ı hayretimizi celb etmeğe başladı; gittikçe kızıllık arttı ve denizin içinden güneşin nasıl doğduğuna ilk defa olarak o zaman şahit oldum. Bu muhteşem levha-i tabiiyenin tesirinden olsa gerektir ki, hala ibadetin dem-i tulü ve gumb ile alakasını samimiyyen duyuyorum (...) Sabahın kudsi güzelliğine çocuklan âşinâ etmek için bayram namazına götürünüz. Te'sîr'-i Kibriya'yı gönüllerinde duymağa alıştırınız!"

****

Nişanca'da iken zaman zaman teklifsizce evlerine gittiğim Sedat Yenigün'ün beni kapıda karşılayıp eve buyur eden, herhalde şimdi rahmetli olan muhterem ve müşfik annesini de çok iyi hatırlıyorum. Bazen Erenköy'e Mahir İz hocanın derslerine gitmek üzere, bazen de fakülteye beraber gitmek üzere evlerine uğradığımda, gerçekten evin direği olan bu annenin çocuklarının üstüne nasıl titrediğini bizzat görürdüm. Sedat'ın, o 1981 öncesi anarşi gayyasında yok yere ölümünden sonra bu kadıncağızın perişan hâlini görmemek için gidip de başsağlığı dilemekten doğrusu ürktüm ve gidemedim.

1971 askerî darbesine rağmen bir süre sonra sokakta ve okullarda anarşinin bir türlü durmadığı, yine her gün sokak ortasında insanların vurulduğu, polis arabalarının yakıldığı, insanların kaçırıldığı, dükkânların kepenklerini indirdiği, fakültede ders sırasında gözlerimizin önünde Yusuf İmamoğlu'nun öldürüldüğü o acı dolu günleri yaşayarak nihayet son sınıfa geldik. Burada yalnız şunu söylemem lâzım: Bizim üniversitede öğrenci olduğumuz dönemde Türkoloji'nin son büyük hoca nesli hayatta olduğu ve bizlere karşı her türlü iyi niyeti gösterdikleri hâlde, hiç de öyle huzurlu bir ortamda sağlıklı, verimli, üretken bir talebelik hayatımız olmadı. Küçük bir olay çıkar, boykota kalkışılır ve bazen fakülte haftalarca tatil edilir; tabii bu tatiller dolayısıyla yapılamayan derslerin hiçbir zaman ve hiçbir şekilde telâfisi mümkün olmazdı. İşte böylece, dolu dolu bir talebelik hayatı yaşayamadan son sınıfa geldik. Son sınıfta, mezun olduktan sonra öğretmenlik yapabilmemiz için, bir lisede mutlaka staj yapmamız gerekiyordu ve staj yapmak istediğimiz okulları idareye ikinci sömestr sonlarına doğru biz kendimiz bildiriyorduk. Ben de, galiba Enderun'da tanıdığım Yaşar Fersahoğlu adlı bir hocanın orada olması, biraz da okulun Nişanca'ya yakınlığı dolayısıyla, ilk sırada Çarşamba'daki İmam Hatip Lisesini, arkasından da Vefa ve Pertevniyal liselerini yazdım. Neticede bana İmam Hatip Lisesi çıktı. Staj yapacak öğrencilere ait listeler okul idarelerine önceden gönderildiği için, okula gittiğimde müdür beni Yaşar Fersahoğlu'nun sınıfına değil de, Ayşe Eraydın'ın sınıfına gönderdi. Ayşe hanımla tanıştık; kültürlü ve zarif bir hanım olan Ayşe Eraydın'ın Nurettin Topçu'nun yeğeni olduğunu öğrendikten sonra, ilişkimiz daha farklı bir şekil aldı, çünkü ben de o sırada hayatta olan Nurettin Topçu'nun Mehmet Akif, Yunus Emre, Maarif Davamız adlı eserleriyle Taşralı adlı hikaye kitabını okumuştum. Her hafta, önceden belirlediğimiz günlerde bir iki defa okula gidip Ayşe Hanım'ın derslerine giriyordum. Bir ay süren staj dönemi sonunda benim de bir ders hazırlamam ve Ayşe Hanım'ın girdiği sınıflardan birinde öğrencilere bu dersi anlatmam gerekiyordu. Arkadaşlarımın da yardımıyla bir hafta kadar süren bir hazırlıktan sonra "Halit Ziya'nın Türk Romancılığındaki Yeri" üzerine bir ders hazırladım; müsveddelerimin arasında bir hatıra olarak hâlâ sakladığım bu ders metnini tabii son derece heyecanlanmış bir hâlde ders olarak son sınıfta anlattım ve böylece stajımı tamamlamış oldum.

Burada yine bir çıkma yapmam gerekiyor: O yıllarda benim durumumda bir talebenin bir daktiloya sahip olması çok zor, hatta imkânsız gibiydi. Bir hatıra olarak hâlâ sakladığım Brother marka daktilomu ise, ancak bir işte çalışmaya başladıktan sonra, hem de taksitle alabilmiştim! Son sınıfta iken Milli Kültür Vakfı'ndan verilen bursu, veresiye aldığım kitapların borcu olarak ay başlarında doğruca

Enderun'a götürüyordum. Staj için hazırladığım dersi daktiloyla yazmak istiyordum ama çevremdeki arkadaşların hiçbirinde daktilo olmadığı gibi, daktilo ile yazmasını bilen de yoktu. Yine Fatih'te oturan ve babası Eminönü'nde demir ticareti yapan arkadaşlarımızdan Zeki Demir'in evinde daha önce bir daktilo görmüştüm. Fatih'te ara sıra karşılaştığımda selamlaşıp hâl hatır sorduğum Zeki Demir, kendisinden rica ettiğimde hemen daktilosunu bana verdi, ben de çat pat, o tuş senin bu tuş benim diyerek 6-7 sayfalık metni ancak bir haftada daktiloya çekebildim. Daktilo ile yazmaya çalıştığım ilk metin, işte bu yukarıda sözünü ettiğim Halit Ziya'nın romancılığı ile ilgili staj dersine ait notlardır. Galiba ilk kullandığım bu daktilo da, o yıllarda çok yaygın olan, bayağı hantal ama oldukça sağlam Facit marka bir daktilo idi.

Nihayet 1972 yılının Mayıs ayı geldi çattı; Haziran ayında mezuniyet imtihanlarımız yapılacaktı. Eski ve Yeni Türk Dili sertifikalarıyla Yeni Türk Edebiyatı sertifikasını daha önce vermiştim; bir tek mezuniyet sertifikam olan Eski Türk Edebiyatı kalmıştı. Ama esas mesele de burada idi: Çünkü, artık emekli olmaya hazırlanan Prof. Ali Nihat Tarlan hocanın yönetiminde mezuniyet tezi hazırladığım için, sağı solu belli olmayan Prof. Abdülkadir Karahan'dan herkes gibi ben de hem çekiniyor, hem de korkuyordum. İmtihana birlikte gireceğimiz bir kısım arkadaşla birlikte bir süre iyi kötü hazırlandık ama tabii adı bile insanı ürküten bir imtihandı; bizler de ister istemez Karahan'ın karşısına çıkacaktık ve büyük bir ihtimalle başkalarına sorduğu gibi hoca bana da: "Niye gelip benden tez almadın da gittin o ihtiyar adamdan aldın?" diye soracaktı. "İhtiyar adam" diye bahsettiği hoca ise, kendisinin de hocası olan rahmetli Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'dı. Neyse, o sırada henüz doçent olan Ali Alparslan hoca ile Ali Nihat hoca adına imtihanları yapan Mehmet Çavuşoğlu'ndan geçer not aldım; geriye Karahan kaldı. Gerçekten kurbanlık bir koyun gibi imtihanların başlamasından ancak birkaç gün sonra sıra bana geldiğinde hocanın odasına girdim, odada asistanı Şakir Diclehan da vardı. Tez meselesi nasılsa hocanın aklına gelmedi ve o konuda hiçbir şey sormadan doğrudan doğruya Nefi Divanı'nı açtı, şansıma ne çıksa beğenirsiniz:

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihanidir sözüm,

Silk-i tesbih-i dür-i seb'al-mesânîdir sözüm

beytiyle başlayan ve divanın hemen başında yer alan naat-ı şerif… Hadi bakalım çık işin içinden. Hoca soruyor: "Evladım, söyle bakalım buradaki "Seb'a'l-mesânî" ne demek?" Daha önce hocanın derste işlediği, benim de defalarca okuduğum kasidedeki adı geçen ibareyi,

imtihan heyecanı ile bir türlü hatırlayamıyorum. Neyse Şakir Diclehan imdadıma yetişti ve yavaşça bana "Fatiha" diye fısıldayınca, derhal hatırladım ve gerisi çorap söküğü gibi geldi. Bu badireyi de bu şekilde kazasız belasız atlatmış oldum! Böylece, 1968 yılı Kasım başında büyük bir gürültü patırtıyla başladığım üniversite tahsilinden aynı şekilde daha büyük gürültü ve patırtılar arasında 1972 Haziran'ında mezun oldum.

Daha önceki yıllarda hiçbir şekilde herhangi bir niyetim olmadığı halde, yarı şaka yarı ciddi başta Bekir, Mustafa ve Sedat olmak üzere, bana çok yakın bazı arkadaşlarımın telkinleri ile şansımın çok az olduğunu bile bile, doktora imtihanına başvurmak ve bu sayede bir süre daha İstanbul'da kalmaya yine bu günlerde niyet ettim. Çünkü, yukarıda da söylediğim gibi, bir taraftan sürekli kitaplar alıyor, bunların bir kısmını okuyor, bir kısım dergileri takip etmeye çalışıyor; bir taraftan da Kubbealtı'ndaki ve MTTB'deki konferanslara gidiyordum ama buna rağmen o yıllarda okuyan bütün arkadaşlarımla beraber çok kötü bir talebelik hayatı geçirdiğim için imtihanlarda aldığım notlar pek de parlak değildi. Yani, anlayacağınız vasat denebilecek bir talebe idim ve doğrusunu söylemek gerekirse, sınıfımızda not bakımından benden çok daha parlak arkadaşlarım vardı. Ama hasbi olarak, sırf bir şeyler öğrenmek için çeşitli kültürel toplantılara katılıyor, beni hiç kimse zorlamadığı halde çeşitli kitaplar alıyor, aldığım kitapları okumaya ve anlamaya çalışıyor, o yılların Hisar, Yeni Dergi, Diriliş, Türk Dili ve Hareket gibi bir kısım dergilerini takip ediyor, zaman zaman bazı fikri ve edebî konuları da arkadaşlarımla tartışıyordum.

Tam da bu sırada, yani fakültede son sınıfta iken, Ankara'da Mehmet Çınarlı'nın gayretleriyle çıkmakta olan ve benim de Bekir'in tavsiyesiyle ta birinci sınıftan beri takip ettiğim Hisar dergisine bir nevi alternatif olarak İstanbul'da Türk Edebiyatı dergisi yayımlanmaya başladı. Türk Edebiyatı Vakfı tarafından çıkarılmaya başlanan, başında da rahmetli Ahmet Kabaklı'nın bulunduğu ve gerçekten yepyeni bir hamleyle yayın hayatına giren, üstelik yazar kadrosunda Mehmet Kaplan, Faruk K. Timuraş, Muharrem Ergin ve Necmettin Hacıeminoğlu gibi hocalarımızın da bulunduğu bu dergide arkadaşlarımla birlikte ilk kalem denemelerimizi yayımlamaya iyiden iyiye niyet etmiştik, ama bazı sebepler dolayısıyla bu niyetimiz o günlerde gerçekleşemedi.

Birçokları gibi benim de okuldan mezun olunca boşlukta kaldığım, ne yapacağıma tam olarak karar veremediğim bir sırada, hayatıma yön veren birkaç kişiden biri olan ve o zamana kadar aramızda adı bir efsane kahramanı gibi dolaşan Türkpetrol Vakfı genel sekreteri

rahmetli Fethi Gemuhluoğlu ile tanıştım ve kendisine mezun olduğum bölümde doktora yapmak istediğimi söyledim. Fethi ağabey daha o ilk tanışmamızdan sonra, galiba bir serhat şehrinde doğup büyümüş Rumeli muhaciri bir ailenin çocuğu olmam dolayısıyla, vakıftan bana bir yabancı dil bursu çıkardı; ayrıca o sırada İstiklâl Caddesi'nde Dündar Uçar'ın yönettiği bir yabancı dil dershanesinden benim için özel bir hoca temin etti. Ben de, 1972 yılının yaz ayları boyunca hemen her gün öğleden sonraları Lamia Hanım'ın derslerine devam ettim ve böylece yabancı dilim belli bir seviyeye ulaştı. Lamia Hanım'm adını bir türlü unutmuyorum, çünkü onunla yabancı dil derslerine başlamadan birkaç ay önce staj dersi için ikinci defa okuduğum Mai ve Siyah'ın unutulmaz kahramanı Ahmet Cemil'in aşık olduğu kızın adı da Lamia idi.

O yıllarda doktora için ayrıca bilim imtihanı yerine sadece yabancı dil imtihanı yapılıyordu. Kasım ayında doktora yabancı dil imtihanına girdim ve jüride rahmetli Prof. Dr. Akşit Göktürk'ün de bulunduğu imtihanda geçer not aldım. Böylece bir yandan yine Edebiyat Fakültesindeki talebelik hayatım farklı bir statüde devam edecek, bir yandan da bir türlü ayrılmak istemediğim İstanbul'da bir süre daha kalmam mümkün olacaktı.

Yine bu günlerde sık sık Bekir'le Mustafa'nın kaldığı Vakıflar Yurduna gidiyor; saatlerce süren sohbetlerde başkaları gibi biz hep beraber bu sefer vatanı değil de, daha çok Türk edebiyatını kurtarmaya çalışıyorduk. Yurtta sohbetlere ve tartışmalara katılan bir de İktisatçı Cemil ağabeyimizle yine İktisat Fakültesinde okuyan Beşir Atlar adlı bir arkadaşımız vardı. Arkadaşlarının Kel Cemil dedikleri Cemil ağabey düşünceleriyle, yaşayışıyla, hâl vc hareketleriyle bizlerden çok farklı bir insandı. Mesela karidesi, hayalımda ilk defa onun odasında kendi elleriyle hazırladığı masasında yedim ve lezzeti çok hoşuma gitti. Galiba yine o sırada Malta Çarşısının oralarda bir yerde yazlık bir sinema vardı ve biz bazı geceler hep beraber yurdun damına çıkar, oradan yazlık sinemada gösterilen filmleri seyrederdik. Bazı geceler de, tabii evkaf yemeğini yiyip çayımızı da içtikten sonra, Fatih Camii'nin o geniş avlusunda konuşarak saatlerce bir aşağı bir yukarı dolaşırdık.

Bu münasebetle rahmetli Tarık Buğra'nın da 1936-37 yıllarında Adanalı bir arkadaş grubuyla birlikte adı geçen medresede bir odada kalacak bir yer bulduğunu ve "Yalnızların Romanı" adını verdiği ama yayımlayamadığı ilk roman denemelerinden birini de burada yazdığını söylemek istiyorum.

Evet, o sırada Fatih Camii'nin avlusunda bazen saatlerce dolaşıyorduk

ama tarihi ve kültürel anlamda havasını teneffüs etliğimiz bu semtin henüz ruhuna nüfuz edebilmiş değildik. Fatih'in türbesine gidip dua ediyorduk ama türbenin hemen karşısındaki Fatih haziresinde ulemadan, fuzaladan ve şuaradan kimler yatıyor bilmiyorduk. Ara sıra türbeyi ziyaret ediyorduk ama türbenin içinde Abdülhak Hamid'in o meşhur "Merkad-i Fatih'i Ziyaret" manzumesinin bulunduğundan; bu manzumenin niçin yazıldığından haberdar değildik. Türbeye doğru giderken, derslerde romanlarını okuduğumuz Ahmet Midhat Efendi'nin kabrinin önünden geçtiğimizin farkında bile değildik. Caminin etrafındaki Sahn-ı Seman medreselerinde kimler tahsil görmüş, kimler müderrislik yapmış, bunları da bilmiyorduk. Yıllar sonra üçüncü devre Melâmiliğinin piri olduğunu öğreneceğimiz, Fatih türbedarı Amiş Efendi kimdir; ömrünü cami civarında geçirmış Köpekçi Hasan Dede'ye niçin bu ad verilmiştir; o sırada bu konuların da henüz çok uzağındaydık.

Ben 1972 yılının yaz talilinde gündüzleri yabancı dil kursuna devam ederken, birkaç defa da, yine yukarıda adları geçen arkadaşlarımla beraber, ilk defa İstanbul Şehir Tiyatrosunun Rumeli Hisarı'nda sahnelenen bazı oyunlarına gittiğimi de hatırlıyorum. Gittiğimiz oyunlardan biri Edmond Rostand'ın o ünlü oyunu Cyrano de Bergerac, diğeri de o yıllarda çok sık sahnelenen Musahipzade Celal'in Bir Kavuk Devrildi oyunu idi. Daha önce, üçüncü veya dördüncü sınıfta iken Milli Kültür Vakfı bursiyerlerinden oluşan kalabalık bir grupla beraber Devlet Tiyatrolarının Taksim Sahnesinde temsil edilen Turan Oflazoğlu'nun V. Murat'ı ile Fatih Şehir Tiyatrosu'nda oynanan Fazıl Hayati Çorbacıoğlu'nun Koca Sinan ve yine Turan Oflazoğlu'nun Sokrates Savunuyor oyununa gitmiştim, ama bir yaz gecesi, açık havada, yıldızlar altında ve Boğaz'a karşı Rumeli Hisarı'nda oyun seyretmenin benim gibi birçoklarına da bambaşka bir haz verdiğini burada özellikle belirtmek istiyorum.

Dördüncü Durak: Akdeniz Caddesi, Hüsrev Paşa Sokağı

1972 yılı yazının hayalımda bir dönüm noktası ya da bir yol ayrımı olduğunu söylemiştim. Ya, öğretmenlik için müracaat ettiğim Milli Eğitim Bakanlığından tayinimin çıktığı Gediz'e gidecektim, ya da doktora yapmak üzere İstanbul'da kalacaktım. Şimdilik daha bir süre, merhum Fethi Gemuhluoğlu'nun himmetiyle doktora yapmak üzere İstanbul'da kalmıştım, ama herhangi bir işim olmadan İstanbul'da uzun süre yaşayabilmem mümkün değildi. Fakülteden mezun olunca, Nişanca'da beraber kaldığımız arkadaşlarla aramızda bazı meseleler çıkınca, en doğru hareketin buradan ayrılmak olduğuna karar verdim. Bu arada, hem kalma süresi dolduğu hem de altı kişilik bir odada rahatça çalışamadığı için, Mustafa Miyasoğlu da Vakıflar Yurdundan ayrıldı; ikimiz birlikte Fatih'te bir ucu Akdeniz Caddesi'ne, diğer ucu Hırka-i Şerîf Caddesi'ne çıkan Hüsrev Paşa Sokağında, 26 numaralı Ergül Apartmanı'nda beşinci katta iki odalı küçük bir eve taşındık. Tabii bu sokağın ve bu sokaktaki evin bir bakıma hayatımın yönünü belirleyeceğini, kader çizgimin burada şekilleneceğini o sırada elbette tahmin edemezdim. Biraz da Mustafa Miyasoğlu'nun teşviki ve yardımıyla kaleme aldığım ilk makalem yine bu günlerde yayımlandı. O sırada idareci olarak hâlâ Nurettin Topçu'nun adının yer aldığı, ama fiilen Ezel Erverdi ile Tamer Şuer'in çıkardığı Hareket dergisinin Temmuz 1972 tarihli 79. sayısında yayımlanan makalem, "Mansur Bey ve Düşündürdükleri" adını taşıyordu. Benim yazım, doğrudan doğruya, aynı zamanda Türk romanının ilk örneklerinden biri olan, Mizancı Murat'ın Turfanda mı Yoksa Turfa mı? adlı ünlü romanının M. Ertuğrul Düzdağ tarafından hazırlanmış olan sadeleştirilmiş baskısı dolayısıyla yazılmış acemice bir kalem denemesi idi, ama bu benim için yine de önemli bir başlangıçtı. Daha sonraki aylarda Hisar'da yayımlanan yazılarımla diğer bazı dergilerdeki yazılarım birbirini takip etti; böylece ben de iyi kötü edebiyat dünyasına ilk adımlarımı atmış oldum.

Mustafa ile birlikte burada sanki biraz daha rahat ve serbest bir hayat yaşamaya başladık. Bu dönem benim bir taraftan Marmara Kıraathanesi, bir taraftan Çemberlitaş'taki Milliyetçiler Derneği, bir taraftan Enderun Kitabevi üçgeninde gidip geldiğim, kültür ve edebiyat ufkumun genişleyip zenginleşmesinde büyük katkısı olan gerçekten en verimli yıllardır. Ancak son demlerine yetişebildiğim Marmara Kıraathanesinde başta tarihçi Ziya Nur Aksun olmak üzere

Prof. Dr. Nuri Karahöyüklü, Prof. Dr. Erol Güngör, Dr. Mehmet Genç, Ali İhsan Yurd, Prof. Dr. Ahmet Nuri Yüksel, Mehmet Niyazi Özdemir, Dr. Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, Filozof Cemal, Hilmi Oflaz, Teşkilat Refik, DAS Mehmet, Yurdakul Dağoğlu, Doç. Dr. Erdinç Beylem, Erol Kılınç ve isimlerini sayamayacağım daha birçok renkli simayı yakından tanıdım, onların sohbet halkasına burada dahil oldum. Çarşıkapı'daki Muallimler Birliği binasının içinde, tam köşede iki katlı tek odadan ibaret Milliyetçiler Derneğinde de çok samimi arkadaşlarım oldu, burada çok verimli geceler geçirdik. Dernekle, başta Prof. Dr. Sadettin Ökten olmak üzere merhum Prof. Dr. Ferruh Müftüoğlu, Nezih Uzel, Şakir Yücel, Prof. Dr. Mustafa Uzun, Prof. Dr. Şahin Uçar, Doç. Dr. Nuri Özcan, Selman Eczanesi sahibi Memduh Cumhur, Prof. Dr. Hasan Aksoy, Taşkın Savaş, Dr. Tuğrul İnançer, Neyzen Ömer Erdoğdular, Vefa ağabey, Hafız Burhan ve daha birçok kişiyle arkadaşlıklar kurdum.

Söz konusu bu halkada Enderun Kitabevinin ise çok farklı bir yeri vardı: Enderun'a genellikle cumartesi günleri ikindiden sonra gider, yerden tavana kadar yükselen tıka basa kitap dolu rafların önünde sekiz on kişinin ancak sığabildiği sedirlere sıkışır, köşedeki makamında elleri bağlı oturmuş ve hemen her konuda söz sahibi Ali İhsan Yurd hocayı büyük bir dikkatle dinlerdik. Arada bir sohbete rahmetli matematikçi Doç. Dr. Cengiz Aydın'la Avukat Orhan Acuner veya A'la Bey karışır; bizler genellikle bu konuşmaları pür dikkat dinlerdik. Rahmetli Mahir İz hoca ile Orhan Şaik Gökyay'ı ve Turgut Kut'u da yine burada tanıdığımı daha önce söylemiştim. Enderun'a arada bir, efsane bir kişilik halindeki Mehmet Şevket Eygi gelir; biraz da Ali İhsan hocanın damarına basmak için çantasını açar, genellikle yazma bir kitap çıkarır ve: "İşte az önce Hacı Muzaffer'den pek nadir bulunan Menâhıb-ı Kethüdâzdale ismini taşıyan şu yazmayı hem de yok pahasına aldım; ama kitaplarımı bu memlekette bırakıp da kurda kuşa yem etmeyeceğim; kitabın değerini bilen Fransa'da ya da İsviçre'de bir kütüphaneye vakfedeceğim!" der demez, rahmetli Ali İhsan hoca birden celallenir ve M. Şevket Eygi'ye ağır sözler söylemeye başlardı. Aynı şekilde, Enderun'a genellikle ayda bir defa, Gemlik'te doktorluk yapan şair Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu gelir, kendisine yer açıldığı halde asla herhangi bir yere oturmaz ve daima ayakta: "Şimdi Sahaflar'dan geliyorum; Hacı Muzaffer'den Nefi Divanı'nın 1170 tarihli hurde talik bir yazmasını aldım; bundan daha eski tarihli herhangi bir nüsha ne Süleymaniye Kütüphanesinde ne de Topkapı Sarayı'nda mevcut'." diyerek, oldukça zengin yazma divan koleksiyonu ile övünmeye başlardı. Abdullah Öztemiz, daima ayaktadır, sedire veya sandalyeye oturduğunu gören olmamıştır. Yazma divan koleksiyonunun zenginliğinden sonra sıra İkinci Yeni

şairlerini hicvetmeğe gelirdi.

60'lı yıllarda Mehmet Şevket Eygi'nin çıkardığı Yeni İstiklâl gazetesinde "Mayın Tarlası" başlığıyla taşlamalar yazan Abdullah Öztemiz'in hiçbir şekilde toz kondurmadığı sadece üç şair vardı: Necip Fazıl, Sezai Karakoç ve Sedat Umran; onun defterine yeni şairlerden bu üç isimden başka hiçbir şair girememiştir! Hassas damarını zamanla öğrenince, o Enderun'a gelir gelmez, mesela rahmetli Seyfettin Manisalıgil laf olsun diye ortaya: "Biliyor musunuz, Edip Cansever'in Ben Ruhi Bey Nasılım? adında güzel bir şiir kitabı yayımlandı!" der demez, Abdullah Özlemiz derhâl başlar hiddetle konuşmaya; Allah ne verdiyse vur İkinci Yeni şairlerine ve durdur durdurabilirsen!

Doğrusu bu yıllarda Enderun da, Marmara Kıraathanesi de, Milliyetçiler Derneği de benim için gerçek birer mektep oldu. Dedim ya hayatımın bu dönemi öncekilere göre biraz daha serbest geçiyordu. Bir gece geç saatlere kadar Marmara'da oturduğumuzu hatırlıyorum; masada kimler vardı şimdi tam olarak hatırlayamıyorum ama hatırladıklarım arasında sadece Mustafa Miyasoğlu ile rahmetli İsmail Ünalmış bulunuyordu. Marmara, galiba gece saat bire doğru kapanıyordu; masadakilerden birisi: "Marmara'nın arka taraflarında bir yerde bir sabahçı kahvesi var, haydi oraya gidelim!" dedi. Biz de hep beraber kalktık sabahçı kahvesine gittik ve sohbete kaldığımız yerden orada devam ettik. Tabii orada bizim gibi daha başka müdavimler de vardı ve kahveci müşteriler uyuklamasın diye belli aralıklarla sürekli çay servisi yapıyordu. Neyse sabah ezanı okunurken biz kahveden ayrıldık; Laleli-Aksaray güzergâhı üzerinden uyumak üzere eve doğru gelirken evlerinden çıkmış insanlar ise işlerine doğru gidiyorlardı. Böylece, hiç değilse hayatımda bir gece de olsa bir sabahçı kahvesinde sabahlamış oldum.

Tekrar Fatih'e dönelim. Aynı evi paylaştığımız Mustafa, bu sırada Fethi ağabeyin bütün nasihatlarına, bütün ısrar ve ikazlarına, hatta tehditlerine, bağırıp çağırmalarına aldırmadan, mezuniyetini uzatma pahasına, "Umut Suları" adlı bir oyun kaleme aldı. Galiba başında Üstün İnanç'ın bulunduğu Milli Türk Talebe Birliği Tiyatro Klübü tarafından sahnelenmek üzere hazırlanan "Umut Suları", tanıdık bir kısım arkadaşlarımızın ve edebiyat çevrelerinden önemli bazı isimlerin de katılımıyla bir gece Talebe Birliğinde sahnelendi. Gerçi tiyatro eseri olarak "Umut Suları"nın arkası gelmedi ama, bu oyun Mustafa'nın yazarlık hayatında önemli bir dönüm noktası oldu; çünkü bunun hemen arkasından ilk roman denemesi olan Kaybolmuş Günleri yazdı.

Bu dönemde, benim kültürel alt yapımın oluşumunda önemli saydığım bir şeyden daha söz etmek istiyorum: Galiba yine Mustafa'nın ısrarıyla ve onunla beraber o sırada Taksim Sı-raselviler'de faaliyet gösteren Sinematek'e üye olduk. O sırada Onat Kutlar'ın yönettiği Sinematek'te henüz gösterime girmemiş çeşitli yerli filmlerin galaları yapıldığı gibi, konferans ya da panel tarzında birtakım kültürel faaliyetler de gerçekleştiriliyor, ama esas olarak sinemalarda gösterimi mümkün olmayan sanat değeri yüksek yabancı filmleri burada seyrediyorduk. Bunlar arasında ünlü yönetmen Anzenştayn'm ilk sessiz filmlerden biri olan "Potemkin Zırhlısı"nı, Kafka'nın "Şato"sunu, Fellini'nin "Roma"sını, "Decameron"unu; bizimkilerden Atıf Yılmaz'ın "Kızılırmak-Karakoyun"unu, "Düğün"ünü, Metin Erksan'ın "Sevmek Zamanı"nı, Halit Refiğ'in "Haremde Üç Kadın"ını, "Cemo"ları, "Memo"ları hep burada seyrettik. Bunun için hemen her hafta üç beş gece Taksim'e çıkıyor, Sinematek'te film gösterilmediği veya herhangi bir etkinlik olmadığı geceler ya Devekuşu Kabare Tiyatrosu'na ya da Devlet Tiyatrolarının eski Venüs Sineması olan Taksim Sahnesi'nde sahnelenen oyunlara gidiyorduk; çünkü asıl Devlet Tiyatrosu sahnesi olan bugünkü Atatürk Kültür Merkezi, 1972'de Turan Oflazoğlu'nun eseri "IV. Murat"ın sahnelendiği gece cayır cayır yanmış, hatta Topkapı Sarayı'ndan oyun için ödünç alınan kaftan, kavuk, hırka, mızrak ve kılıç gibi bir kısım aksesuarlar da bu sırada ya yanmış, ya kaybolmuş ya da zarar görmüştü. Bu günler benim için tam anlamıyla olmasa da büyük ölçüde serazat şekilde yaşadığım bir dönem oldu. Bir taraftan Kafka'yı, Sartre'ı, Camus'yü, Kemal Tahir'i, Cemil Meriç'i, Niyazi Berkes'i ve Füruzan'ı okuyor, bir taraftan da Marmara, Enderun ve Milliyetçiler Derneği üçgeninde, eskilerin tabiriyle "Esâfil-i Şark"ın arasında dolaşıyordum!

Yine bu günlerde doktora talebesi olmam hasebiyle ara sıra fakülteye de uğruyordum, ama Prof. Dr. Ömer Faruk Akün hocanın nezaretinde hazırlayacağım tezin konusu olarak bir türlü herhangi bir şey tespit edemiyorduk. Hoca her seferinde: "Abdullah, acele etme, aceleye lüzum yok; böyle ciddi işler aceleye gelmez!" diye bana nasihat ediyor ve öncelikle sahamızla ilgili bir kısım temel kitapları okumamı tavsiye ediyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse benim de pek acelem yoktu; İstanbul'da dolu dolu yaşadığım hayattan ve geçirdiğim günlerden fazlasıyla memnundum.

İşte böyle gönlümce yaşadığım günlerden bir gün Mustafa beni Türkoloji'nin koridorunun bir üst katındaki filoloji amfilerinden birine, Halide Edip Adıvar Amfisi'ne götürdü. Amfide topu topu 15 kişi ya var ya da yoktu. Bizim amfiye girip bir yere oturmamızdan kısa bir süre sonra, baktık içeriye o babacan tavrıyla ve hafif kamburumsu yürüyüşüyle Haldun Taner girdi. Daha önce Haldun Taner'i

fotoğraflarından tanıyordum. Sadece fotoğraflarından tanımakla kalmamış, onun “On İkiye Bir Var", “Yaşasın Demokrasi" ve “Şişhane’ye Yağmur Yağıyordu" gibi bir kısım hikâyelerini de okumuş; “Fazilet Eczanesi”, “Sersem Kocanın Kurnaz Karısı” ve “Keşanlı Ali Destanı”nı ise, bütün ayrıntılarıyla Mustafa'dan dinlemiştim. Bu şekilde aşağı yukarı bir yıl kadar, ben de, burada tiyatro tarihi dersleri veren Haldun Taner'in derslerini dikkatle takip ettim ve bu derslerde Haldun Taner’den çok şey öğrendim.

Bu sırada okuma faaliyetim gibi bütün amatörlüğüyle birlikte yazı faaliyetimin de hızlandığını kaydetmeliyim. Daha çok, Ankara’da Mehmet Çınarlı'nın çıkardığı Hisar dergisi ile Hareket dergisine yazılar gönderiyordum. Yine bu günlerde Hareket’te, daha sonraki yıllarda zaman zaman sözü edilecek olan, Oğuz Atay’ın Tutunamayanlar'ı üzerine bir yazım yayımlandı. Oğuz Atay'ın Günlükler'inde de söz konusu ettiği, Temmuz 1973’te yayımlanan bu yazım, Oğuz Atay’ın ölümünden sonra Türk romanında bir dönüm noktası kabul edilen Tutunamayanlar hakkında yazılan ilk yazılardan da biri idi.

1973 yılı yaz aylarında Ziya Nur Aksun’un ön ayak olmasıyla Milliyetçiler Derneğindeki arkadaşlarla birlikte biri Edirne'ye, sonbaharda da biri İznik'e, biri Bursa’ya, biri de Söğüt'e olmak üzere tertiplenen birkaç geziye ben de katıldım. Edirne gezisinde, biraz da ev sahibi olmam dolayısıyla ben rehberlik yaptım. Bursa'ya giderken Gemlik'ten Abdullah Öztemiz'i de otobüsümüze aldık ve Abdullah Öztemiz burada mikrofonu eline geçirdikten sonra ta Bursa'ya kadar bize ezberinden divan şiirinden gazeller, kasideler okudu.

****

Yukarıda da belirttiğim gibi, Mustafa'yla birlikte kaldığımız Hüsrev Paşa Sokağı'nın hayatımda yeni bir sahife açacağını o sırada elbette bilemezdim. Şimdi o günlere geri dönüp bakınca, anlatacağım şeyin adeta bir ilahi kader gibi kurgulandığını görür gibi oluyorum: Arada sırada fakülteye tez hocam olan Ömer Faruk Akün’ü ziyarete gittiğim günlerden birinde Türkoloji koridorunda göz göze geldiğim ve daha ilk bakışta dikkati çeken minyon yapılı, ufak tefek bir kızın eviyle Hüsrev Paşa Sokağı’nda bizim kaldığımız ev meğer yan yana imiş, ama ben bunu çok sonra fark ettim. Daha sonraki yıllarda evlenip de eşim olacak Duhter Bayraktar’la yine bu sırada bir gün fakültenin önünde tanıştım ve adım adım ilerleyen arkadaşlığımız böylece başladı.

O sırada oturduğumuz Ergül Apartmanı’nın bulunduğu Hüsrev Paşa Sokağı’nın adını, burada türbesi bulunan Kanuni Süleyman’ın vezirlerinden Hüsrev Paşa’nın türbesinden dolayı aldığını belirteyim.

Bir üstümüzdeki Balı Paşa Caddesi ise, tarihlerimizde Sofyalı Bâlî Paşa adıyla bilinen zatın kendi adına yaptırdığı camiden gelmektedir. Hoca Üveys Mahallesi'nde Bâli Paşa Caddesi ile Hoca Efendi Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunan Bâli Paşa Camii'nin inşa tarihiyle banisinin ve mimarının kimliği hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Konuyla ilgili kaynaklardan ve camideki kitabeden, inşaatın Sultan II. Bayezit devri (1481-1512) vezirlerinden Bâli Paşa tarafından başlatıldığı, 1494'de paşanın vefatından sonra hanımı Hümâ Hatun tarafından devam ettirilerek 1504 veya 1505'te tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Uzun bir liste halinde Mimar Sinan'ın eserlerinin yer aldığı Tezhiretü'l-bünyan'da, Bâli Paşa Camii'nin adına da rastlanmakla beraber, büyük bir ihtimalle bu kaydın, "kıyâmet-i sugrâ" diye adlandırılan 1509 depreminde büyük hasar gören caminin daha sonra Mimar Sinan tarafından esaslı bir onarıma tabii tutulması dolayısıyla yer aldığı da söylenmektedir. Klasik Osmanlı üslubuna göre kesme küfeki taştan inşa edilen cami, büyük tek kubbenin oturduğu harim ile daha küçük beş kubbeli son cemaat yerinden meydana gelmektedir. l894 depremi ile 1918 Cibali-Fatih yangınından sonra iyice harap olan caminin tamirine ancak 1935-1936 yıllarında başlanmış ve daha sonraki tarihlerde cami birkaç defa tamir görmüş olmakla beraber, esas yapıda pek fazla bir değişikliğe uğramadan bugüne kadar gelmiştir. Kaynaklarda, doğu tarafında yer aldığı kaydedilen Balı Paşa Türbesi ile şadırvandan günümüze herhangi bir iz kalmadığı belirtilmektedir. 2007-2008'de yapılan ciddi bir onarımdan sonra daha önce alüminyum doğramayla kapatılmış olan son cemaat yerinden doğramalar kaldırılarak orijinal şekline çevrilmiş, ayrıca bahçe duvarları yeniden örülen caminin bahçesine girişte sol tarafa yeni bir şadırvan yapılmıştır. Caminin bahçesinde doğu tarafında küçük bir hazire mevcut olmakla beraber, buradaki mezarların kime ait olduğu belli değildir.

1999 yılındaki o büyük Adapazarı-Gölcük-İzmit depreminde biz bütün aile İstanbul Üniversitesi'nin Enez'deki kampında idik; korkunç haberi sabah kahvaltıya kalktığımız zaman televizyondan öğrendik. Telefonlar, hatta yollar kapalı olduğundan o ilk gün İstanbul'la görüşmemiz mümkün olmadı. Galiba ya ertesi gün veya bir gün sonra derhal İstanbul'a döndük; yere düşen kitaplar ve kasetler dışında evde herhangi bir zarar ziyan yoktu, Çok iyi hatırlıyorum; Enez'den İstanbul'a Cuma günü gelmiştik ve ben Cuma namazına Balı Paşa Camii'ne gittim. Tabii mahşeri bir kalabalık vardı ve cemaatin büyük bir kısmı avluda zelzele üzerine verilen Cuma hutbesini dinlerken üzerinde oturduğumuz toprak zemin hâlâ hafif hafif sallanıyordu! Düşünebiliyor musunuz, bir taraftan hoca efendi minberde Kur'ân-ı

Kerim'deki "Zilzâl" suresi üzerinden depremde hayatını kaybedenlere Allah'tan rahmet diliyor, evsiz barksız kalanlara yardım etmemiz gerektiğinden bahsediyor, diğer taraftan adeta ilahi bir ikaz gibi üzerinde oturduğumuz zemin sallanıyor!

Kanuni Sultan Süleyman devri (1520-1566) vezirlerinden Hüsrev Paşa'nın, kendi adını taşıyan sokağın başında Mimar Sinan'a inşa ettirmiş olduğu türbe ise, sanat tarihçilerince İstanbul'daki vezir türbeleri içinde en ihtişamlısı ve en süslüsü kabul edilmektedir. Türbenin giriş kapısının üstünde yer alan 1545 tarihli kitabenin altında tek satır halinde: "Mezar-ı Hüsrev Paşa, rahmetullahi aleyh" yazılıdır. Türbenin etrafındaki küçük hazirede ise çok az sayıda mezar ve tarihi mezar taşı bulunmaktadır. Bu satırları yazarken bir gün bahçeye girip pencereden içeriye baktım ve içeride toz toprak içindeki sandukaların içler acısı durumunu gözlerimle gördüm. Kaynaklarda birçok defa tamir geçirdiği kaydedilen türbenin etrafında şu günlerde yine iskeleler kurulmuş olup İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti projesi çerçevesinde yeni esaslı bir tamirata başlandığını da kaydetmeliyim.

Yine tarihi kaynaklarda, Mesih Mehmet Paşa Camii'nin yakınlarında ve Hüsrev Paşa Türbesi çevresinde, Hüsrev Paşa Çarşısının bulunduğu kaydedilmekle birlikte, bu çarşıdan bugün herhangi bir iz kalmamıştır.

Burada söz konusu bu türbe ve genel olarak İstanbul'daki mezarlıklar hakkında bir şey söylemek istiyorum: Yıllar önce Falih Rıfkı Atay bir yazısında, müslüman mezarlıklarının içler acısı haline bakarak: "Bu ne kültürsüzlük, bu ne kabalık!" diyerek infialini ortaya koymuştu. Hemen her gün önünden geçtiğim o muhteşem Hüsrev Paşa Türbesi'nin giriş kapısının hem önüne hem de yanına Fatih Belediyesi tarafından, mahallelinin çöplerini toplamak üzere konulmuş tam dört adet çöp konteynerinin bulunduğunu söylersem acaba ne buyurulur! İşine geldiği zaman muhafazakârlığa dört elle sarılıp bunları kimseye kaptırmayan sözüm ona muhafazakâr belediye yöneticilerinin tarihi eserler ve ecdat yadigârı abideler karşısındaki ibret verici tavrı işte ortada! Birtakım tarihi eserleri üstünkörü restore etmekle vatandaşın gözlerini boyayan, ama gerçekte tarih bilincinden nasibi olmayan aynı zihniyetin, Vatan Caddesi üzerinde İskenderpaşa Mevkii'nde, daha önce halk pazarı bulunan alanda inşa ettirdiği ve geçtiğimiz günlerde açılan devasa alışveriş merkezine, galiba Gayrettepe'deki Astoria'ya özenerek, Historia adını vermesinin de bir izahı olmalı! Geçen gün önünden geçerken dikkatle bakınca, bu İngilizce ibarenin yanına fazla dikkati çekmeyecek şekilde, küçük harflerle "Asitâne" kelimesinin iliştirildiğini gördüm. Bu kelimeyi buraya koyan kimse, acaba kelimenin ne anlama geldiğini

biliyor mu diye de aklımdan geçmedi değil; çünkü bilse, ikisinin yan yana gelemeyeceğini de bilirdi!

Gerçekten rahatsız olduğum bu konuda bir şey daha söylemek istiyorum: Koskoca şehirde sanki başka bir yer yokmuş gibi, kandillerde, bayramlarda veya daha başka bir birtakım anma yıl dönümlerinde mahalli belediye veya parti teşkilatlarının yaptırdıkları afişleri tarihi mekânların duvarlarına astırmaları! Hatta zaman zaman çeşme, türbe ve cami duvarlarına bu tür propaganda yazılarının yazılması! Daha ne diyeyim: Allah bu mübarek şehre farkında olmadan nasılsa düşmüş bu gibi insanlara birazcık tarih bilinci, birazcık da iz'ân ihsan etsin!

Bugün adım başı bu tür manzaralarla karşılaştıkça, daha 1919 yılında:

Niçin nur inmiyor artık semâdan!

diyen Yahya Kemal'in ne kadar haklı olduğunu bir defa daha anlıyorum.

****

Burada, yıllardır Akdeniz Caddesi, Bâlî Paşa Caddesi, Hüsrev Paşa Sokağı, Sarı Nasuh Sokağı ve Şair Cem Sokağı'nda dolaştığım, önünden defalarca geçtiğim hâlde ancak yıllar sonra fark edebildiğim bir türbeden daha söz etmek istiyorum. Bu türbe, Hüsrev Paşa Sokağı ile Bâlî Paşa Caddesi'ni birleştiren ve türbenin hemen önündeki Hoca Efendi Sokağı üzerinde, iki apartmanın arasında kalan mütevazı, küçük bir yapı. Türbe yakın bir tarihe kadar da tamamen kaçak evler tarafından kapatıldığı için ben farkına varamamışım. Fatih Sultan Mehmet'in marangozcubaşısı Neccar Mehmet Efendi'nin medfun olduğu türbe tek kubbeli ama duvarları pek yüksek olmadığı için, dikkat edilmezse yolda yürürken fark edilemeyecek kadar içeride kalmış tarihî bir yapı.

Tarihî kayıtlara göre, Hüsrev Paşa Türbesi'nin hemen yanında bulunan, fakat adını tam olarak öğrenemediğim, bir Rifâ-î dergâhının varlığından da yeni haberdar oldum. Zamanla bu dergâh harap olduğundan, beş on yıl kadar önce buraya onun yerine, Şeyh Arif Efendi'nin ahfadı tarafından iki katlı ahşap bir bina yapıldı ve şu anda geceleri sürekli ışık yanan ve bir kısmı türbe olan bu mekanda özellikle Kandil geceleri Kur'an-ı Kerîm okunup ibadet edildiğine ben de birkaç defa şahit oldum.

Hüsrev Paşa Sokağı'nda kaldığımız günlerde adı geçen semtte keşfettiğim önemli mekânlardan biri de Karagümrük'teki Cerrahî Dergahı'dır. Buraya ilk defa bir Kandil gecesi gittiğimi hatırlıyorum;

ama kiminle gittik, beni oraya kim götürdü, yanımda daha başka kimler bulunuyordu, nedense bunları hatırlayamıyorum. O sırada hayatla olan Muzaffer (Ozak) Hoca'nın dergâha gelenlerle son derece samimi sohbeti, yatsı namazından sonra belli bir usul erkân dahilinde icra edilen âyîn-i şerifi usul ve âdabına uygun bir şekilde idare etmesi, onun bir mürşidde bulunması gereken bütün vasıflara sahip olduğunu gösteriyordu. Dergâhtaki meydan yerinin hemen arka tarafındaki kadınlı erkekli yabancı misafirlerin de bağdaş kurup rahatça oturduğu büyükçe sohbet odasında bir yandan çaylar yudumlanırken bir yandan da sigaraların tüttürülmesi; öte yandan sohbet sırasında anlatılan birtakım fıkralar ve arkasından gülüşmeler, gerek hocanın gerekse dergâh mensuplarının ne kadar hoşgörülü olduklarının bariz bir alametiydi. Dergâhın girişindeki türbede medfun önceki şeyhlerin ve dergâha hizmet eden zevatın sandukaları yanında yanan kandillerin adı geçen mekâna kazandırdığı uhrevi havayı bizzat görmeden ve yaşamadan, basit kelimelerle veya cümlelerle ifade edebilmek pek mümkün görünmüyor.

O yıllara ait, hayatımda kendimce önemli bulduğum çeşitli olaylarla ilgili günlük gibi tuttuğum kırmızı cildi defterimden 24 Mart 1973 tarihli sayfaya şunları kaydetmişim:

“Dün akşam Mevlid Kandili idi, biz de Karagümrük'teki Cerrahî Tekkesi'nde idik. Kandil münasebetiyle tertip edilen ayin-i şerife iştirak etmek bana da nasip oldu. Coşkun bir manevi feyz ve vecd içinde olağanüstü bir gece geçirdim. Cebrî zikrin insanı alıp başka alemlere götürdüğü ilahî bir neşe yaşadığımı söylemeliyim. Ayin-i şerif sona erip de meydan yerinin hemen arkasındaki sohbet odasında can kulağıyla dinlediğim Şeyh Hacı Muzaffer (Ozak) hoca şunları söyledi: ‘Tarikatlar, bir bahçedeki çiçekler gibidir. Biri eksik olursa, yani biri olmazsa bahçe noksan olur. Asıl olan tevhittir. Bütün tarikatlar tevhide yönelmişlerdir. Okur yazarları, biraz daha incelmiş insanları Mevlevîler alır. Zühd-ü takva sahiplerini, yani çok ibadet edenleri Nakşîler alır. Kalender adamları da, bizim gibi Halvetiler alır. İnsanların mizacına göredir bütün bunlar. Hiçbir zaman ayrılık gayrılık yoktur, daima birlik vardır!’"

Tarihî kayıtlarda, Karagümrük’teki Nureddin Cerrahî Tekkesi’nin, XVII. yüzyılda Sultan III. Osman tarafından Nureddin Cerrahî adına inşa ettirilmiş olduğu belirtilmektedir. Minaresi bulunmayan, minberi ile mihrabı ahşap olan yapının üstte ve arka tarafta kadınlar mahfeli vardır. Halvetiyye’nin kollarından biri olan Cerrahiyye’nin piri Nureddin Cerrahî ile son şeyhlerinden Fahreddin Erenden, Muzaffer Ozak ile Sefer Dal dergahın yol tarafındaki haziresinde gömülüdür. Dergahın bir bölümü günümüzde Türk Tasavvuf Musikisi Cemiyeti

tarafından kullanılmaktadır.

****

Fatih muhiti gerçekten camileri, mescitleri, medreseleri, türbe, tekke, sebil, çeşme, sıbyan mektebi, hamam, kütüphane, hazire ve mezarlık gibi tarihî yapılarıyla şöhret bulmuş, İstanbul'un en eski yerleşim merkezlerinden biri durumundadır. Fatih'in, memleket çapında tanınmış mekânlarından biri olan Hırka-i Şerîf Camii ise dört adım ilerimizde idi ve mimarî bakımdan XIX. yüzyıl ampir mimarî üslubunda inşa edilmiş olmasına rağmen muhtemelen peygamberimizin hırkası dolayısıyla camideki ruhanî hava kendisini derhâl hissettiriyordu. Peygamberimizin Veysel Karanî'ye hediye ettiği meşhur hırkanın (hırka-i şerîf) muhafazası ve ziyaret edilmesi için 1857 tarihinde Sultan Abdülmecit tarafından inşa ettirilen Hırka-i Şerîf Camii, İstanbul'un dinî folklorunda bugün bile çok önemli bir yere sahiptir. Şehrin çeşitli semtlerinden, hatta şehir dışından gelen ziyaretçilerin meydana getirdiği aşırı kalabalık dolayısıyla Ramazan ayında caminin içine girebilmek âdeta imkânsız gibidir. O yıllarda ara sıra benim de ziyarete gittiğim olurdu, ama esasen evlendikten ve Fatih'e yerleştikten sonra yaz aylarına rastlayan bazı Ramazan ve kandil geceleri mahşerî kalabalıkla birlikte caminin avlusunda zaman zaman teravih namazı kıldığımı hatırlıyorum.

Hırka-i Şerîfin âdeta hemen yanı başında da, meşhur Mesih Mehmet Paşa Camii bulunmaktadır. Bu cami de, yakın devir Türk edebiyatıyla meşgul olanların çok iyi bildiği gibi, daha çok Sâmiha Ayverdi'nin Mesihpaşa İmamı adını taşıyan romanı dolayısıyla şöhret kazanmıştır. Günümüzde, etrafını kuşatan çok katlı apartmanlar arasında kalan cami, III. Murat'ın veziriazamlarından, Mısır beylerbeyliği de yapmış olan Hadım Mehmet Mesih Paşa (öl. 1588) tarafından 1585-1586'da inşa ettirilmiştir. Caminin adı Mimar Sinan'ın eserleri arasında zikredilmekteyse de, büyük bir ihtimalle, çırağı Davut Ağa tarafından tamamlandığı ileri sürülmektedir.

Aşağıdan yukarıya doğru yürürsek, camının iki sokak üstünde; Fevzi Paşa Caddesi'de Yavuz Selim ile Atikali arasında Altay Camii'nin arka cephesinde, 1910 tarihinden başlayarak tekkelerin kapatıldığı 1924'e kadar Kenan Rifâî'nin rehberliğinde irşad faaliyetini sürdüren, bugün Cenan Vakfı adıyla hizmet veren, Ümmü Kenan Dergâhı bulunmaktadır.

Mesihpaşa Camii'nin hemen karşısındaki yol kenannda bir de "Koyun Baba" türbesi ile Fatih Belediyesi tarafından "Koyun Baba Parkı" adı verilen bir çocuk parkı bulunmaktadır. Daha sonra hakkında bir de menakıpname tertip edilen Koyun Baba'nın, İstanbul

muhasaralanndan birine katılan Horasan erenlerinden bir veli olduğu şeklinde yaygın bir rivayet vardır.

Fevzi Paşa Caddesi'nden Yavuz Selim'e çıkmadan hemen Malta Çarşısı'na paralel Başimam Sokağı'nda ise, hâlen bir ziyaret mahalli olan Yedi Emirler Türbesi bulunmaktadır. Aslen Bu-hara'dan geldikleri ve İstanbul muhasarasına katılan "Ni'me'l-ceyş"ten olduklan rivayet edilen yedi emîrin mezar taşlarına yazılmış isimleri şöyledir: Seyyid Hamza, Seyyid Ukeyl, Seyyid Ab-dülaziz, Seyyid Abdurrahim, Seyyid Abdülgafûr, Seyyid Ca'fer ve Seyyid Abdurrahman.

Yukarıda da belirttiğim gibi, Edebiyat Fakültesinde doktora öğrencisi olmuştum, ama henüz Fethi ağabeyin Türkpetrol Vakfından verdiği burs dışında herhangi bir gelirim ve ciddi bir işim de yoktu. Bir gün rahmetli Fethi ağabeyin kartvizitiyle o sırada Devlet Matbaası Müdürü olan ve aynı zamanda Tercüman 1001 Temel Eser Yayınlarının da koordinatörlüğünü yapan merhum M. Necati Sepetçioğlu'na gittim. Uzun uzadıya konuştuk, durumumu anlattım, birbirimizin dilinden anlıyorduk; bana 1001 Temel Eser serisi için bazı kitaplar hazırlamamı teklif etti, ben de kabul ettim. Necati Sepetçioğlu, başkaları gibi bana da, aylık maaş gibi düzenli olarak ödemeler yapıyor, ben de bu sayede daha bir süre İstanbul'da kalma şansım elde etmiş oluyordum.

İşte bu şekilde daha sonra, 1975-1976 yıllarında bu seriden arka arkaya Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatlar, Koca Sehbanbaşı Risalesi ve Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sefâretnâmesi adlarıyla üç kitabım yayımlandı. Yine bu günlerde, Ankara'da Mehmet Çınarlı'nın çıkardığı Hisar dergisinde de ara sıra yazılarım yayımlanıyordu. Böylece edebiyat ve kültür dünyasına bir adım daha atmış oldum.

Nişanca'da kaldığım ve fakülte son sınıfta okuduğum yıl, Millî Kültür Vakfının genel sekreteri rahmetli Saffet Kozluca'nın tavassutuyla, o sırada İstanbul Millî Eğitim Müdürü olan Alaeddin Kısakürek'in oğlu, Pazar günleri Kadıköy Kız Lisesinde çoğu Edebiyat Fakültesinde öğrenci olan ve aralarında benim de bulunduğum bir grup arkadaşa İngilizce dersleri veriyordu. Rahmetli Sedat'la her Pazar sabahı buluşur, beraberce Kadıköy'e derse gider, ders sona erince yine beraberce geri dönerdik. O yıllarda, daha çok Sezai Karakoç'un çıkardığı Diriliş dergisindeki yazılarıyla tanıdığım, ama pek fazla muardemiz olmayan Ebubekir Eroğlu, Ahmet Yücel ve Metin Önal Mengüşoğlu ile uzaktan uzağa bir merhabamız vardı. Bir gün dersten çıkmış vapur iskelesine doğru yürürken Mühürdar civarında Ebubekir'le karşılaştık; bizi, daha önce Sezai Karakoç'un oturmuş olduğu, Dr. Şakir Paşa Sokağı'ndaki evlerine davet etti. Evdeki diğer

arkadaşlarıyla tanıştırdı; çay içip bir süre sohbet ettikten sonra izin isteyip ayrıldık.

Daha sonraki günlerde Ahmet Yücel'in Amerika'ya gittiğini duyduk; Ebubekir'le de uzun süre bir daha karşılaşıp karşılaşmadığımı hatırlamıyorum. Neyse gel zaman git zaman; Hüsrev Paşa Sokağı'nda Mustafa ile oturduğumuz sırada bir gün doğrudan doğruya bize bir haber geldi: Kadıköy'de Ebubekir'in kaldığı evdeki arkadaşları ayrılmış, o da yanına arkadaş arıyormuş! Bu bizim için çok güzel bir haberdi, çünkü nedense Fatih muhiti bizim için artık cazibesini kaybetmeye başlamıştı; Kadıköy ise deniz demekti, hem farklı bir semt hem de elit tabakanın yaşadığı bir muhit idi. Şimdi hayalen o yıllara geri dönüp düşünüyorum da, o sırada galiba biz de biraz Fatih-Harbiye'nin Neriman'ı gibiydik!

Peyami Safa'nın, Türk edebiyatının artık klasik eserleri arasına giren Fatih-Harbiye romanını okuyanların çok iyi hatırlayacakları gibi, Fatih'te doğup büyümüş, muhafazakâr bir ailenin kızı olan Neriman da, günün birinde Beyoğlu muhitinde alafranga hayat tarzıyla karşılaşınca, bu muhitten, bu muhitteki alaturka hayat tarzından; kahve önlerinde pinekleyen tembel insanlardan, sokaklarda başıboş dolaşan kedilerden bıkıp usanır, daha doğrusu yerli veya bize ait denebilecek her türlü sosyal değerden nefret eder. Romanın kadın kahramanı Neriman'ın şahsında kendisini gösteren kültür ve çevre yabancılaşması, Neriman'ın trajik bir hikaye ile yüz yüze gelmesi üzerine sona erer. Neriman bir süre sonra basit ve gülünç arzular peşinde koştuğunu anlar ve Harbiye'den Fatih'e doğru hareket eden tramvaya binerek tekrar doğup büyüdüğü eski muhitine, babası Faiz Efendi ile sözlüsü Şinasi'nin yanına, Fatih'e geri döner. Biraz sonra anlatacağım gibi, benim hikayem de galiba biraz böyle oldu !

Beşinci Durak: Mühürdar, Doktor Şakir Paşa Sokağı:

Doğrusunu söylemek gerekirse, Mustafa ile benim Fatih'ten uzaklaşmamız tam da böyle Neriman'ın halet-i ruhiyesi içinde olmadı. Şahsen ben gerçi o yıllarda Fatih'i bugünkü gibi, bir tür aidiyet duygusuyla, taşı ile toprağı ile, evliyası ile, tarihi dokusu veya ruhaniyeti ile tanımıyordum. Fetih'ten sonra, İstanbul'un en eski yerleşim merkezlerinden biri olarak gelişen ve büyüyen Fatih'i gerçek hüviyetiyle keşfetmemin zamanla mümkün olduğunu burada açıkça ifade etmem gerekir. Fatih'te oturduğumuz günlerde bunun tam olarak farkında değildik ama Kadıköy'e geçince, orada, bizim için çok önemli bazı şeylerden mahrum kaldığımızı derhâl fark ettik. Fatih'in, çok farklı bir muhit olduğunu, doğrusu Kadıköy'e geçince anladık. Evet Kadıköy insanlarıyla, hayat tarzıyla, insanlarının giyim kuşam biçimiyle, kısmen bahçeli evleri ve apartmanlarıyla, vitrinleri bile değişik dükkânlarıyla, sinemalarıyla, mağazaları, çarşısı ve pazarıyla, yani her şeyiyle Fatih'ten çok farklı, daha modern bir görünüme sahipti, ama mesela orada ezan sesine hasret kalmıştık. Adeta biz de Yahya Kemal'in "Ezansız Semtler"inden birinde yaşıyorduk.

Herkesin bildiği gibi Kadıköy'de biri hemen sahilin karşısında İskele Camii, diğeri de onun yaklaşık yüz yüz elli metre ilerisinde Osmanağa Camii adlarıyla iki cami bulunmaktadır. Dolayısıyla Bahariye'ye doğru Kadıköy'ün iç taraflarında ne sabah, ne akşam vakti ezan sesi duyabilmek mümkündü. Aynı şekilde, mesela bir Ramazan gecesi sahur için bütün Kadıköy'ü dolaşıp da bir tek açık lokanta bulamadığımızı da çok iyi hatırlıyorum. Yani Fatih'in ruhaniyeti kesinlikle Kadıköy'de yoktu ya da biz bunu hissedememiştik!

Mehmed Âkifin "İstiklâl Marşı"mızdaki:

Bu ezanlar -ki şahadetleri dinin temeli

Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.

mısralarının anlamını sanıyorum o günlerde daha iyi anladım. Eskilerin çok meşhur bir sözü vardır: "Şerefü'l-mehân bi'l-mekîn" derler, yani "Mekanlar, o mekânlarda oturan insanların değerine göre kıymet kazanır!" Evet çok doğru bir söz ama, bence bazı mekânların da bizatihi kendisi şerefli ve değerli olduğu için, o mekânlarda oturan insanlar bununla övünebilirler!

Kadıköy’de Mustafa Miyasoğlu, Ebubekir Eroğlu, Rıdvan Üzel, bir süre sonra Durali Yılmaz, Tahsin Tilek ve ben beraberce üç yıl kadar kaldık. Elbette Kadıköy'de geçirdiğim bu süre zarfında çeşitli bakımlardan hayatımda bazı dönüm noktaları oldu: Üniversite hayatım için önemli bir adım saydığım Edebiyat Fakültesinde kütüphane memuru olarak çalışmaya başladım, bu arada askerliğimi yaptım ve daha da önemlisi hayat arkadaşımı buldum. Kadıköy Mühürdar'da Birlik Apartmanı’nın zemin katında geçirdiğim üç yıl, bütün ayrıntılanyla ileride belki başka bir yazının konusu olabilir; onun için ben şimdi burada başka ayrıntılara girmeden tekrar Fatih’e dönmek istiyorum.

Altıncı Durak: Tekrar Akdeniz Caddesi, Hüsrev Paşa Sokağı

Biz Mustafa ile birlikte Fatih'te Hüsrev Paşa Sokağı'ndaki Ergül Apartmanı'nda iken, hemen bitişiğimizdeki Güzel Apartmanı'nda oturduklannı çok sonra fark ettiğim ve benimle aynı bölümde okumakta olan Duhter Bayraktar'la daha Kadıköy'e taşınmadan tanıştığımdan yukarıda söz etmiştim. Kadıköy'e nakl-i hane ettikten sonra da Duhter'le ilişkimiz devam etti ve bu gibi hayati konularda her zaman rastlanabilecek türden birtakım engeller aşıldıktan sonra Nisan 1976'da Fatih'te Hüsrev Paşa Sokağı'nda Duhterlerin evinde, yakınlarımızın katıldığı mütevazı bir törenle nişanlandık. Bir yıl sonra Mayıs 1977'de de İstanbul Belediye Sarayı'nın yanındaki Fatih Evlendirme Dairesinde kıyılan nikahla evlenerek, aynı sokağın Akdeniz Caddesi'yle kesişen köşesinde, şimdi Otel Berr'in bulunduğu yerdeki Sarıgül Apartmanı'nın sokağa bakan ikinci katında, rahmetli kayınvalidemin bulduğu bir dairede yeni bir hayata ilk adımlarımızı attık.

Bu arada, hayatımın en önemli hadiselerinden biri olarak, rahmetli Fethi Gemuhluoğlu'nun, ricamızı kırmayarak onca meşgalesi arasında, gece vakti ta Fatih'e kadar gelip nişan yüzüklerimizi taktığını, ayrıca evlenirken benim nikah şahidim olduğunu da, unutulmaz bir hatıra olarak burada belirtmek istiyorum. Böylece ben, başlangıçta biraz yadırgamakla beraber zamanla alıştığım Kadıköy tarafında ev kiralamak için direnmeme rağmen, biraz da kızının yanından ayrılmasına bir türlü gönlü razı olmayan kayınvalidemin zorlamasıyla, tekrar Fatih'e, daha önce bir süre yaşadığım eski muhitime döndüm. Bu arada rahmetli Fethi ağabeyin, üstadı Maraşlı Ahmet Tahir Efendi'den naklen sık sık tekrarladığı bir sözünü de burada zikretmek istiyorum: "İşini bulan değil, eşini bulan kurtulmuştur!"

Eskiler, "Her şeyde bir hayır vardır!" diye boşuna dememişler! Ben de bunda mutlaka bir hayır vardır diyerek ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın o meşhur Tevfiznâme'sindeki:

Hak şerleri hayr eyler,

Zannetme ki gayr eyler,

Mevla görelim neyler,

Neylerse güzel eyler.

Nakaratını tekrarlayarak Fatih'e yerleştim, Geliş o geliş, 90'lı yıllarda ciddi olarak birkaç defa tekrar Kadıköy tarafına geçmeye teşebbüs ettimse de, nedense bir türlü olmadı; o gün bugündür ben hâlâ Fatih'te ve otuz sene önce oturduğum sokağın bir alt sokağında ikamet ediyorum.

Bunda da mutlaka bir hayır vardır dedim ya; esas olarak Fatih'i, biraz da evlendikten sonra yavaş yavaş da olsa oluşmaya başlayan aidiyet duygusuyla, gerçek manasıyla işte bu tarihten sonra keşfetmeye başladım ve bu keşif doğrultusunda da hâlâ Fatih'i tanımaya çalışıyorum. Kadıköy'de geçirdiğim üç yıldan sonra Fatih... Hele o sabah vakti erkenden okunurken yer yer birbirine karışan, bir minarede sona ererken diğerinde başlayan ve aşağı yukarı fasılasız beş on dakika kadar devam eden ezan sesleriyle Fatih bambaşka bir atmosfer teşkil ediyordu. Bu ruhani veya manevi havaya, bir de, 2004 yılında bir öğretim dönemi kaldığım Kıbrıs'ta Girne'de hasret çektiğimi hatırlıyorum.

Şimdi ikamet ettiğimiz Sarı Nasuh Sokağı'nın bir alt sokağında Kazasker Mehmet Efendi ya da Parmakkapı Camii, bir üst sokağında Dibek Camii, onun üstünde de, daha önce bahsettiğim meşhur Bali Paşa Camii bulunuyor. Fatih'te, gerek Fatih Camii etrafında, gerekse ana caddenin alt ve üst taraflarındaki mahallelerde o kadar çok cami, mescit, türbe, sebil, çeşme ve hazire var ki bunların büyük bir kısmı konuyla ilgili ansiklopedilerde bile yer almadığı gibi, envanterlerinin dahi yapılmış olduğunu sanmıyorum.

Yanlış hatırlamıyorsam, Cumhuriyet'ten sonraki bir tarihte, İstanbul'un cadde ve özellikle sokak adlarını yeniden isimlendirme işine şehir mektupçusu rahmetli Osman Nuri Ergin'i memur etmişler. Herhalde Fatih'in, şehrin en eski tarihi yerleşim yerlerinden biri olması dolayısıyla, Osman Nuri Ergin'in, etrafımızdaki mahalle ve sokakların çoğuna hep böyle tarihi isimler verdiğini görüyorum. İşte bunlardan bazıları: Hoca Üveys Mahallesi, Sarı Güzel Caddesi, İslambol Caddesi, İskender Paşa Mahallesi, Horhor, Sofular Mahallesi, Yeşil Tekke Sokağı, Hırka-i Şerif Caddesi, Şair Cem Sokağı, Bab Naibi Sokağı, Neyzen İhsan Sokağı, Hüsrev Paşa Sokağı, Sarı Nasuh Sokağı, Şemseddin Sami Sokağı, Yusuf Ziya Paşa Sokağı, Emir Buhari Sokağı, Baş İmam Sokağı, Baş Hoca Sokağı, Baş Müezzin Sokağı, Okumuş Adam Sokağı, Cefakar Sokağı, Hakperest Sokağı, Yaran Sokağı, Halıcılar Caddesi, Vatandaş Sokağı, Korkut Ata Sokağı, Battal Gazi Sokağı, Heveskâr Sokağı, Feyzullah Efendi Sokağı, Yedi Emirler Sokağı, Bina Emini Sokağı, Ali Emin Sokağı, Dülgeroğlu Sokağı, Kâmil

Paşa Sokağı, Kâtip Muslihiddin Mahallesi, Ocaklı Sokağı, Hattat Nazif Caddesi, Zeyrek, Zenbilli Ali Efendi Mahallesi, Zülâlı Çeşmesi Sokağı, Mütercim Asım Sokağı, Kâtip Çelebi Mahallesi vb.

Şu anda bizim oturduğumuz Sarı Nasuh Sokağı'nın Hırka-i Şerif Caddesi'yle kesişen köşesindeki parkın hemen bitişiğinde ise küçücük, âdeta minyatür misali bir mescit bulunuyor: Mimar Sinan Mescidi. Esasında, Osmanlılar zamanında burası bağlık bahçelik olduğundan dolayı Yenibahçe denilen ve Mimar Sinan Mahallesi'nde yer alan bu mescit, eserleri uçsuz bucaksız bütün Osmanlı ülkesini kaplayan mimar Koca Sinan'ın, adı ve şöhretiyle pek mütenasip olmasa da, esasında bir tevazu örneği olarak inşa ettiği, iddiasız, fakat oldukça sevimli ve şirin bir yapıdır. Tarihi kayıtlara göre, 1574'te tamamlanan mescit, 1918 yılında vuku bulan meşhur Cibali-Fatih yangınında harap olmuş, minaresi 1938 ve 1963 yıllarında tamir edilmiş, esas yapı ise H. C. Gurlitt'in krokisi, Ali Saim Ülgen'in restitüsyonu ve 1973'te gerçekleştirilen kazıların verileri ışığında 1976 yılında yeniden inşa edilmiştir. Esas yapının dışında avlu girişinin yanında bulunan ve mimari literatüründe köşk-minare denilen minare ise, sekizgen gövdeli olup üstü ufak bir kubbe ile örtülen minarenin her yüzünde bir ezan penceresi bulunmaktadır.

Bildiğim kadarıyla, güya şehrin imar kanununa göre tarihi binaların çevresinde inşa edilecek iş yeri ya da evlerin yüksekliği o yapının yüksekliğini geçmemesi gerekir! Bunu kim dinliyor, kim uyguluyor! Herhâlde parayı veren, imar iznini kolayca alıyor. Sanıyorum İstanbul'un bütün tarihi yapıları etrafında olduğu gibi burada da aynı manzarayla karşılaşıyoruz: O minyatüre benzeyen şirin mescit, bugün yedi sekiz katlı apartmanların arasında hemen hemen kaybolmuş durumda! Bereket, önünde küçük bir avlu ile küçük bir park var da, onlar sayesinde Hırka-i Şerif Caddesi'nden geçerken dikkatle bakınca görülebiliyor!

Hüsrev Paşa Sokağı'nda ikametimizin ikinci yılında oğlumuz Cüneyt dünyaya geldi; onun hanemizi teşrifinden iki üç ay sonra ise, 1968 yılında girip 1972'de mezun olduğum ve Seminer Kitaplığında memur olarak çalıştığım İstanbul Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın başında bulunduğu Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsüne asistan oldum. Bu arada, bir taraftan da Mehmet Kaplan hocanın yanında, 1972 yılında Prof. Dr. Ömer Faruk Akün'le başladığım ancak bir arpa boyu yol alamadığım doktora çalışmama devam ediyordum.

1980 askeri darbesi öncesine rastlayan bu yıllar hakikaten bir kabus gibi hatırladığım acı ve ıstırap dolu günlerden oluşmaktadır. Anarşinin

büyük bir hızla tırmandığı, hemen her gün birkaç kişinin faili meçhul cinayete kurban gittiği o feci günlerde her sabah evden çıkarken acaba akşama eve sağ salim dönebilecek miyiz endişesini taşıyorduk. Bir anda on altı kişinin feci şekilde can verdiği Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesinin ana girişindeki o bombalı saldırıdan beş dakika önce, aralarında merhum hocamız Faruk K. Timurtaş'ın da bulunduğu bir grup arkadaşla olay mahallinden geçip üniversite yemekhanesine gittiğimi söylersem, tedirginliğimizin boyutları daha iyi anlaşılabilir. Bunun gibi daha kaç defa ölümden kıl payı kurtulduğumu hatırlıyorum. İşte bu meşum günlerden birinde, en yakın arkadaşlarımdan biri olan Sedat Yenigün Fatih'te Hırka-i Şerif Caddesi'nde bir berber dükkanında güpegündüz başına kurşun sıkılarak öldürüldü ve tabii failleri bulunamadı. Neyse 12 Eylül askeri darbesi oldu da, anarşi bıçakla kesilir gibi birdenbire durdu.

Şimdi 12 Eylül'ün yıldönümlerinde birileri televizyon ekranlarına çıkıp darbenin kötülüğünden dem vurarak ahkam kesmeye, darbecilerden hesap sormaya falan kalkışıyor. O günlerin kaos ortamını yaşamayanlar böyle rahatça ahkam kesebilirler, ama o günlerin acı ve ıstırabını yüreğinde duyan benim gibi binlerce vatandaş o sırada gece gündüz bir an önce akan kanın durması için dua ediyordu.

Tabi bütün bu olaylarla birlikte bir de, 1979 yılının "70 cent'e muhtaç olduğumuz" o kara günlerini de hatırlatırsam, acaba ne buyurulur! Bu kaos ortamını kimler niçin hazırlamıştı, tabii bunu bilmiyorum, fakat en basit ihtiyaç maddelerinin bulunmadığı, ama karaborsada fahiş fiyatla istendiği kadar bulunabilen bir dönem yaşıyorduk! Gaz yoktu, tuz yoktu, kalorifer yakıtı, tüp ve çay yoktu, dışarıdan gelen kahve yoktu, şeker yoktu, hatta bu memleketin binlerce dönüm tarlalarında kolayca üretilen ayçiçeğinden çıkarılan ucuz çiçek yağı bile yoktu! Doktorların sürekli olarak kullanmasını istemediği ama alışkanlıkla hâlâ vazgeçemediğimiz margarin yağının bile bulunmadığı o korkunç günler! İki paket Sana yağı alabilmek için bir kamyonetin arkasında tam iki saat kuyrukta beklediğimi hatırlatırsam, felaketin çapı biraz olsun anlaşılabilir sanırım!

Bütün bu hengâme arasında, yeni evli olmama rağmen, eşimin anlayışı ve hoşgörüsü sayesinde, eski alışkanlıklarımdan bir kısmı hâlâ devam ediyordu. Mesela, 70'li yıllardan beri devam eden Enderun'daki Cumartesi sohbetleri ile on beş günde bir Pazar sabahlan Nihat Azamat'la birlikte gittiğimiz Dr. Nevzat Atlığ yönetimindeki Devlet Klasik Türk Müziği Korosunun konserleri. Kulak dolgunluğundan öte çok iyi anlamasam da, klasik Türk müziğini sevmeme vesile olan bu konserlerin hayatımın en anlamlı faaliyetleri arasında yer aldığını da burada belirtmeliyim.

Bu yıllarda bir tür günlük gibi, ara sıra kendimce önemli bulduğum bazı şeyleri kaydettiğim kırmızı kaplı defterimden 9 Mayıs 1978 tarihli sayfayı açıyorum, deftere şunları yazmışım:

“Benim için oldukça önemli, asla unutamayacağım ve hatıralarım arasında çok özel yeri olan bir gece. Mustafa Uzun’la buluşup bizim evin bir sokak üstünde, Bâlî Paşa Caddesi’nde oturan Sedatlara gittik. Benim asistanlığım söz konusu olduğu için, çalışmakta olduğum Seminer Kitaplığına benim yerime bir halef arıyoruz. Sedat Zeytinburnu’nda İhsan Mermerci Lisesinde edebiyat öğretmenliği yapıyor; Sedat’ın öğretmenliği bırakıp bir an önce doktorasını tamamlayabilmesi için benim yerime onun gelmesini teklif ediyoruz. Daha lise yıllarında iken Kadir Mısıroğlu’nun yanına gidip gelen, hatta bir süre de Cemil Meriç’in kâtipliğini yapan Sedat, müteredditve kesin bir cevap vermeden meseleyi zamana bırakmamızı istedi.

Sedat, bizi yakında bir yerde oturan ve çok hoşlanacağımız biriyle tanıştırmak istediğini söyledi; biz de memnuniyetle kabul ettik ve Hırka-i Şerîf Caddesi’nde, Yavuz Selim’e doğru iki katlı ve oldukça yıpranmış ahşap bir evin zilini çaldık. Kapı açıldı, içeriye buyur edildik ve tahta merdivenlerden üst kata çıktık. Adını daha önce duyduğum ama o çok meşhur Yılkı Atı romanını henüz okumadığım Abbas Sayar’ın oğlu ile tanıştık; Ahmet Güner Sayar. O sırada İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde Prof. Dr. Sabri F. Ülgener’in asistanı olan Ahmet Güner Sayar, İngiltere’den daha yeni dönmüş ve doktorasını orada tamamlamış. Bendeki ilk izlenimi şöyle: Ahmet Güner çok okumuş, kültürlü, çok şey biliyor ve ayrıca yurt dışında bulunmuş olmanın verdiği rahatlıkla hemen her konuda bir şeyler söyleyebiliyor, fakat söyledikleri laf-ü güzaf türünden şeyler değil. Ayrıca, bu gibi insanların çoğunda görülebileceği gibi, Ahmet kendini beğenmiş, burnundan kıl aldırmayan cinsten biri değil, samimi ve hemen her konuda son derece içtenlikle davranıyor. Bendeki ilk izlenimi, bana birilerinden veya bir yerden farklı bir terbiye, sanki bir tarikat terbiyesi almış gibi geldi. Bizi misafir ettiği küçük oda son derece mütevazı eşyalarla döşenmişti; odada miadını doldurmuş birkaç koltukla sandalye ve eski bir halı vardı. Çalışma masasının üstü defter, kitap, kalem ve tomar tomar müsvedde kağıtlarıyla dolu. Odanın duvarlarında hüsnühatla çeşitli levhalar asılı, Ahmet levhalardan birinin de hocası Sabri Ülgener’e ait olduğunu söyledi. Sabri Ülgener’in hatla da meşgul olduğunu duyunca biraz şaşırdım: Bir iktisat profesörü ve aynı zamanda bir hattat!

Dört beş yıl İngiltere’de kalmış ve en azından bizlere göre daha modern olması gereken birinin içinde yaşadığı bu mekan, sanki bir tekke odasını andırıyor ve bu manzara beni biraz şaşırtıyor.

Duvarların birinde galiba bir de, hattat Hamid Aytaç'ın hattıyla: "Ya Hazret-i Amiş" levhası asılı idi. Evde, Ahmet'in fakülteden arkadaşı, Sadettin Bilgiç'in oğlu Mehmet Bilgiç'le de tanıştık. Ahmet, benim Fethi Gemuhluoğlu'nun ölümü üzerine yazdığım ve Mavera dergisinde yayımlanmış yazımı okuduğunu da söyledi, doğrusu biraz şaşırdım. Bir süre Fethi Bey'den bahsettikten sonra nasıl oldu bilmiyorum birden Eşrefoğlu Rûmî'ye geçtik; Ahmet, benim üç dört yıl önce yayımladığım Eşrefoğlu Menâkıbnâmesini de, nereden bulduysa okumuş. Bana, Eşrefoğlu Rûmî'nin Hacı Bayram Velî'den sonra neden Suriye'ye Hama'ya, Hüseyin Hamavi'nin dergahına gittiğini sordu. Dilimin döndüğü ve bilebildiğim kadar ben de bunu izah etmeye çalıştım.

Hemen her cümlesine başlarken sitayişle söz ettiği hocası Sabri F. Ülgener'in adını, ilk defa 1973'te Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sağcılığı-solculuğu hakkında Selahattin Hilav'la Hilmi Yavuz arasında cereyan eden meşhur tartışma sırasında duymuştum. Yine bu münakaşa sırasında referans olarak zikredilen İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri adını taşıyan o çok ilginç kitabını, önce, Dr. Şakir Paşa Sokağı'nda aynı evde kaldığımız şair ve iktisatçı arkadaşım Mustafa Özer Koç'tan okumak üzere ödünç aldığımı, daha sonra Sahaflar Çarşısı'nda bulup büyük bir dikkat ve hayranlıkla okuduğumu söyleyince, bu sefer o biraz şaşırdı: Bir edebiyatçı nasıl olur da doğrudan doğruya bir iktisat kitabını alıp hem de beğenerek okuyabilirdi! Ahmet de, söz konusu münakaşayı İngiltere'de Birmingham'dan takip ettiğini ve bu münasebetle öne sürülen birtakım görüşler dolayısıyla Hilmi Yavuz'la mektuplaştığını; hatta Hilmi Yavuz'un kendisine yazmış olduğu mektupları hala muhafaza ettiğini söyledi."

Burada yeri gelmişken Tanpınar'ın Türk aydınları tarafından keşfedilmesinde önemli bir merhale olan söz konusu tartışmadan da birkaç cümleyle söz etmek istiyorum: 1973 yılında, Tercüman 1001 Temel Eser serisinde Tanpınar'ın Huzur romanının 2. baskısı yapılmıştı. Galiba bu münasebetle Selahattin Hilav, Yeni Ortam gazetesinde "Tanpınar Üzerine Notlar" başlığıyla on gün süren bir seri yazı yayınladı. Hilâv, bu yazı serisinde Tanpınar'ın dünya görüşünü Marksist estetik anlayışına göre ele alıp yorumluyordu. Hilmi Yavuz, Hilâv'ın ileri sürdüğü görüşleri "Tanpınar'ın Solculuğu Efsanesi" adlı bir yazı ile eleştirince, Hilâv ağır bir cevap verdi ve tartışma "Tanpınar'ın sağcılığı-solculuğu" şeklinde farklı bir zemine kaydı. Selâhattin Hilâv'ın *Yeni Dergi*'de, Hilmi Yavuz'un *Yeni a*'da yazdığı yazılarla 4-5 ay kadar süren tartışma, nihayet Memet Fuat'ın araya girmesiyle sona erdi.

"Sohbetimiz, gecenin ilerleyen saatlerinde, daha çok tasavvuf,

Anadolu'daki tarikatlar, Kuşadalı İbrahim Efendi, Şeyh Şaban-ı Veli, Eşrefoğlu Rûmî, Rıza Tevfik, Fethi Gemuhluoğlu, Popper ve Althusser üzerinde yoğunlaştı. Ahmet Güner, Osmanlı devirlerinden Cumhuriyet'e geçerken hemen her konuda çok şeyler kaybettiğimizi, her şeyden önce zevk-i selimin kaybolduğunu, her şeye kültürsüzlüğün hakim olduğunu söylüyordu. 30'lu 40'lı yıllarda Osman Nuri Ergin diye bir adam yaşamış; bu zat 1961'de Fatih-Karagümrük'te vefat etmiş. Bu adam İstanbul Belediyesinde şehir mektupçusu; yani görünüşte sıradan bir kişi, başka herhangi bir mütemayiz vasfı yok. Bu adam tam dokuz cilt hâlinde Mecelle-i Umar-ı Belediyeyi yazmış, yani Osmanlı Devleti'ne ait belediye ve belediyecilik tarihi.. Üç cilt hâlinde henüz bir benzeri yazılamamış olan Türk Maarif Tarihi'ni kaleme almış.. Yine aynı adam l 942 yılında, Avrupa II. Dünya Savaşı içinde hercümerc olurken Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun diye bir kitap yazmış; Ahmet'in dediğine göre, bu kitap okunmadan son devrin tasavvufi hayatı katiyen anlaşılamazmış! Oradan, Yahya Kemal'in Babanzâde Ahmet Naim'le olan meşhur tartışmasına geçiyoruz. Tevfik Fikret dolayısıyla Rıza Tevfik'le de tartışan Ahmet Naim Efendi'nin Amiş Efendi'nin damadı olduğunu bu gece Ahmet'ten öğrendim. Bir iktisatçının, bir tasavvuf tarihçisi ve bir edebiyatçı kadar bu meseleleri biliyor olmasına doğrusu şaşırıp kaldım. Gece saat 12.30'da, ben tam anlamıyla şaşkın bir halde, en kısa zamanda tekrar görüşmek üzere izin isteyip Ahmetlerin evinden ayrıldık."

Ahmet Güner Sayar'la daha sonraki günlerde dostluğumuz süratle ilerledi; çünkü tanıştığımız daha ilk gece onunla aynı dilden konuştuğumuzu, aynı meseleler etrafında kafa yorduğumuzu, aynı noktalara baktığımızı fark ettim. Ayrıca, Yahya Kemal'i ve Tanpınar'ı okumuş, onların Türk kültür ve edebiyatında ne yapmak istediğini kavramış biri olarak, ortak noktalarımız da çoktu. Dostluğumuz ilerledikçe, o da Amiş Efendi'den sık sık söz etmeye başladı. Hatta bir gün, anne tarafından büyük babası Yozgatlı hakim Yusuf Bahri Bey'in, İstanbul'da Mekteb-i Hukuk'ta okurken sık sık Amiş Efendi'yi ziyarete gittiğini söyledi.

Ahmet Güner Sayar, Mevlana Celâleddîn-i Rûmî soyundan gelen merhum Celâlettin Çelebi'nin kızı Neslipîr Çelebi ile evlenip de Fatih'ten aynlıncaya kadar ara sıra hâne-i saadetlerine gidip saatlerce süren sohbetler yaptığım bir dostumdu. Ahmet'in annesi de o kadar muhterem bir insandı ki, oğlum Cüneyt henüz yeni yeni konuşmaya başladığı yıllarda, özellikle evde kaldığım Pazar günleri eşim ev işleriyle uğraşırken: "Baba, hadi kedili teyzelere gidelim!" diyerek beni âdeta Ahmetlere gitmek için zorlardı. Ahmetlerin evinde o sırada galiba birkaç kedi vardı ve oğlum da çocukların çoğu gibi, onlarla

oynamaktan, hatta boğuşmaktan büyük zevk alıyordu. Bir defasında evde babası Abbas Sayar'la da karşılaşmış ve ayaküstü konuşmuştum; benim edebiyatla meşgul olduğumu öğrenince şiirlerinden birini yazıp bana vermişti. Bir hatıra olarak hâlâ sakladığım "Hava" adını taşıyan beş kıtalık bu şiir, hece vezniyle ve biraz da tekke ve halk şairlerinin havasında yazılmış gibiydi. Ahmet'le ara sıra İstanbul Üniversitesi merkez binanın bahçesinde de karşılaştığımız olurdu. Beraberce, yine ayak üstü sohbet ederek ya Sahaflar Çarşısı'nda dolaşır ya da Kapalıçarşı'da Şark Kahvesi'ne gider, bir taraftan demli çayları yudumlarken bir taraftan da uzun uzun sohbet ederdik. Ben doktoramı tamamladığım yıllarda Ahmet Güner Sayar YÖK'ten önceki eski sisteme göre doçent oldu.

Zannediyorum, biraz da yukarıda söz konusu ettiğim Selâhattin Hilâv-Hilmi Yavuz tartışmasından sonra okur yazar kesim tarafından ısrarla aranmaya başlanan Prof. Dr. Sabri F. Ülgener'in o meşhur kitabını, Ahmet gözden geçirerek İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası adıyla yeniden bastırdı. Ayrıca Sabri Ülgener hocanın, Zihniyet ve Din ile Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler gibi yeni telifler hazırlamasına da yine Ahmet Güner vesile oldu. Benim Edebiyat Fakültesinde asistan olduğum yıllarda Ahmet'le beraber birkaç defa üniversite lokantasında karşılaştığım, hatta aynı masada yemek yediğim, bir defa da Kubbealtı'nda bir konferansını dinlediğim Sabri Ülgener hocanın, 1983 yılı Temmuz başında vefat haberi geldi. Benim de katıldığım İstanbul Üniversitesi merkez binasında yapılan cenaze töreninde Ahmet Güner hocası için çok güzel ve çok anlamlı bir konuşma yaptı; hocanın cenaze namazı Beyazıt Cami'nde kılındıktan sonra Edirnekapı Şehitliği'ndeki aile kabristanında toprağa verildi. Ahmet, 1986 yılında, Osmanlı iktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması adıyla doçentlik çalışmasını yayımladı; daha sonraki yıllarda sırayla Süheyl Ünver, Sabri Ülgener ve İdris Küçükömer'le ilgili, Türk kültür tarihi için büyük önem taşıyan diğer kitapları geldi.

****

Bu dönem gerçekten çok yoğun bir şekilde yaşadığım ve çalıştığım yıllardı. Bir taraftan bütün gayretimle doktora tezimle meşgul oluyor, bir taraftan da fakültede bütün kürsü elemanlarının katıldığı bazı ortak çalışmaları yürütmeye çalışıyordum. Galiba vefatından kısa bir süre önceydi, bir gün Fatih Cami yakınlarında rahmetli Fethi ağabeye rastladım, beni yanındaki birilerine takdim etti. Meğer kendisinin de mensup olduğu bir grup güzel insan Cuma sabahları Fatih Camii'nde sabah namazını kıldıktan sonra, Fatih türbedarı ve son devrin büyük mutasavvıflarından Amiş Efendi'nin Fatih haziresindeki kabrini ziyaret edip aşr-ı şerif okuduktan sonra civardaki bir kahvehaneye gidip bir

taraftan simit ve çayla kahvaltı yaparken diğer taraftan sohbet ediyorlarmış. Daha sonraki tarihlerde, özellikle bayram namazlarından sonra Amiş Efendi'nin kabri başında cumhur halinde yapılan ve güzel bir gelenek tarzında herhangi bir sekteye uğramadan hâlâ devam eden hatim dualarına o yıllarda ben de katıldım ve uygun düştüğü zamanlarda bu dualara katılmaya devam ediyorum. Bayram namazlarından sonra bazen havaların güzel olduğu mevsimlerde güneş doğarken Fatih Camii'nin kubbesi üzerinde, minareler arasında güvercinlerin kanat şakırtıları ve rahmetli Kâni Karaca'nın Allah vergisi o farklı üslubuyla okuduğu aşr-ı şeriflerle yaşadığımız ruhani havalar elbette unutulacak gibi değildir.

1807-1920 tarihleri arasında yaklaşık olarak 113 sene yaşadığı rivayet edilen Fatih türbedârı Ahmed Amiş Efendi'ye, tasavvufla ilgilenenlerin çok iyi bildiği gibi, son devrin büyük velile-rinden biri olarak itibar edilmektedir. Anadolu'nun "evtâd-ı erbaası"odan biri kabul edilen Kastamonulu Şeyh Şa'bân-ı Velî'nin müessisi olduğu Halvetiyye'nin Şa'bânî koluna mensup olan Amiş Efendi, kırk yıldan fazla süren irşad faaliyeti sırasında müritlerini halvet ve riyâzet gibi bedenî mücadelelerle meşgul etmemiş, onların maneviyatlarım terbiye etmek için daha çok tövbe ve istiğfar etmelerini, Kuran-ı Kerim okumalarım istemiştir. Kabri, Fatih Camii haziresinde halifelerinden Maraşlı Ahmed Tahir Memiş Efendi (öl. 1954) ve oğlu Ali Hâki Bey (öl. 1326) ile müstakil bir adada demir birer şebeke içerisinde yan yanadır. Mezar taşında, hattat Ömer VasfI Efendi'nin hattıyla, müritlerinden Evrenoszâde Sami Bey tarafından yazılan ve ölüm tarihini gösteren şu tarih beyti yer almaktadır:

Cezbe-i vahdetle Sami söyledim tarih-i tam

Gitti gülzar-ı cemale pir-i efrâd-ı cihan

(1338)

****

12 Eylül askerî darbesi öncesine rastlayan o kâbus dolu günlerde Hüsrev Paşa Sokağı'ndaki evde aşağı yukarı dört yıl oturduk. Bir sabah, bizim de bir dairesinde kiracı olduğumuz yirmi beş-otuz daireli koca Sarıgül Apartmanı'nın sahibi Mümin Sarıgül'ün vefat haberi geldi. Uzaktan da olsa duyduğumuza göre, paraya tapacak derecede cimri bir adam olan ve hayatta iken kendi öz çocuklarından dahi dükkân kirası alan merhumun daha cenazesi kaldırılmadan çocukları miras kavgasına tutuşmuşlar. Ölümünden kısa bir süre sonra ev sahibinin başka mallarıyla beraber bizim oturduğumuz büyük apartman da satıldı. Yeni mal sahibinin açtığı ve bir yıl kadar süren

tahliye davası neticesinde biz de başından beri beğenmediğimiz halde biraz da mecburiyetten dolayı oturduğumuz evden çıkmak zorunda kaldık. Nereye? Bir sokak aşağıdaki Sarı Nasuh Sokağı'nda, inşaatı daha yeni tamamlanmış, duvarları henüz yeni boyanmış, yerleri parke cilası kokan Eğil Apartmanı'nda dördüncü katta 10 rumaralı daireye.

Ön yüzü Akdeniz Caddesi'ne, yan tarafı Hüsrev Paşa Sokağı'na bakan Sarıgül Apartmanı'nda otururken, binanın arka tarafında temelleri ve minare kaidesi ortada, ama üzerine gecekondu yapılmış, tam anlamıyla mezbele hâlinde bir yıkıntı vardı. Mahallenin eski sakinleri burada daha önce bir cami olduğunu söylüyorlardı ama ortada sözünü ettiğim temel kalıntıları dışında hiçbir şey yoktu. Gel zaman git zaman, biz bir alt sokağa taşındıktan sonra mahalleli tarafından yoğun bir faaliyet hâlinde bir de baktık ki bir gün cami inşaatı başlayıverdi. Sonunda, Dibek Camii adıyla inşa edilen bu cami 1998 yılında tamamlanıp ibadete açıldı.

Hüsrev Paşa Sokağı ile Neyzen İhsan Sokağı'nın kesiştiği köşede yer alan ve fırsat buldukça Ramazan aylarında teravihlerde veya hafta sonları bazen benim de gittiğim bu cami, mekân itibariyle küçük ama oldukça temiz ve bakımlı görünmektedir. Bu satırları yazarken ziyaret ettiğim caminin kapısındaki tanıtıcı mermer levhada, caminin Kanuni Sultan Süleyman devrinde Divıtdar Mehmed Efendi tarafından inşa ettirildiği ve kaynaklarda Aynalı Mescidi adıyla geçtiği kayıtlı idi. Kesme taştan yapılan caminin banisinin yan taraftaki hazirede medfun olduğu belirtilmekte ise de, şu anda bahçede ne hazire ne de banisinin kabri bulunmaktadır. 1918 yılında çıkan meşhur Çırçır yangınında tamamen harab olan caminin, sadece temelleri ve minare kaidesi kalmış. Az önce de belirttiğim gibi, uzun yıllar harap bir şekilde ve mezbele halinde kalan yapı, 90'lı yıllarda gecekondu işgalinden kurtarılarak semt sakinlerinin yardımlarıyla aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmiştir. Minarenin orijinal kaidesi ise cam bir şebeke içinde muhafaza altındadır.

****

Sarı Nasuh Sokağı'na geçmeden önce, çeşitli şekillerde bana da yardımı dokunan, kendi halinde, sessiz sedasız yaşamış, mümin ve muttaki bir insandan bahsetmek istiyorum: Bu şahıs o yıllarda Edebiyat Fakültesinin elektrikçisi olan Şerif Ustadır! Asıl adı Şerif (Kaya) olmasına rağmen fakültede herkes ona Şeref Usta derdi. Gerçekten tonton bir adam olan Şerif Usta, yanlış hatırlamıyorsam, Gazetecilik Enstitüsü mezunu olmasına rağmen hiç de öyle havalara falan girmeyen tam bir halk adamıydı. Fakültede onu tanımayan kimse yoktu, çünkü sık sık görülen elektrik ve telefon arızaları dolayısıyla hemen herkesin ona mutlaka işi düşerdi.

Üniversitede YÖK öncesini yaşayanlar çok iyi hatırlayacaklardır: 90'lı yıllara kadar İstanbul Edebiyat Fakültesinin, fakültenin giriş kapısının hemen karşısında çok büyük bir matbaası vardı ve burada fakülte mensubu öğretim üyelerinin doktora, doçentlik ve profesörlük tezleriyle birlikte kitap hâlindeki bilimsel çalışmaları ve bölüm dergileri basılırdı. Henüz bankamatiklerin bulunmadığı 80'li yıllarda ay başlarında muhasebe bürosunda öğretim üyelerinin maaşları imza karşılığında elden verilirken, o sırada Ayniyat Bürosu'nda görevli Ömer Akdaş da, fakülte mensubu öğretim elemanlarına fakülte yayını olarak o ay fakülte matbaasında basılan kitap ve dergileri dağıtırdı.

İşte Şerif Usta, pek öyle okuması yazması olmayan, etliye sütlüye karışmayan, kendi hâlinde biri olmasına karşılık, fakülte yayını olarak çıkmış hemen bütün kitapları temin etmişti, Fakültede asistan olduğum yıllarda ben de onu, bizim bölümde galiba Faruk K. Timurtaş'a bir kitabını imzalatırken tanımış ve daha o zaman ilgimi çekmişti: Kendi hâlinde, derviş gibi bir adam olan elektrikçi Şerif Usta, Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş'a bir kitap imzalatıyordu! Tesadüfen bu karşılaşmadan sonra onunla ilişkimiz yavaş yavaş ilerledi, Akdeniz Caddesi'nin bize göre karşı tarafında, Okumuş Adam Sokağı'nda üç katlı, eski bir apartmanın giriş katında oturan Şerif Usta bir gün beni evine davet etti. Şerif Usta bekârdı, daha doğrusu evlenmek istediği hâlde, birileri evlenmesine mâni olmuştu, Küçük bir hol ve tek odadan ibaret olan evi tıka basa kitap doluydu; eski ve yeni bütün fakülte yayınları yanında çeşitli lügatlar, ansiklopediler, haritalar, ciltli ciltsiz bir yığın kitap...

Doğrusu saymadım ama, sanki o yıllarda benim kitaplığımda bile bu kadar kitap yoktu! Biraz hayret, biraz da şaşkınlıkla, bu kadar kitabı ne yapacağını sorduğumda; bana, doğup büyüdüğü ve çocukluk yıllarını geçirdiği Manisa'nın Demirci kazasında kendi adına bir kütüphane kurmak istediğini söyledi. Tabii bu cevap biraz tuhafıma gitmedi değil, çünkü Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Besim Darkot'un l 945 yılında basılan Ekonomik Coğrafya'sı, Prof. Dr. Berna Moran'ın Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi'si, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın Tanpınar'ın Şiir Dünyası, Prof. Dr. İsmail Tunalı'nın W. Worringer'den çevirdiği Soyutlama ve Einfühlung'u ya da Hayrullah Örs'ün H. Wölfflin'den çevirdiği Sanat Tarihinin Temel Kavramları veya Türkiyat Mecmuası'nın eski harflerle basılı ilk sayıları, Darülfünun İlâhiyat Fakültesi Mecmuaları ile Şarkiyat Mecmuaları Demirci'de ilkokul, ortaokul veya lisede okuyan bir öğrencinin ne işine yarayacaktı! Bunu Şerif Ustaya anlatmaya ve oradaki talebelerin işine yaramayacak bazı kitapları bana vermesi için ikna etmeye çalıştım ama bu mümkün olmadığı gibi, Şerif Usta şu

veya bu şekilde benim elimde gördüğü bir kısım kitaplardan kendisine de almam için rica ve hatta ısrar etmeye başladı. Bu münasebetle, o yıllarda Dergâh Yayınları tarafından çıkarılan Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nden, Kültür Bakanlığı'nın bastığı Uğur Derman'ın Türk Hat Sanatının Şaheserleri adlı hat albümünden, yıllardır aranan bir sahaf kitabı olan ve o sırada tıpkıbasım suretiyle yeniden basılan Osman Nuri Ergin'in Türk Maarif Tarihi'nden, yine Dergâh Yayınları'ndan çıkan İbn Haldun'un Mukaddime'sinden, Sönmez Yayınları arasında çıkan ve rahmetli hocamız Amil Çelebioğlu tarafından hazırlanan Na-hifi'nin üç ciltlik manzum Mesnevi Tercümesi'nden, Türk Atasözleri Hazinesi'nden, Türk Ninniler Hazinesi'nden kendime alırken bir takım da Şerif Usta için satın almıştım. Peki sonunda bunca kitap ne oldu?

Şerif Usta henüz emekli olmamıştı, ara sıra hastalanır, evine ben de ziyaretine giderdim, Bir gün, fakültedeki yardımcısından, Şerif Usta'nın yine hastalandığını, fakat bu sefer hastalığının biraz ağır olduğunu ve bu yüzden Cerrahpaşa Hastanesi'nde Onkoloji servisine kaldırıldığını öğrendim. Hastaneye birkaç defa ziyaretine de gittim, en kısa zamanda iyileşeceğini ümit ediyordu, ama doktorların ifadesine göre hastalık oldukça ilerlemişti ve ağzından hiçbir zaman sigarası düşmeyen Şerif Usta bir ay içinde vefat etti. Yakın dostları tarafından İskenderpaşa Ca-mii'nden kaldırılan cenazesinde ben bulundum. Yine fakülteden ve mahalleden bazı dostları, kolay kolay yer bulunamayan Edirnekapı Kabristanı'nda bir mezar yeri bulmuşlardı. Şerif Ustayı sessiz sadasız, şair Bâkî'nin mezarının hemen yanından geçen o daracık yolun biraz ilerisinde boş bir yere defnettik. Yakın dostlarından, ölümünden birkaç gün sonra memleketinden bir kısım akrabalarının geldiğini ve evde ne var ne yok her şeyi bir kamyona yükleyip Demirci'ye götürdüklerini öğrendim, Bir varmış bir yokmuş; işte hepsi bu kadar! Birçoğu sahaflık kitap olan o güzelim eski kitapların akıbetinin ne olduğunu, doğrusu bundan sonra takip edemedim, Sözünü ettiğim kitapların, inşallah, kendisinin arzu ettiği gibi, memleketinde bir kütüphaneye bağışlanmış olmasını ümit ediyorum!

Şerif Ustayla ilgili, unutamadığım bir hatıram daha var; o da şöyle: Artık mahkeme kararıyla Sarıgül Apartmanı'ndan çıkmamız kesinleşmiş, tahliye için gün belirlenmiş; ben de yine Fatih'te ve biraz ucuzca kiralık bir ev arıyorum; kiralık ev aradığımı da karşılaştığım her tanıdığa söylüyorum. Şerif Usta fakültede bir gün bana: "Bir de bizim cemaate soralım, belki buluruz!" dedi. Onun cemaat dediği, tabii "İskenderpaşa cemaatı" idi. Bir akşamüstü fakülteden beraberce çıktık, yürüyerek İskenderpaşa'ya geldik. Hiç unutmuyorum, caminin tam karşısında market gibi küçük bir dükkana girdik, selam verdik; Şerif

Usta beni dükkan sahibine tanıttı ve kiralık ev aradığımı söyledi. Dükkan sahibinin, gözlerimin içine baka baka söylediği ilk sözü şu oldu: “Arkadaş bizden mi?” Bu lafa o anda tabii çok canım sıkıldı ve Şerif Usta’nın, hakkımda ne söyleyeceğini beklemeden dışarı fırladım; bir daha da bu tip adamlarla mümkün mertebe karşılaşmamaya çalıştım. Demek ki “cemaatçılık” ve son günlerde çok konuşulan “mahalle baskısı” denilen şey buydu! Şerif Usta, arada sırada yakından tanıdığı birilerinden söz eder ve derdi ki: “Karun gibi zengin, ama Allah ona cömertlik ihsan etmemiş, parasını harcayamıyor, elin fakir fukarasına değil, muhtaç durumdaki hısım akrabasına dahi veremiyor!” Şerif Ustayı zaman zaman mutlaka hatırlayan dostları vardır; o, bu dünyadan sessizce geçip gitmiş, garip ama adam gibi bir adamdı. Allah gani gani rahmet eylesin!

Yedinci Durak: Akdeniz Caddesi, Sarı Nasuh Sokağı

Yeni taşındığımız evin kirası eski evin kirasının galiba 5-6 katıydı ve o sırada İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde memur olarak çalışan eşimle bunu vermekte oldukça zorlanıyorduk, ama rutubetten dolayı sık sık hasta olduğumuz eski evden çıkıp yeni tamamlanmış bu dairede ilk defa biz oturacaktık; bu evi kiralamaya biraz da bunun için razı olmuştuk. 90'lı yıllarda Anadolu yakasına geçmek üzere birkaç defa teşebbüs etmeme rağmen nedense Fatih'ten ayrılamadım; galiba ya Fatih beni bırakmıyor ya da taşına, toprağına, havasına, suyuna, cadde ve sokaklarına, insanlarına, dükkanlarına, camilerine, türbelerine farklı bir şekilde bağlı olmamdan dolayı, ben Fatih'ten ayrılamıyordum.

Şöyle veya böyle; Ekim 1968'de üniversitede okumak üzere geldiğim İstanbul'da bu sene tam kırk yılı doldurdum. İstanbul'daki ilk ikametgahım Kıztaşı idi, şimdi de oraya yürüyerek on beş dakika mesafede Sarı Nasuh Sokağı'nda oturuyorum. Konuyla ilgili birkaç yerde, Mehmet Akif'in doğup büyüdüğü ve meşhur Fatih yangınına kadar yaşadığı evin de Sarıgüzel'de Sarı Nasuh Sokağı'nda olduğunu okumuştum, ancak Sarıgüzel'le Sarı Nasuh arasında bayağı mesafe var! Aynca, Mehmet Akif'in galiba 60. ölüm yıldönümünde Fatih Belediyesi tarafından, Bâlî Paşa Caddesi'nin Akdeniz Caddesi ile Halıcılar Caddesi arasında bulunan bir apartmanın kapısına, "Mehmet Akif'in Doğduğu Ev" şeklinde metal bir levha bile çakılmıştı.

Eskiden beri bir tarikat şeyhi olduğunu zannettiğim, ama İstanbul'daki tarikatları ve mensuplarını adı gibi bilen, kendisi de yıllardır Bâlî Paşa Camii karşısında baba yadigârı evde oturan değerli arkadaşım Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç'tan bu isimde bir tarikat şeyhi olmadığını öğrendiğim Sarı Nasuh Hazretleri'nin türbesi, Akdeniz Caddesi üzerinde Vatan Caddesi'ne yakın bir yerde, daha doğrusu cadde ile Hakperest Sokağı'nın tam kesiştiği noktada, Şenol Güneş Parkı'nın karşı köşesinde bulunuyor. Önünden her geçişimde ruhuna bir Fatiha okuyorum, ama bu zatın kim olduğunu henüz kesin olarak öğrenemedim. İncelediğim kaynaklarda Fatih Sultan Mehmet'in yakınlarından biri olduğu, benim tarif ettiğim yerde kendi adıyla anılan bir mescidinin bulunduğu, ancak bunun daha sonra yıkılmış olduğu kayıtlı idi. Yol tarafına doğru ve demir bir şebeke içine alınmış olan mezarının hemen arkasında ise on beş yirmi kadar kabrin

bulunduğu küçük bir hazire mevcuttur. Yakın zamana ait ve yeni harflerle olan mezar taşına ise şunlar yazılmış:

“Hüvel'l-bâkî. Sarı Nasuh Hazretleri ve civarında medfunla-nn ruhları için el-Fâtiha."

Vatan Caddesi'ne inmişken birkaç cümleyle oradan da söz edeyim. Bilindiği gibi 50’li yıllara kadar Vatan Caddesi'nden bir dere, galiba Bayrampaşa Deresi geçiyormuş. Burası 1950'den sonra ıslah edilerek cadde hâline getirilmiş. Hatta İstanbul'da ilk defa bu kadar geniş bir cadde açtıkları için Demokrat Parti iktidarı muhalefet tarafından, “Buraya uçak mı indireceksiniz!" diye de çok eleştirilmiş. Ben evlenip de Hüsrev Paşa Sokağı'nda oturmaya başladığım 80'li yıllarda, şimdiki Emniyet Müdürlüğü binası ile yeni Fatih Belediyesi binasının yerinde bahçeler vardı ve ben hemen her hafta sonu bu bahçelere gidip taze ıspanakla maydanoz ve soğan sarımsak alırdım.

Akdeniz Caddesi'nin paralelindeki Halıcılar Caddesi'nin Vatan Caddesi ile kesiştiği köşede Molla Fenârî İsa Camii ile hemen karşısında, Vatan Caddesi ile Oğuzhan Caddesi'nin kesiştiği köşedeki Sultan Selim Medresesi de sık sık önünden geçtiğim tarihi yapılardır Birbirine bitişik iki kiliseden meydana gelen ve ilki 908-910 yılları arasında Konstantin Lips, diğeri VIII. Mikha-el'in karısı Theodora tarafından yaptırılan mabet, şehrin fethinden sonra tek şerefeli bir minare ilave edilmek suretiyle camiye çevrilmiş. 1633 ve 1918’deki yangınlarda harap olan Molla Fenârî İsa Camii daha sonra tamir edilmiş ve ibadete açılmış.

Halıcılar Köşkü Medresesi adıyla da bilinen Sultan Selim Medresesi ise, 1548-1549'da Yavuz Sultan Selim adına oğlu Kanunî Sultan Süleyman tarafından inşa ettirilmiştir. Adı, Mimar Sinan'ın eserleri arasında da geçen medreseye daha sonra bir minare ilave edilerek dershanesi mescide çevrilmiş. 1918’deki yangında hasar gören yapı 1950’lerde Vatan Caddesi’nin açılmasıyla ortaya çıkmış, 1958-1962’de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek bir süre Türk Hat Sanatları Müzesi olarak kullanılmıştır. 1980’lerde içindeki eşyalarla görsel malzemenin Beyazıt'ta eski Belediye Kütüphanesi yerine açılan Hat Müzesi'ne taşınmasıyla birlikte boşalan yapı, 1994'ten beri de Şadiye Hatun Teşhis ve Tedavi Kliniği adıyla hizmet vermektedir.

Zaman zaman Ahmet Güner Sayar’dan duyduğum ama ya Yahya Kemal’e ya da Süheyl Ünver’e ait olduğunu zannettiğim çok önemli bir söz var: “Tarihî ve kültürel dokuya nüfuz edebilmek!” İşte ben de, Fatih’teki hayatımın tam anlamıyla burada şekillendiğini, daha

doğrusu mayalandığını söyleyebilirim; çünkü zamanla bir taraftan yaşım ilerlerken diğer taraftan da insanlara, olaylara, çevreye, çevredeki tarihî ve kültürel dokuya daha farklı bir gözle ve belli bir kültürel birikimin arkasından bakmayı öğrendim. Yahya Kemal'in yirmi beş yılda tamamladığını söylediği caminin bizzat kendisi gibi muhteşem "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirindeki:

Bir zamanlar hendeseden abide zannettimdi

mısrasında ifade ettiği gibi, daha önceki yıllarda binalarıyla, sokak ve caddeleriyle, hatta insanlarıyla İstanbul'un diğer semtlerinden, mesela Kadıköy'den, Şişli'den, Beşiktaş'tan, Mecidiyeköy'den veya Üsküdar'dan pek de farklı göremediğim Fatih'i, daha doğrusu Fatih'teki atmosferi şimdi daha iyi anladığımı sanıyorum. Ayrıca Fatih'te yaşıyor olmanın da bir şans, bir ayrıcalık veya bunun da ötesinde bir nasip ve kısmet olduğuna inanıyorum.

Hemen her gün Ali Emîrî Efendi'nin, hayatı boyunca teker teker topladığı ve gözü gibi koruduğu kitaplarını bağışladığı Millet Kütüphanesi'nin önünden geçerken ruhuna bir Fatiha okumak; akşam eve geri dönerken, Bozdoğan Kemeri'nin yanındaki Fatih Parkı'ndaki Fatih Anıtı'na şöyle bir göz atmak, İtfaiye durağının hemen yanındaki parkta Tayyare Şehitleri Anıtı ile hemen gerisindeki eski Fatih Belediyesi binasına şöyle bir bakıvermek… Hafta sonları Fatih'in Türbesini ve Fatih haziresini ziyaret etmek; türbenin içinde Fatih'in sandukası karşısında o ruhani hava içinde hafifçe gözlerini kapayıp huşu içinde ruhunun derinliklerine inip içinden gelen sesi dinleyebilmek; duvarda asılı Kamil Akdik'in nefis sülüs hattıyla Abdülhak Hamid'in "Merkad-i Fatih'i Ziyaret" manzumesini ilk defa okuyormuş gibi bazı mısralarını ezberden tekrarlamak; haziredeki Mehmed Es'ad Yesari'nin mermer üzerine "Küllü nefsin zâikatül-mevt" o nefis ta'lik hatttıyla hakkettiği ayetin karşısında durup tefekküre dalmak; Gülbahar Hatun'un, Gazi Osman Paşa'nın, Ahmet Cevdet Paşa'nın, Ali Emîrî Efendi'nin, Amiş Efendi'nin, Maraşlı Tahir Efendi'nin, Tokadî Seyyit Mustafa Haki Efendi'nin, Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin, Ahmet Midhat Efendi'nin, Cenab Şahabeddin'in kardeşi Ali Nusret Bey'in kabirleri başında dua edebilmek, gündelik hayatın hay-u huyundan uzaklaşıp başka bir dünyaya dalabilmek az şey mi!

Fırsat düştükçe, yine hafta sonları genellikle Fatih, ara sıra Bâlî Paşa, Hırka-i Şerif veya Emir Buhari Camii'nde öğle veya ikindi namazına gitmek; bu caminin haziresindeki Sadrazam Ahmet Cevat Paşa türbesini ziyaret etmek; o hatıralarla dolu Darüşşafaka'nın önünden geçerek Yavuz Sultan Selim'e uzanmak, caminin avlusundan Haliç'i ve

karşı sahildeki Galata'yı seyre dalmak; eğer açıksa, hayatta iken yeryüzüne sığmayan Yavuz Sultan Selim'in türbesini ziyaret etmek; Rıza Tevfik'in 1922 yılında memleketi henüz terk etmeden önce yazdığı son yazılardan biri olan "Sultan Selim Cami-i Şerifi'nde Resm-i İcâzet" makalesini hatırlamak; rüzgâr, yağmur, kar gibi tabiat şartlanyla beraber esasen "zaman" denilen o elle tutulmaz, gözle görülmez varlığın tesiri altında süratle yıpranan ecdat yadigârı o abidevi yapının bugünkü içler acısı haline üzülmek, herkese nasip olabilir mi?

****

Galiba 1981 yılının Haziran ayı idi; bir gün rahmetli Mehmed Çavuşoğlu Edebiyat Fakültesinden beni aldı, beraberce o yıllarda herkeste olmayan Doğan marka arabasıyla Sultanahmet'e, daha doğrusu Ayasofya'nın arkasına Aya İrini'ye götürdü. Galiba çantasında, her yıl yapılan İstanbul Festivali dolayısıyla iki davetiye vardı; beraberce o eski kilisedeki bir konsere girecektik. Aya İrini'nin önündeki meydana geldik, ortalık bayağı kalabalık bir hâldeydi; ne olduysa oldu, ben tam olarak anlayamadım; galiba uzaktan, bizim gibi konsere girmek için sıra bekleyen hoşlanmadığı birisini gördü ve bana: "Konserden vazgeçtim, hadi gel seninle başka bir yere gidelim!" dedi. Bu durumda ben ne diyebilirdim ki; tabii "Peki!" dedim. Tekrar arabasına bindik ve Aksaray yoluyla gele gele Edirnekapı surları civarına geldik. Çavuşoğlu nedense burada çok efkarlandı ve bana o zamana kadar hiç olmadığı şekilde içini dökmeye başladı. Müstesna bir hafızaya sahip olan hoca bana burada kendi hayatıyla Fethi Gemuhluoğlu, Mahir İz, Ali Nihad Tarlan, Mehmet Kaplan, Muzaffer Ozak hocalarla ilgili çok önemli şeyler anlattı, ama ne yazık ki ben bu anlattıklarının hepsini hatırımda tutamadım.

Hatırlayabildiklerimden biri, o sırada Karagümrük'teki Cerrahî Dergahı şeyhi Muzaffer Ozak hocanın yıllarca Maraşlı Ahmet Tahir Efendi'ye hizmet etmesi ve onun yerine hilafete hazırlanırken, her nasılsa Tahir Efendi'nin vefatı üzerine hilafetin başka birine, daha doğrusu Fethi Gemuhluoğlu'nun da bağlı bulunduğu Mustafa Özeren'e verilmesi; bu durum karşısında onun da Karagümrük'teki Cerrahî Tekkesi'ne gidip orada Fahreddin Efendi'ye (Erenden) kapılanması ve ondan hilafet alması konusu idi. Meseleye aşina olanlar, herhalde bu hususları çok daha iyi bilirler. Benim ne Cerrahî tekkesi ile ne de diğerleriyle doğrudan doğruya bir ilişkim olmadığını bildiği halde, Çavuşoğlu bunları bana niçin anlattı bilemiyorum.

Diğeri de, Muzaffer Ozak hocanın kendisine hilafet teklif etmesi meselesi idi. Ama, hoca böyle bir teklifi yaparken, gerçek manada dervişliğin bir tür "demir leblebi" olduğunu, bu işin öyle dershanede

talebenin karşısına geçip ders anlatmaya benzemediğini, gerektiğinde bunun her türlü dünyevi ilişkilerden vazgeçmekle mümkün olabileceğini söylemesi üzerine, kendisinin de bu sevdadan vazgeçtiğini anlattı. Bütün bunları anlattıktan sonra beraberce yürüyerek Edirnekapı Surları'nın içinden geçip Mihrimah Sultan Camii'ne geldik; şadırvanda abdest alıp içeri girdik ve ikindi namazını kılıp dışarıya çıktık. Avluda şadırvanın altında yine biraz oturup konuştuktan, daha doğrusu Rıza Tevfik'in yıllar önce bizim oturduğumuz yerde yazdığı o meşhur "Harab Ma'bed" şiirini okuduktan sonra, o, Edirnekapı'dan Çevreyolu güzergahı üzerinden Gayrettepe'ye evine giderken, ben de minibüsle Fatih'e evime döndüm.

1999 depreminde önemli ölçüde hasar gördüğü için tek minaresi geçen yıl kaidesine, hatta temellerine kadar sökülüp yeniden inşasına başlanan Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Ca-mii'nin minaresi bu satırları yazdığım günlerde henüz yeni tamamlandı, ama kubbe ve duvarları kapsayan restorasyon henüz tamamlanmış değil. Konuyla ilgili kaynaklardan öğrendiğimize göre, Surlar'ın Edirnekapısı'ndan şehre girilen menfezin hemen yanında inşa edilen Mihrimah Sultan Camii ve etrafındaki külliye, 1565'lerde Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı ve Veziriazam Rüstem Paşa'nın haremi Mihrimah Sultan (1527-1578) tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilmiştir. Mihrimah Sultan Camii'nin etrafındaki külliye ise, medrese, sıbyan mektebi, hamam, Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Hanım Sultan'ın ilk kocası Veziriazam Güzel Ahmet Paşa'ya (öl. 1580) ait türbe, çeşme ve caddeye bakan bir sıra dükkandan meydana gelmektedir. Tarihi kayıtlara göre, 1719 depreminde esas büyük kubbe ile yanlarındaki küçük kubbeleri çöken, 1894 depreminde tekrar harap olan yapı, yüzyılın başlarında Evkaf Nezareti tarafından onarılmaya başlanmış, Cumhuriyet'ten sonra da Vakıflar İdaresi'nce tamir ve restorasyon işine devam edilmiştir.

Yedikule'den başlayıp Topkapı-Edirnekapı-Ayvansaray istikametine doğru uzanan Bizans Surları'nın şehir içindeki en yüksek noktasında inşa edildiği için birçok yerden rahatça görülebilen Mihrimah Sultan Camii, tek kubbeli ve tek minareli bir yapıdır. Yerden 37 metre yükseklikteki 18 metre çapındaki merkezdeki ana kubbenin önündeki mekan, onun üçte biri çapında üç ayrı kubbe ile genişletilmiştir. Toplam iki yüz dört pencere ile aydınlatıldığı ifade edilen cami, bu özelliğiyle, sanat tarihçileri tarafından, klasik dönem camilerinin en aydınlık ve en ziyade "profan ifadelisi" şeklinde değerlendirilmiştir. Ancak günümüzde külliyenin etrafında hızla çoğalan kaçak ve gayrinizami yapılaşma yüzünden bu dört asırlık tarihi yapının çirkin görüntüsünün, Büyükşehir Belediyesinin yakında burada uygulamaya

koyacağı Sulukule Projesi çerçevesinde ortadan kalkacağını başkaları gibi şimdilik ben de sadece ümit ediyorum. Doğrudan doğruya İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait irade, caminin önünden başlayarak aşağıda sokak köşesindeki petrol istasyonunun yanındaki hamama kadar olan gayrinizami yapıları yıkıp temizlemedikçe, adı geçen bu cami ve etrafındaki külliyenin bütün güzelliğiyle ortaya çıkması mümkün görünmemektedir.

****

Bilenler bilir, Osmanlı Devleti'nde teşrifat kuralları gereği Avrupa'dan karayoluyla İstanbul'a gelen elçiler, tüccar veya diğer yabancılar şehre Topkapı'dan değil de, Edirnekapı'dan gire-bilirlerrniş; bu kural Osmanlı Devleti'nin tarihe karıştığı 1920'lere kadar aynen bu şekilde hiçbir taviz verilmeden uygulanmış. Hatta bir İstanbul aşığı olan Pierre Loti bile, ölümünden önce son defa geldiği bu şehirde devlet töreniyle âlâ ile vâlâ ile karşılanması üzerine, devrin padişahı Sultan Reşat tarafından kendisinin ikamet ettiği Dolmabahçe Sarayı'nda misafir edilmek istenmiş, ama teşrifat kuralları gereği bu isteği yerine getirilememiş ve kendisine Fethiye civarında bir konak tahsis edilmiştir.

Edirnekapı civarından ne zaman geçsem, biraz türbeye benzeyen kabri yol üzerinde hemen petrol istasyonunun yanında bulunan meşhur Hilye-i Şerife müellifi Hakani Mehmed Bey'in hikayesi ile Rıza Tevfik'in 1915 yılında yukarıda söz konusu ettiğim Mihrimah Sultan Camii için yazmış olduğu "Harab Ma'bed" adlı şu şiirini hatırlarım:

Vardım eşiğine yüzümü sürdüm,

Etrafını bütün dikenler almış;

Ulu mihrabında yazılar gördüm,

Kim bilir ne mutlu zamandan kalmış?

Batan güneşlerin ölgün nigahı,

Karartıp bırakmış o kıblegahı;

Mazlum bir ümmetin baht-ı siyahı,

Viran kubbesine gölgeler salmış.

İslâm'ın bahtiyar bir zamanında,

Ab-ı hayat varmış şadırvanında,

Şimdi harab olan saye-bânında

Dem çeken kuşlann ömrü azalmış!

Ayat-ı hikmet var kitabesinde,

Bir ders-i ibret var hitabesinde;

Bağ-ı cennet olan harabesinde

Tekbir sadalan artık bunalmış.

Hey Rıza secdeye baş koy da inle!

Taşlar dile gelsin senin derdinle!

Efsâne söyleyim; ağla, hem dinle,

O şerefli mazî meğer masalmış!

Harab Ma'bedler adlı eserin yazarı Halide Edib'e ithaf edilen bu şiir, yayımlandığı günlerde büyük bir okuyucu kitlesinin ilgisini görmüş ve daha sonraki yıllarda çeşitli antolojilere de alınmıştır.

Rıza Tevfik'in vermiş olduğu bilgiye göre bu şiir, Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşı'ndan sonra girdiği ve devletin fiilen ortadan kalkmasıyla sonuçlanan 1. Dünya Savaşı sırasında yani muharebenin bütün şiddet ve dehşetiyle devam ettiği bir sırada yazılmıştır. Savaşın memlekette açmış olduğu tahribatın bütün izlerini taşıyan bu şiirinde, adeta bir harabe haline gelmiş olan Mihrimah Sultan Camii'ni doğrudan doğruya bir hareket noktası olarak seçen şair, savaş yıllarında Türk milletinin uğramış olduğu korkunç felaketi ve bu felaketle beraber koskoca bir memleketin, muazzam bir geçmişi olan Türk-İslâm medeniyetinin yok oluşunu âdeta gözyaşları içinde şiir diliyle ifadeye çalışmıştır.

Büyük ölçüde mazi ile halihazır arasında mukayeselerin yapıldığı bu şiirde, yaşanmakta olan zamanın çirkinliği ve perişanlığı karşısında, Türk edebiyatında Namık Kemal'den beri görülen, maziye sığınma ve maziyi yüceltme arzusunun öne çıktığı görülür.

Şiirin yazıldığı tarihten tam beş asır önce (462 yıl) İstanbul'u tekbir sadalan arasında fetheden Türk askerlerinin artık ne kendisi, ne de o fetih ruhu kalmıştır. Tekbir sadalarının bunalıp kaldığı yerde, ilahi şevk ve heyecan da yok olmuş, adeta donup kalmış ve fonksiyonunu kaybetmiştir. Oldukça derin bir anlam taşıyan son kıtada ise şair, kendi şahsında Türk milletine seslenerek, geçmişte kalan "şerefli

mazi"nin artık bir “masal" veya “efsane”den başka bir şey olmadığını âdeta kendi kendisine itiraf eder.

Rıza Tevfik bu şiirinde sembolik olarak muazzam Türk-İslâm medeniyetinin çöküşünü, kendi ifadesiyle söylersek “izmih-lal”ini dile getirmektedir. O da, burada, asırlar önce Endülüs medeniyetinin yıkılışına mersiye söyleyen Ebü’l-bekâ Salih Endülüs gibi, Türk-İslâm medeniyetinin ağır ağır yıkılışına gözyaşı dökmektedir. Bu bağlamda “Harâb Ma'bed” şiirini de, kaybolan bir medeniyetin arkasından yazılmış bir mersiye gibi okuyabiliriz.

Rıza Tevfik, 1934 yılında Lefkoşa’da yayımlanan ve içinde bu şiirin de yer aldığı Serâb-ı Ömrüm’ün bir nüshasını tashih edip imzalayarak Lübnan’ın Cünye kasabasından İstanbul'a İb-nülemin Mahmud Kemal İnal’a göndermiştir. Hâlen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan bu nüshada şiirin yer aldığı sahifenin altına Rıza Tevfik’in, şiirle ilgili şöyle bir not ilave etmiş olduğu görülmektedir:

“Ruhumuzda munis olan medeniyet-i İslâmiyenin en güzel âsârı ve onların üslup itibariyle en ulvi timsâli olan cevâmî-i şerfenin müşrik-i harâb olduklarından dolayı teessürümü beyân için yazılmıştı. Ve Mihrimâh Sultan Câmii’nin viran şadırvanında yazılmıştı. O zaman Meclis-i Mebusân'da birçok kişiler benim bu derin ve muhik teessülüme iştirak ettiler ve o esnâda hakikaten harâb olan ve bize en satvetli devlimizden yâdigâr kalan o güzel câmi-i şerifi, o zaman Evkaf Nazırı bulunan, merhum Hayri Bey’e tamir ettirdilerdi. Bu emr-i hayr için birkaç bin lira sarf edilmiş olduğunu söyleyip beni de taltif ettilerdi."

17 Ağustos 1999 depreminde Fatih Camii ile birlikte Beyazıt Camii, Çemberlitaş’taki Gazi Atik Ali Paşa Camii, Beşiktaş’taki Sinan Paşa Camii gibi Mihrimah Sultan Camii de hasar görmüştü; şu sıralarda tamiri halen devam eden caminin bir an önce ibadete açılması beklenmektedir.

****

70'li yıllarda merhum M. Necati Sepetçioğlu’nun tavassutuyla Toker Yayınevi için Muallim Naci ile ilgili amatörce küçük bir kitap hazırlarken onun bir kısım eserleriyle beraber Osmanlı Şairleri’ni de okumuş ve orada Hilye-i Şenje adlı meşhur eseriyle tanınan Hakani Mehmed Bey’le ilgili ilginç bir hikayeye rastlamıştım. Hikaye şöyle idi: Mehmed Bey, Hilye'yi tamamlayıp devrin sadrazamına takdim edince, eser, bütün devlet erkanınca çok beğenilmiş ve kendisine ne türlü bir mükafat istediği sorulunca da, müellif: “Artık ihtiyarladım, Edirnekapısı’ndan Paşakapısı’na yürüyerek gidip gelmeye gücüm kalmadı; müsaade ederseniz bir hayvanla gidip gelsem! Dünyevi başka

bir mükafat istemem!” karşılığını verir. Ancak o devrin teşrifat kurallarına göre “Hakani” rütbesine sahip birinin herhangi bir hayvana binmesi kesinlikle yasak olduğundan, onun bu isteği, kendisine Babıali yakınlarında bir ev ihsan edilerek yerine getirilir! İşte, Osmanlı Devleti’nin altı asır yaşayabilmesinin sırrı galiba burada idi!

Muhtemelen yine o yıllarda Enderun’dan Hilye-i Hakanî’nin birbirinden farklı iki baskısını satın almışım. Daha sonraki yıllarda da, Sahaflar Çarşısı’nda Ali Manav’ın bana, Hilye-i Hakanî’nin Yesârizâde Mustafa İzzet’in ta’lik hattıyla, 1848 (hicri 1264) tarihinde, özel surette ve az sayıda basılmış nüshalarından birini hediye ettiğini burada anmak istiyorum.

Hakanî'nin türbesinin hemen karşısındaki köşede, benim de birkaç defa üniversite giriş imtihanlarında görev yaptığım Hattat Rakım İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Karagümrük ve Nişanca'da oturduğum 70’li yıllarda ne Mustafa Râkım adını, ne de bu ismin bu okula niçin verildiğini biliyordum. Sonraki yıllarda öğrendiğime göre, XVIIl. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Kazasker Mustafa Râkım, yine ünlü bir hattat olan İsmail Zühdî'nin kardeşi imiş. Celi sülüs yazıda bir ekol kurduğu kabul edilen Mustafa Râkım'ın, Tophane'de Nusretiye Camii’ndeki kuşak yazısı ile Fatih'teki Nakşidil Valide Sultan Türbesi’ndeki yazıları, bugün hattatlar tarafından paha biçilmez yazı örnekleri kabul edilmektedir. Mustafa Râkım Efendi'nin türbesi ve kendi adıyla anılan medresesi ise, Atikali'de Fevzi Paşa Caddesi ile Hasan Fehmi Paşa Caddesi arasında cami avlusunun batı kapısına bitişik olarak inşa edilmiş olup girişi Hattat Râkım Efendi Sokağı üzerindedir. Yakın bir tarihe kadar biraz sapa bir mevkide kendi hâline terkedilmiş durumda kalmakla beraber, Mustafa Râkım'ın şahsiyetine yakışır biçimde itina ile inşa edilen türbenin kuzeydoğu cephesinde celi sülüsle yazılmış güzel bir mermer kitabe bulunmaktadır. Sanki bizzat kendi elinden çıkmış izlenimi uyandıran 1826 tarihli ve talebelerinden Hâşim Efendi'nin kaleminden çıktığı ileri sürülen kitabesinde şunlar yazılıdır:

“Sabıka sadr-ı Anadolu ve Rumeli kazaskeri kelâmü'r-Rabhânİ hattat Mustafa Rakım Efendi fâhiyçün el-Fatihâ. Sene 1241. Keteheba Mustafa Rakım.”

“İslambol’u aç gülzar yap!”

Semte adını veren Fatih, Fetih'ten sonra Fatih Sultan Mehmet'in burada, altında daha önce bir Bizans mabedinin kalıntıları bulunan ve şehre oldukça hakim bir tepe üzerinde Fatih Camii ile çevresindeki külliyeyi inşa ettirmesinden dolayıdır.

Fatih Sultan Mehmet’in Fetih'ten önce, “İstanbul'u ben almadan önce o beni almıştı!” ya da “Ya ben İstanbul’u alacağım, ya İstanbul beni alacak!” dediği nakledilir. Bir rivayete göre, Fatih’in eş ruhu İstanbul’muş; ikisinin birleşmesinden “Fetih” doğmuş! Bazılarınca, bu iki kelimenin, ikisinin aşkıyla tarihe altın harflerle yazıldığı da rivayet edilmektedir.

“Fatih olmasaydım, Ulubatlı Hasan olurdum!” diyen ve hayatının büyük bir kısmını at sırtında seferlerde geçiren Fatih, fırsat buldukça Avni mahlasıyla şiirler de yazmaktaydı. İlme, kültüre, edebiyata ve şiire büyük değer veren, Acem diyarındaki birçok şairi Osmanlı ülkesine davet eden padişah, bir hatası dolayısıyla zindana attırdığı veziri Ahmet Paşa’yı kendisine sunduğu bir kaside vesilesiyle affetmişti. Fatih, bir divanı dolduracak sayıda şiirler yazdığı gibi, kendi devrinde yaşayan şairleri de korumuş ve bir bakıma onlara örnek olmuştur.

Daha önce de söylediğim gibi, Fatih her ne kadar çok geniş bir sahayı kaplayan semtin adıdır ama esasen Fatih denilince, burada oturanlar tarafından Fatih Camii ve onun etrafındaki mahalleler anlaşılmaktadır. Tarihi kaynakların bildirdiğine göre, İstanbul’un sur içi denilen ve Bizans devrinden beri bilinen en eski yerleşim merkezi kabul edilen Fatih semti, 29 Mayıs 1453'te İstanbul'un fethinden sonra da, müslüman halkın ilk yerleşim sahalarından biri olmuştur. Daha sonraki asırlarda da, Osmanlı toplumunun refah seviyesi yüksek ulema sınıfı ile önde gelen birçok devlet adamı hayatlarını burada devam etmişlerdir. Zaten Anadolu ve Rumeli’deki bütün Müslüman-Türk şehirlerinde aynı şehircilik anlayışı dikkati çeker: Yeni fethedilmiş bir yerleşim mahalline önce padişah veya bir vezir kendi adına bir cami veya külliye inşa ettirir, zamanla onun etrafında halka halka Müslüman-Türk mahalleleri teşekkül eder. Dikkatle gözden geçirdiğimiz zaman Fatih ve civarında, gerek Fatih devrinde, gerekse daha sonra yaşayan birçok devlet adamının kendi adlarına inşa ettirdikleri külliye, cami, mescit, kütüphane, tekke, medrese, türbe, han, hamam ve sıbyan mektebi gibi yapılarla karşılaşılmaktadır.

Bugün bunların büyük bir kısmı deprem, yangın veya ilgisizlik yüzünden harab olmuş, bir kısmının üzerine yeni binalar inşa edilmiş, bir kısmının ise adları bile kayıtlara geçirilmemiştir.

Bilindiği gibi, günümüzde de, Fatih Camii'nin Marmara'ya bakan güney cephesiyle Haliç'e bakan kuzey cephesinin önünde oldukça geniş birer avlu bulunmaktadır. XIX. yüzyıl boyunca bu civarda doğup büyümüş çeşitli şahsiyetlerin hatıralarında, bu avlulardan da bahsedilmekte ve Fevzipaşa Caddesi tarafındaki avlunun bir tür panayır gibi esnaf çadır ve çergeleriyle adeta istila edilmiş olduğu, arka taraftaki diğer meydanın ise hokkabazların, kuklacıların, macuncu, simitçi, turşucu ve şerbetçi esnafının tezgâhlarını kurduğu bayram yeri olduğu anlatılmaktadır. Ön avluda bugün hâlâ eski devirlerden kalan ve buraya alışverişe gelen tüccar veya esnafın muhtemelen hayvanlarını bağladıkları demir halkalar mevcuttur.

Tarıhin eski çağlarından beri İstanbul'u fethetmek amacıyla Hunlar, Avarlar, müslüman Araplar, Peçenekler, İranlılar, Ruslar ve Latinler tarafından sayısız planlarla birçok teşebbüs ve çok sayıda muhasara gerçekleştirilmişse de, fetih l453 tarihinde Müslüman-Türklere nasip olur.

Müslüman-Türk inanışlarında: "Konstantiniyye elbette fethedilecektir ve şüphe yok ki onu fetheden emir ne güzel emirdir ve o ordu, ne güzel ordudur!" hadis-i şerifinin manevi müjdesi, asırlar sonra Osman Gazi'ye:

Osman Ertuğrul oğlusun,

Oğuz Karahan neslisin,

Hakk'ın bir kemter kulusun,

İslâmbol'u aç gülzar yap!

dedirtmek suretiyle, İstanbul'un fethini adeta bir vasiyet haline getirmiş ve feth-i mübin henüz yirmi iki yaşındaki Fatih Sultan Mehmet'e nasip olmuştur. Fethi takip eden günlerde hemen şehrin imarına başlanmış, arkasından da Anadolu ve Rumeli'den getirtilen müslüman ahali ile bir taraftan şehrin nüfusu arttırılırken diğer taraftan şehirdeki hayat tarzı değiştirilmeye çalışılmıştır. Tarihi kayıtlardan öğrendiğimize göre, 1480'lerde şehrin nüfusunun yarısından fazlasının müslüman, geri kalanının da Rum ve Frenklerden meydana geldiği ve 70-80 bin civarında olduğu kaydedilmektedir.

Yine tarihî kayıtlardan edindiğimiz bilgilere göre, Fatih Sultan Mehmet kendi adına yapılan cami ve çeşitli binaların meydana getirdiği külliyeyi, Bizans devrinde Havariyyun Kilisesi bulunan saha üzerine inşa ettirmiştir. Merkezinde caminin yer aldığı külliye, başlangıçta on altı medrese, darüşşifa, tabhane, imaret, kervansaray, hamam, sübyan mektebi, kütüphane, muvakkithane, çarşı, hazire ve çeşitli türbelerden meydana gelmektedir. Külliyenin mimarı, Atik Sinan ya da Azadlı Sinan adıyla da tanınan mimar Yusuf Sinâneddin'dir (öl. 1472). İnşasına 1463'te başlanan cami ancak 1470'te tamamlanabilmiştir. Zaman zaman vuku bulun depremlerde büyük ölçüde zarar görmesi dolayısıyla defalarca tamir gören caminin, 1766 depreminde kubbesi tamamen çökmüş, Sultan III. Mustafa, hassa mimarı Mehmet Tahir Ağa'ya farklı bir plan şemasına sahip olan bugünkü Fatih Camii'ni yeniden inşa ettirmiş ve bu şekilde cami ancak 1771' de ibadete açılabilmiştir. Herhalde Mehmetlerin ikincisi olmasından dolayı, belki de bunu sembolize etmek üzere, cami iki minareli ve her birinde yine ikişer şerefeli olarak inşa edilmiştir. Ancak, elimin altında bulunan ve caminin Karadeniz cephesinden Melling'in yaptığı bir gravürde ise, muhtemelen bir hafıza yanılması dolayısıyla, her iki minarede de sadece birer şerefenin yer aldığı çok net bir şekilde görülmektedir.

XIX. yüzyılın başlarında, Sultan II. Mahmut'un annesi Nakşidil Valide Sultan, caminin güney tarafına Barok tarzı bir türbe ile sebil ve sıbyan mektebinden meydana gelen küçük bir külliye inşa ettirmiştir. Tarihî kayıtlarda mevcut olduğu halde, darüşşifa, kütüphane, muvakkithane, hamam, sıbyan mektebi ve medreselerin beşi zamanla ortadan kalkmış, ancak diğer yapılar günümüze ulaşabilmiştir.

Fatih Camii şu sırada içeriden ve dışarıdan yine büyük bir restorasyon geçirmektedir. Caminin, özellikle çeşitli sebeplerle zamanla kararan dış cephesi çeşitli mimarların itirazlarına rağmen kumlama tekniğiyle temızlenmektedır.

Marmara tarafındakiler Akdeniz Medreseleri, Haliç tarafındakiler ise Karadeniz Medreseleri olarak adlandırılan külliyeye ait medrese binaları, 1924'ten sonra bir süre boş kalmış, 1950'lerde bir tamirden geçirildikten sonra uzun süre Vakıflar Talebe Yurdu olarak hizmet vermiştir. 80'li vıllarda tamamen boşaltılarak Çocuk Esirgeme Kurumunun hizmetine verilmiş, ancak 90'lı yıllarda tekrar boşaltılarak depreme dayanıklı bir hale getirilmiş olmasina rağmen, uzun süredir boşaltılmış olarak atıl bir halde durmaktadır.

Bu satırları yazdığım sırada mutat olarak bir Pazar günü Fatih Camii civarında dolaşırken Nakşidil Valide Sultan Türbesi'ni ziyaret

ettiğimde, galiba bir bölümü Kur'an Kursu haline getirilmiş bulunan türbenin kapısının kilitli, bazı camlarının kırık ve pencerelerin tamamının içeriden tahtalarla kapatılmış olduğuna: duvarlarında ve kubbesinde yabani otlar çıktığına, yani bir bakıma kaderine terk edilmiş olduğuna şahit oldum, Aynı şekilde, bir duvarı Mıhcılar Caddesi'nde, diğeri Türbe Kapısı yanındaki Hattat Nazif Caddesi'nde bulunan hazirenin istinat duvarlarının da bakıma muhtaç durumda olduğunu gördüm, Fatih Sultan Mehmet'e ait olan ve Sultan III. Mustafa tarafından inşa ettirilen türbe ise, dikkat çekici bir yapı olup giriş revakı, Osmanlı barok tarzı dalgalı ahşap bir saçakla örtülmüştür. Türbenin içinde sadece Fatih Sultan Mehmet'e ait tek bir sanduka yer almakta, geç devirlere ait çeşitli kalem işleri ise duvarları ve kubbeyi süslemektedir. Muhteşem bir avizenin aydınlattığı türbenin içinde ayrıca tarihî özelliğe sahip şamdanlar ve rahleler de bulunmaktadır. İçerde, kuzey tarafındaki duvarda ise, Kamil Akdik'in sülüs hattıyla yaklaşık 3 x 1.25 metre ebadında camlı bir çerçeve içinde, şair-i a'zam Abdülhak Hamid'in "Merkad-i Fatih'i Ziyaret" adlı ünlü manzumesi asılı durmaktadır. Son ziyaretimde dikkatle baktım, hattat Kamil Efendi, manzumenin ismini biraz Türkçeleştirmiş ve "Fatih Sultan Mehmed'i Ziyaret" yapmış! Sanduka, muhtemelen, üzerindeki altın işlemeli örtüleri ziyaretçilerden korumak için, son zamanlarda cam bir mahfaza içine alınmıştır. 1782'de çıkan Cibali yangınında türbe büyük ölçüde hasar görmüş, daha sonra çeşitli onarımlardan geçirilerek günümüze gelebilmiştir. Türbe, tekke ve türbelerin resmen kapatıldığı 1924'ten sonra 80'lere kadar, pencere ve camları kırılmış, örümcek ağlarıyla kaplanmış, kuşların yuva yaptığı, adeta kaderine terk edilmiş. Ancak, Fethin 500. yılını kutlama hazırlıkları sırasında İstanbul valisi ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay'ın şahsî gayretleri ve zaman zaman bizzat kendisinin de katılmasıyla, türbenin pisliklerden temizlenerek bugünkü görünümüne kavuşturulmuş olduğunu, yıllar önce bu hadiseye bizzat şahit olan Ömer Faruk Akün hocamdan dinlemiştim.

Fatih haziresine geçmeden önce Fatih Türbesi ve Fatih'in naaşıyla ilgili olarak zaman zaman gündeme getirilen bir anekdottan da söz etmek istiyorum. Il. Abdülhamit döneminde bir ara Fatih civarından geçen ana su kanalları patlamış ve semtin büyük bir kısmında evlerin alt katlarını su basmış. Rivayete göre, bu sırada semt halkından birkaç kişi rüyalarında Fatih'i görmüşler; güya padişah onlara: "Boğuluyorum... Gelin beni kurtarın!" diyormuş. Rüyalar kısa zamanda kahve sohbetlerinde bile anlatılır olmuş, hafiyeler de ağızdan ağıza yayılan rüyayı vakit kaybetmeden saraya jurnallemişler. Bunun üzerine padişah büyük ceddinin kabrini gizlice açtırmaya karar vermiş ve bu işi de Fatih İtfaiye kumandanı Mehmet Paşa'ya havale etmış. Bir

gece türbedeki sanduka gizlice açılmış, ancak sandukanın altındaki mezarın boş olduğu ve caminin kıble tarafına doğru bir dehliz bulunduğu görülmüş. Bu dehlizin içinden bir süre yürünmek suretiyle caminin mihrabının tam altına rastlayan kısmında bir mermer kaide üzerinde bir tabut bulunduğu; tabut açıldığında ise, padişahın mumyalanmış başının ve cesedinin hiç bozulmadan, öldüğü günkü gibi dipdiri durduğu görülmüş! Bunun üzerine tabut ve sanduka kapatılarak, durum olduğu gibi Sultan II. Abdülhamid'e arz edilmiş. Padişahın, hiç kimseye herhangi bir şey söylenmemesi hususundaki sıkı tenbihine rağmen, Mehmet Paşa bu sırrı uzun müddet saklayamamış ve ölümünden kısa bir süre önce hadiseyi yakın dostu Damat Şerif Paşa'ya anlatmış; o da Yahya Kemal'e ve başkalarına...

1965 yılında ise, tanınmış ressam Elif Naci, öteden beri tartışılan bir konuyu, Fatih'in zehirlenerek mi yoksa eceliyle mi öldüğü meselesini açıklığa kavuşturmak amacıyla mezarın açılması için Anıtlar Yüksek Kuruluna başvurmuş, ancak bu isteği büyük bir tepkiyle karşılanarak reddedilmiş.

Fatih Haziresindeki Meşâhir-i Kiram

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren, caminin kıble tarafında Fatih'in ilk hanımı Gülbahar Hatun'un türbesini barındıran saha hazireye dönüştürülerek buraya "Plevne kahramanı" olarak tanınan Müşir Gazi Osman Paşa'nın türbesi ile beraber bazı devlet büyüklerine ait küçük mezar-türbeler inşa edilmiştir. Neo-klasik dönemin ünlü mimarı Kemaleddin Bey'in eseri olan Gazi Osman Paşa Türbesi, "soğan kubbe" tabir edilen bir kubbe ile örtülüdür.

Fatih Türbesi ile beraber İstanbul'un sayılı ziyaret yerlerinden bir olan Fatih haziresinde devrin meşhur birçok devlet adamı ile birlikte ulema, edebiyatçı ve mutasavvıf şahsiyeti yatmaktadır. Bunların en tanınmışlan arasında avlu kenarından başlayarak Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Cevdet Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Mesnevi şaiiri Abidin Paşa, Rasathane müdürü Salih Zeki Bey, A'mâk-ı Hayâl müellifi Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, Ali Emîrî Efendi, İttihatçılann ünlü Maarif Nazırı Emrullah Efendi, Mehmet Es'ad Yesârî ile oğlu Yesarîzâde Mustafa İzzet, Fatih türbedan Ahmed Amiş Efendi, onun halifesi Maraşlı Ahmed Tahir Efendi, hattat Sami Efendi, mutasavvıf Tokadı Seyyid Mustafa Hâkî Efendi, Cenab Şahabeddin'in kardeşi Ali Nusret Bey'in mezarları hemen göze çarpanlar arasındadır.

Buraya, hatırlanmaya vesile olacağı düşüncesiyle, son derece mütevazı ifadelerle tanıtılan bu zevatın mezar taşlarından da birkaç satır nakletmek istiyorum.

İşte, devrin Adliye nazırı, büyük tarihçi ve Mecelle musannih Ahmet Cevdet Paşa'nın son derece sade mezar taşı kitabesi: *"Hüve'l-bâkî. Asrımızın ibni Kemâl'i idi/ Hayfa ki terk-i hayât eyledi! Edib idi hayli eser bıraktı/ Tezyin-i zât u sıfât eyledi/ Takdir edip rızâsın izhâr/ Allah deyü azm-i cennât eyledi/ Târihini yazan kalem kırılsın/Ahmet Cevdet Paşa vefât eyledi. Fi 1 Zilhicce, sene 1312, yevm-i Pazar."*

İşte, devrinde "Yazı makinesi" diye tanınan ve Türk halkına gazete ve kitap okumayı sevdiren "Hace-i evvel" lakaplı Ahmet Mithat Efendi'nin, devrin ünlü hattatı Kamil (Akdik) Efendi'nin dest-i hattıyla 1912 tarihini taşıyan mezar taşı kitabesi: *"Zamânında ta'mîm-i maârife hidemât-ı celilesi sebk eden muharrirîn-i Osmaniye'den Ahmet Midhad Efendi'nin ruhiyçün Fatiha. Fi 18 Muharremü'l-haram sene 1331".* Ayak ucunda ise şair Nigar Hanım'ın şu beyti gözümüze çarpıyor:

“Gayretindir sevdiren fazl u ulûmu ümmete/Verzişindir anlatan sevda-yı sa'yi millete."

İşte, sıradan bir memur olarak Osmanlı coğrafyasını adım adım dolaşmak suretiyle topladığı binlerce nadide yazma eseri yine milletinin hizmetine bağışlayan Ali Emiri Efendi'nin, Hamit Aytaç hattıyla, gösterişten uzak mezar taşı yazısı: *“Hüve’l-baki. Fatih’le Millet Kütüphânesi müessisi efazıl-ı İslâm’dan ve şuarâ-yı zevi’l-ihtirâmdan fâhirül-üdehâ Diyârbekirli Ali Emîn Efendi merhumun karargah-ı ebedîsidir. el-Fatiha. Tevellüdü sene 1274; vefatı sene 1342. Hâmid el-Amidi."*

İşte, mezarında bile rahat bırakılmadığı anlaşılan İttihatçıların meşhur Maarif Nazırı Emrullah Efendi’nin, buram buram siyaset kokan mezar taşı kitabesi: *"Hüvel-bâkî. Bu mezarda yatan büyük Emrullah Efendi ki maârife fer verdi/ Her şu beyti mıhit olan ilmiyle İttihâd u Terakki'ye rehberdi/ Siyâsette maânîde ahlâkta devletçilik umdesini güderdi/ Türkçülüğün oydu büyük babası/ Rahmetine kavuştursun Mevlâsı. Sene 1332-1330."*

İşte, bir devrin Melâmî kutbu kabul edilen Fatih türbedarı Ahmed Amiş Efendi'nin, Ömer Vasfi Efendi’nin hattı, muhiblerinden Evrenoszâde Sami Bey'in süslü ifadeleriyle yazılan manzum mezar taşı kitabesi: “Hüvel-bâkî. Ruh-ı pâk-i mürşid-i yekta cenab-ı Ahmed'e/ Sâye-i arş-ı ilâhi’dir muallâ-yı âşiyân/ Matla-ı feyz-i velâyettir o kutb-u vâsılin/ Sırr'-ı ferdiyyet olurdu vech-i pâhinden ıyan/ Râh-ı Şabân-ı Velide ekmel-i devran olup/ Ehl-i hale kıble-i irfan idi birçok zamân/ Ah kim yükseldi lâhlut-ı muhît-i vahdete/ Oldu envâr-ı tecelli-i bekada bi-nişân/ Neşve-bâr oldukça envar-ı cemâli kalbime/ Parlıyor pişimde eşvak-ı safa-yı cavidan/ Cezbe-i vahdetle Sami söyledim tarihi tam/ Gitti gülzar-ı cemale pîr-i efrâd-ı cihan. 20 Şa’ban sene 1338. Ömer Vasfı”

Ayak ucundaki taşta ise şunlar yazılı: *“Hamili emânat-ı Sübhâniye, câmi-i makamat-ı insâniye, mürebbî-i sâlikan-ı Rahmâniye el-hac Ahmed Amiş el-Halveti eş-Şa’bani kuddise sırruhü Hazretleri'nin ruh-ı şerifiyçün Fâtiha.”*

****

Fatih Sultan Mehmet tarafından Fatih Camii etrafında inşa ettirilen ve “Sekiz Medrese” anlamına gelen Sahn-ı Seman Medreseleri’nde okuyup icazet alan tanınmış şahsiyetlerin listesi herhalde ciltler tutar. Ben burada sadece, yıllar önce bir tartışmaya konu olan, Kanunî devrinin Sultânü’ş-şuarâsı kabul edilen Baki ile ilgili bir anekdotu nakletmek istiyorum.

Çeşitli ansiklopedi ve biyografi kitaplarında, çoğu birbirinden nakil yoluyla, Bakî'nin çocukluğunda Fatih Camii'nde müezzinlik yapan babası tarafından Saraçhane'de bir saracın yanına çırak olarak verildiği, fakat daha sonra onun okuyup öğrenme hevesiyle bir yolunu bulup medreseye gittiği kaydedilir. 80'li yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü tarafından hemen her yıl düzenlenen Türkoloji Kongrelerinden birinde, kendisini "el-Muhalif daima!" diye niteleyen rahmetli Orhan Şaik Gökyay, o güne kadar birbirinden alınıp aynen tekrarlanan bu görüşlere doğrudan doğruya karşı çıkan bir tebliğ sunmuştu. Hocanın, "Şair Baki Gençliğinde Saraç Çıraklığı Yaptı mı?" başlığını taşıyan son derece ilginç tebliği, dinleyenlerin çoğunun itirazlarına maruz kalmıştı.

Sunduğu tebliğde Orhan Şaik hocanın tezi şuydu: Bakî'nin çocukluk çağındaki işi "saraçlık" değil, camilerde ve büyük bir ihtimalle babasının müezzinlik yaptığı Fatih Camii'nde kandillerin yakılması ve bakımı hizmetini yapanlara verilen bir ad olan "serrâçlık"tır. Kelimenin bu özel anlamının herkesçe bilinmemesi, onun saraç çırağı olduğuna dair süregelen yanlış bir kanaate yol açmıştır!

Başta Prof. Dr. Ömer Faruk Akün olmak üzere, tebliği dikkatle dinleyen fakülte içinden ve dışından ilim erbabından birçoğunun itirazlarına maruz kalan tebliğ üzerinde o gün amfinin içinde ve dışında saatlerce süren tartışmalar yapılmış ve tabii olarak herhangi bir sonuca varılamamıştı.

Devrinin "Sultânü'ş-şuarâ"sı kabul edilen Bakî de, tezkirelerde verilen bilgilere göre, hayatının son yıllarını Fatih civarındaki konağında geçirmiş, vefat ettikten sonra da Edirnekapı Surları'nın hemen dışındaki mezarlıkta toprağa verilmiştir. Ancak 70'li yıllarda Çevreyolu açılırken Bâkî'nin mezarı da, şimdiki ana caddeye yakın bir yere nakledilmiştir.

****

Fatih semti, Fetih'ten beri medreseleri, kütüphaneleri, ulema ve şuara konaklarıyla gerçek anlamda bir ilim ve kültür merkezi olmuş ve bu hüviyetini Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar korumuştur. Fatih'le ilgili olarak eskiden beri tekrarlanan bir tabir varmış: "İlim, Fatih'ten Aksaray'a inmez!" denirmiş. Yani Fatih, ilmiyye sınıfının bir arada bulunduğu bir yer imiş ve bu özelliğini asırlarca sürdürmüş. Tarihi kayıtlarda Sahn-ı Seman, Feyzullah Efendi, Amcazade Hüseyin Paşa, Cedid Ali Paşa, Efdalzade, Cedid Abdurrahim Efendi, Gazanfer Ağa, Hafız Ahmed Paşa, Sultan Selim gibi hatıra ilk gelenler dışında, bugün birçoğu harap olmuş, hatta yeri bile belli olmayan, ancak sayıları yüze yaklaşan irili ufaklı medresenin varlığından bahsedilmektedir. Böyle

olunca, Fatih'te ilim ve kültür hayatının derinliklerine nüfuz etmek de o nispette güç görünmektedir.

Hatırlayabildiğim kadarıyla Tanzimat'tan sonraki yıllarda, yenileşme ya da Batı'ya açılma döneminde Fatih ve civarında doğup büyüyenler arasında kısa bir süre Sarıgüzel'de oturan Namık Kemal'i; çocukluğu Kıztaşı civarında geçen, ilk tahsiline burada Feyziye Mektebi'nde başlayan Muallim Naci'yi; Draman civarında yaşayan ve oradaki Kefevî Dergahı şeyhi olan Şeyh Vasfî'yi; yine aynı mahallede büyüyen Cenab Şahabeddin'le kardeşleri Ali Nusret Bey ve Osman Fahri'yi; Sarıgüzel'de dünyaya gelip daha sonra Bâlî Paşa'da oturan Mehmet Akif'i; mahalle mektebinden sonra tahsilini Darüşşafaka'da tamamlayan Ahmet Rasim'i; aynı okulda okuyan İsmail Safâ'nın kardeşi Ali Kami Akyüz'ü; son nefesini Dârüşşafaka'da veren Ahmet Mithat Efendi'yi; Bâbıâlî Baskını'nı müteakip İttihatçıların tehdidiyle sadaret koltuğunu terk eden Sadrazam Kâmil Paşa'yı; tabii Ali Emin Efendi'yi; ilkokulu Saraçhane'deki Taş Mektep'te okuyan, daha sonra Fatih Askeri Rüşdiyesi'ne devam eden Halit Ziya'yı; çocukluğu Zeyrek'te Çıkmaz Terazi Sokağı'nda geçen Halit Fahri Ozansoy'u; daha yakın zamanlarda Haliç Caddesi'ne yakın bir yerde oturan Ömer Nasuhi Bilmen'i; Celâl Ökten hocayı; Hırka-i Şerif'te oturan Kenan Rifat'ı; At Pazarı civarında mütevazı bir hayat süren Sadrettin Yüksel'i; Yavuz Selim'de oturan Ekrem Hakkı Ayverdi ile Sârniha Ayverdi'yi; Kıztaşı'nda oturan Seyfettin Özege'yi; 80'li yıllarda hemen her akşam üzeri elinde sigarası Fevzipaşa Caddesi'nde dolaşırken gördüğüm İsmet Zeki Eyuboğlu'nu; çocukluğu Atikali'de geçen Behçet Necatigil'i; Balat'ta oturan Orhan Okay'ı; çocukluk ve gençlik yılları Malta civarında geçen Turgut Kut'u; uzun süre Hırka-i Şerif'te ikamet eden Ahmet Güner Sayar'ı; uzun müddet Sofular'da ikamet eden Mahmut Kaya'yı; hâlen Horhor'da Yeşil Tekke Sokağı'nda oturan L. Mustafa Bilge'yi; Yavuz Selim'de Sâmiha Ayverdi'nin evinde oturan Aydın Yüksel ile Mustafa Tahralı'yı; Atikali'de Kenan Rıfâî'nin konağında ikamet eden Kenan Gürsoy'u; Bâlı Paşa'da Hoca Efendi Sokağı'nda oturan Mahmut Erol Kılıç'ı; Malta Çarşısı'nda konak yavrusu evinin odaları hüsnü hatlar, tablolar ve kitaplarla dolu aziz arkadaşım Necdet Şen'i ve gençlik yıllarını Kıztaşı ve Atpazan civarında geçiren Hilmi Yavuz'u hatırlıyorum.

****

Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 1839 yılında tahsil için Bulgaristan'ın Lofça kazasından İstanbul'a gelen devrin büyük devlet adamı ve tarihçisi Ahmet Cevdet Paşa, önce bir müddet Çarşamba'daki Papasoğlu Medresesi'nde kalır. Tezâkib adını taşıyan ünlü eserinde, daha sonra Sahn-ı Semân Medreseleri'nden Baş Kurşunlu'nun köşedeki

odalarından birinde kaldığını ve başta Fatih Camii olmak üzere, Nişanca ve Dülgerzade camilerinde derslere devam ettiğini uzun uzadıya anlatan Cevdet Paşa, o yıllarda ulemadan ve şuaradan birçok değerli şahsiyetin Fatih ve civarında ikamet etmekte olduğunu da kaydeder.

Rıza Tevfik, Bektaşi babası ve şair Edip Harâbî ile ilgili bir yazısında, Namık Kemal'in de, Sultan Abdülaziz devrinde, henüz Yeni Osmanlılar Cemiyeti teşekkül etmeye başladığı sırada Sarıgüzel civarında bir yerde oturduğunu, bir vesileyle Reji Komiseri Nuri Bey'in kendisine söylediğini bildirir. Bu bilgi Namık Kemal'le ilgili başka kaynaklarda bulunmadığı için buraya kaydettim. Bu arada Semavi Eyice'den, "Sarıgüzel"in esasen "Sarı Gez ya da Sarı Gürz" olarak da tanınan, Fatih dönemi müderrislerinden Mehmed Efendi'nin (öl. 1515) lakabı olduğunu; kelimenin daha sonra halk ağzında bozularak "Sarıgüzel" şeklini aldığını öğrendim. Sofular'da Kanbur Mustafa Paşa Camii'nin hazîresine defnedilen Mehmed Efendi'nin Murtaza adlı bir eseri bulunduğu da yine kayıtlarda mevcuttur.

Fatih, semt olarak İstanbul'un en eski yerleşim merkezlerinden olduğu ve Osmanlı tarihinde tanınmış birçok devlet adamı, ilim erbabı ve edebi şahsiyetin Fatih'te doğup yaşadığı bilindiği halde, nedense büyük bir yekûn teşkil edecek sayıda edebî esere konu olmamıştır.

Hem semt adı hem de padişah olarak "Edebiyatımızda Fatih" denilince, hatınma elbette ilk önce Namık Kemal'in Evrak-ı Perişan'ında-ki "Fatih" biyografisi geliyor. Burada Fatih'i, fethedilen toprakları vatan haline getiren bir kahraman olarak ele alan Namık Kemal, aynı zamanda onu Osmanlı Devleti'ni bir cihan imparatorluğu haline yükseltmiş ve millî birliği sağlamış olması itibariyle de yüceltmektedir.

Namık Kemal'in hemen arkasından, elbette mutlak manada onun tesiriyle, Abdülhak Hamid'in meşhur "Merkad-i Fatih'i Ziyaret" manzumesi gelir. 1880'li yıllarda yazılmaya başlanan 43 beyitlik bu manzumede Hamid, Fatih'in türbesindeki tarihî dekor içinde yaşadığı intibalarla beraber, cihan fatihi bir hükümdarın tahttan toprağa inmesi ve bundan herkesin ibret alması gerektiği üzerinde durmaktadır. Manzumesinde Fatih'in yattığı türbeyi, Allah'a ve O'nun sırlarına doğru açılmış ruhanî bir mekan olarak gören şair, türbenin toprağını da vatan toprağından daha değerli bir şekilde düşünür. Fatih, cismen ölmüştür ama manen aramızdadır ve o bütün manevi derecelerin en üstündedir.

Memleketin ve milletin içine düştüğü moral çöküntüsü karşısında

tarihe ve geçmişin şanlı sayfalarına sığınan bu iki şair, bu yolla biraz da olsa, millete moral vermeyi hedeflemişlerdir. Edebiyat Fakültesinde öğrenci olduğum yıllarda, biraz da dersimiz dolayısıyla, hocamız Ömer Faruk Akün'ün bu manzume hakkında yazmış olduğu o kapsamlı makaleyle birlikte bu manzumeyi de okumuş, ancak her ikisinin önemini ve değerini yıllar sonra anlayabilmiştim. Burada ayrıca hem Namık Kemal'in hem de Abdülhak Hamid'in Yavuz Sultan Selim'le ilgili eserlerini de anmam gerekir. Namık Kemal Evrak-ı Perişan'ın bir bölümünü meydana getiren "Yavuz Sultan Selim"de, onu hilafeti İstanbul'a getirmek suretiyle büyük bir İslam kahramanı olduğu üzerinde durur. Hamid de, "Merkad-i Fatih'i Ziyaret"ten daha çok beğendiği "Kabr-i Selîm-i Evvel'i Ziyaret" manzumesinde, bütün hayatını İslam birliği için feda eden Yavuz Sultan Selim'i övgü dolu ifadelerle yüceltir.

Tanzimat döneminin haksızlığa uğramış edebî şahsiyetlerinin başında gelen Muallim Naci de Fatih'te Kıztaşı'nda dünyaya gelmiş ve çocukluk yıllan bu civarda geçmiştir. Naci, sekiz yaşına kadar olan hayatını anlattığı Sünbüle adlı eserinin "Ömer'in Çocukluğu" bölümünde, doğup büyüdüğü aile çevresiyle mahallesini oldukça ayrıntılı ve canlı bir şekilde tasvir eder. Burada Naci'nin, yetişme tarzını, mahalle mektebine başlama merasimini ve çocukluğunda başından geçen bazı olayların zihninde bıraktığı hatıraları yıllar sonra derin bir hasret duygusu ile dile getirmiş olduğunu görürüz. A. H. Tanpınar'ın, özellikle, Osmanlı Devleti'nin bel kemiğini teşkil eden esnaf sınıfının hayatını vermesi bakımından üzerinde önemle durduğu bu küçük eser, devrine göre sade dili itibariyle de dikkat çekici olduğu için buraya şu birkaç paragrafı iktibas etmeden geçemedim:

"Pederin kırk altı yaşında olduğu halde irtihâlinde, ben tahminen sekiz yaşımda idim. Kıyafeti hâlâ gözümün önündedir: Orta boylu, geniş omuzlu, kaviyyü'l-bünye, büyücek başlı, değirmi çehreli, kalınca kara kaşlı, elâ gözlü, iri kara bıyıklı, beyaz tenli, mehîbüs-sîmâ.

Başına giydiği büyük Tunus fesinin üzerine büyücek bir yemeni sarar. Geniş göğsünü güçce kapayabilen kaytan ve sırma işlemeli çuha yelekteki düğmelerin kısm-ı küllisi hemen yaz kış çözük bulunur. Yeleğin üzerindeki sade çuha saltanın kolları kısadır. İri dolgun bilekleri daima göze çarpar. Belinde, âlâsından, zemini beyaz çiçekli bir Acem şalı görülür. Bunun sarı zeminli bir eşi de omzunda yahut kolunda bulunur. Ekseriya mendil makamında kullanılır. Beldeki şalın içinde mestur olan, mahfazalı, iri Corci Piryol saatin, sırma örme işlemeli, ortası düğmeli kösteğini yeleğin kısm-ı âlisindeki düğmelerin birine iliştiriverir. Dizlerinden bir parça aşağı inmekte olan çuha şalvarın alt taraflarını Ahıska tozlukları setretmiştir. Ayakları Galata-kâri, az üstlü, zarif kırmızı yemenilere alışıktır."

Kırk Yıl adlı, matbuat dünyasındaki kırk yılını anlattığı hatıratından öğrendiğimize göre Halit Ziya'nın da çocukluğunun bir devresi Fatih'te geçmiştir. Ailece İzmir'den İstanbul'a geldiklerinde başlangıçta Sepetçiler'den Zeyrek istikametine doğru giden yol üzerinde bir kira evinde oturduklarını hatırlayan Halit Ziya, büyükbabasının daha sonra şimdiki Fatih Parkı'nda Tayyare Şehitleri Anıtı'nın bulunduğu yerde bir konak yaptırdığını ve kendisinin de önce Saraçhane'de yeni usulde eğitim yapan Taş Mektep'e, bir süre sonra da, şu anda Fatih Camii'nin kıble tarafındaki Fatih İlköğretim Okulu olan, Fatih Askeri: Rüştiyesi'ne gittiğini anlatır. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirildiği, Çerkes Hasan Vakası'nın vuku bulduğu, V. Murat'ın tahta çıka-rılıp tekrar tahttan indirildiği 1876 yılının yaz aylarını bütün ayrıntılarıyla hatırlayan Halid Ziya, hatıratının "Yaralılar, Hastalar, Muhacirler, Ölüm Sağanağı" başlıklı XIV. bölümünü ise, doğrudan doğruya 93 Harbi'ni müteakip Balkanlardan kaçıp İstanbul'a sığınan muhacirlere ayırmıştır. İşte bu usta kalemin o günlere ait hatırlayabildikleri:

"Akın akın muhacir kafileleri geliyor, şehri baştan başa dolduruyordu. Camiler, mescitler, tekkeler, harabeler hep yavaş yavaş doluyor, bir yandan ölüm dalgaları bunlardan küme küme alıp götürdükçe bunlardan boşalan yerler yine yetmiyordu (...) Acıları görerek mateme doymaktan garip bir lezzetle, için için ağlamak lezzetiyle ilerleyen ayaklarımız bizi caminin iç kapılarından birine kadar götürürdü."

Buradakine benzer şekilde son derece acıklı bir tasvirin de, bu sefer Balkan Savaşı muhacirlerinin anlatıldığı Samiha Ayverdi'nin Mesihpaşa İmamı'nda yer aldığını hatırlatmak istiyorum.

Yaşadığı devrin İstanbul'unu sokakları, evleri, insanları ve çeşitli olaylarına varıncaya kadar bütün ayrıntılarıyla anlatan Ahmet Rasim'in çocukluk ve ilk gençlik yılları da Fatih'te geçmiştir. Yaramaz bir çocuk olduğu anlaşılan ve tahsiline Sofular Mahalle Mektebinde başlayan Ahmet Rasim, daha sonra sırayla Feyziye Mektebi, Kırkçeşme'deki Tezgahçılar, Zeyrek'in üst taraflarında Haydar mahallesindeki Çukurçeşme ve Sarıgüzel'deki Hafız Paşa mekteplerine, en sonunda da Darüşşafaka'ya gider. Onun, bir bakıma yaşadığı devrin bir tür aynası olan mahalle mekteplerini anlattığı o unutulmaz güzellikteki Falaka'sında söz konusu ettiği "Âmin Alayı", "Lokmalı, Kapamalı Mektep", "Yeni Mektep, Yeni Korku" ve "Zincirli Hoca" gibi bahisler hep bu döneme ait başından geçen çeşitli olaylardan meydana gelmektedir. Ahmet Rasim, adı geçen eserinde halen aynı adla anılan Tezgahçılar Mahalle Mektebini şu cümlelerle tasvir eder:

“Bu mektebin etrafında mezarlar olmasa ötekinden daha ferah idi. Adeta bir türbe binası gibi kubbeli, pencereleri geniş, kalın halkalı demir dantelalarla dışarıdan çevrilmiş, zemini hasır kaplı, üzerinde muhtelif renkte, biçimde minderler, pöstekiler serilmiş...”

Ahmet Rasim, aynı mektepte kendisinin de katıldığı bir “Amin Alayı”nı ise şöyle anlatır:

“Kalfanın birdenbire içeriye girerek: ‘Haydi yürüyün!’ kumandasıyla hürya mektepten boşandık. Sokak kapısı önünde bir daha vaziyet alıp tabur usülü dizildik. Kalfa evvela yüzünü ilahicilere dönmüş olduğu halde ellerini sallaya sallaya bir ilahiye girişti. Etrafımız iki geçeli mahşerallah… Biz yürüyoruz, hoca, şeyh efendi yan yana, o yabancı hafızlar da bunlardan sonra yürüyorlardı. Aminin bini bir paraya... Çinili Hamam, Zeyrek Yokuşu başı, Haydar, Atpazarı’na çıkan yokuş, Eski Mutaflar Çarşısı, bizim sütçünün dükkanı, Tezgâhçılar, Saraçhane’ye çıkan Su Kemeri Caddesi...”

Burada yeri gelmişken, herhalde uzun süre onun Fatih’te yaşamış olduğunu bilen birileri tarafından, Fevzipaşa Caddesi üzerinde Yavuz Selim’den Atikali’ye doğru çıkarken yolun sağında ve caddeden biraz içerideki bir ortaokula Ahmet Rasim’in adının verilmiş olduğunu da belirteyim. Biraz memnuniyet biraz da şaşkınlıkla, Ahmet Rasim’in aşağı yukarı bundan bir asır öncesini anlattığı Falaka ile Muharrir, Şair, Edib adlı hatıralarında sözünü ettiği bu civardaki bütün bu mahalle ve sokak isimlerinin nasılsa değiştirilmeden günümüze kadar gelebilmiş olduğunu da belirtmek istiyorum! Çünkü tarih bilincinden mahrum birtakım belediyeciler rastgele sokak, hatta cadde isimlerini değiştirmeye alıştılar ki, bundan sekiz on yıl önce tarihî Sarıgüzel Caddesi’nin adını Zahit Kotku Caddesi’ne çevirmeye kalktıklarını, daha yakın bir zamanda nedense Eyüp Sultan’daki Piyer Loti adına tahammül edemeyenlerin buraya adı sanı duyulmamış birtakım yakınlarının isimlerini vermeye kalkıştıklarını henüz unutmadık.

****

Bilindiği gibi eserlerinde Fatih’ten en çok söz eden şairlerin başında Mehmet Akif gelmektedir. Fatih’te, Fevzipaşa Caddesi’nin Akdeniz Caddesi istikametinden Vatan Caddesi’ne doğru inerken Hır-ka-i Şerîf ile Halıcılar arasındaki ilk cadde olan Sarıgüzel’de dünyaya gelen Mehmet Akif, evlendikten sonra da yine uzun süre bu civarda yaşamıştır. İlk tahsiline Emir Buhari Mektebi’nde başlamış, daha sonra Fatih İbtidai Mektebi ile Fatih Rüştiyesi’ne devam etmiş; bu arada Fatih Camii'nde okutulan Mesnevi ve Gülistan derslerini de takip etmiştir.

Mehmet Akif'in Safahât'ı, manzum mukaddimesinden hemen sonra, caminin sanatkarane bir tasvirinin yapıldığı "Fatih Camii" şiiriyle başlar. Aynı şekilde birinci Safahat'taki "Bayram" adlı manzumesinde de, Fatih Camii avlusunda kurulan bayram yeriyle buradaki çeşitli oyunlar ve oyuncaklar anlatılmaktadır. Safahat'ın dördüncü kitabı da Fatih Kürsüsü'nde adını taşımaktadır. Bu eserin asıl önemli kısmını ise, Fatih Camii'nde kürsüde vaaz eden bir vaizin tevekkül, kader, irade ve çalışmak üzerine verdiği uzun ve manzum vaazı teşkil etmektedir.

Daha önceki okumalarım sırasında pek dikkat etmemiştim ama geçtiğimiz yıl müstakil bir kitap halinde basılıp ücretsiz olarak dağıtılan Safahât'ın altıncı kitabını meydana getiren Asım'ın baş tarafına dikkatle bakınca, burada şair tarafından konulmuş şöyle bir not dikkatimi çekti: "Bu eser bir muhavereden ibarettir ki, Harb-i Umumi içinde ve Fatih yangınından evvel, Hocazade'nin Sarıgüzel'deki evinde geçer.

Mehmet Akif'in doğup büyüdüğü baba evinin de yandığı Fatih yangını 31 Mayıs 1918'de çıktığına göre, kitabı meydana getiren konuşmanın da 1917 yılı ortalarında bu evde yapıldığı tahmin edilebilir. Zaten buradaki Hocazâde adlı şahsın Mehmet Akif olduğu herkesçe bilindiğine göre, söz konusu bu konuşmada bu anlamda bir gerçeklik payı bulunduğunu da söyleyebiliriz.

****

İstanbul'un fethi hadisesiyle çok yakından ilgilenen; hatta Paris'ten döndükten sonra 1913-1915 tarihleri arasında Fatih'te Dârüşşafaka'da tarih ve edebiyat hocalığı yapan; Moda, Fenerbahçe ve Maltepe gibi herhangi bir tarihi hüviyeti bulunmayan semtler hakkında müstakil şiirler yazan Yahya Kemal'in Fatih Sultan Mehmet ve Fatih semtiyle ilgili herhangi bir şey yazmamış olmasını öteden beri yadırgamışımdır. Başta Alparslan olmak üzere, Yavuz Sultan Selim, İstanbul'u Fetheden Yeniçeri, II. Selim, Gedik Ahmet Paşa, hatta Fatih'te bir kütüphane kuran Ali Emin Efendi için müstakil şiirler yazan Yahya Kemal acaba Fatih için niçin herhangi bir şey yazmamıştır? Yanlış hatırlamıyorsam, Yahya Kemal hatıralarında da, Fatih semtinden sadece bir yerde söz eder: Bir gün Fatih'te ara sokaklardan geçerken bir mahalle bakkalının vitrininde, 93 Harbi'nin acı hatıralarını en gerçekçi ifadelerle anlatan Zağra Müftüsü Râci Efendi'nin meşhur Tarihçe-i Vak'a-i Zağra'sını görür ve dükkâna girip kitabı satın alır. Hepsi bu kadar!

****

Yıllardır önünden belki yüzlerce defa hem de yürüyerek geçtiğim halde dikkatimi çekmeyen bir isimle yine bu satırları yazdığım sırada yüz yüze geldim. Bu isim, Dülgerzade Camii'nin hemen altındaki sokağın adı olan Kamil Paşa Sokağı idi. Bu Kamil Paşa hangi Kamil Paşa idi ve bu sokakla ne ilişkisi vardı? Sokak tabelası dikkatimi çeker çekmez, derhal yıllar önce yayıma hazırladığım Rıza Tevfik'in Biraz da Ben Konuşayım adlı hatıratını hatırladım. Rıza Tevfik kitabın "Babıali Baskını'na Hazırlık" adlı bölümde, aldığı bazı duyumlar dolayısıyla yakın arkadaşlarının, gidip Sadrazam Kamil Paşa'yı ziyaret etmesini ve durumun vahametini arz etmesini istemeleri üzerine, bir sabah kalkıp Kamil Paşa'yı Kıztaşı'nda duvarlan harap genişçe bir bahçe içindeki viran köşkünde ziyarete gittiğini ve ona yaklaşan tehlikeyi haber verdiğini anlatır. Ama Rıza Tevfik'in uyarılarını ciddiye almayan Kamil Paşa, Babıalî Baskını'nı müteakip İttihatçılar tarafından silahla istifaya zorlanır, bir süre sonra da İstanbul'u terk edip Kıbrıs'a dönmek zorunda kalır ve orada vefat eder.

Cumhuriyet'i takiben 1927'de ilk nüfus sayımı yapıldıktan sonra, İstanbul'daki sokak adlarının yeniden düzenlenmesi işi İstanbul Belediyesinde mektupçuluk yapan Osman Nuri Ergin'e havale edilmiş, o da uzun ve yorucu bir çalışmadan sonra alnının akıyla bu işin üstesinden gelmiştir. Osman Nuri Ergin, Macar Kardeşler Caddesi üzerindeki sözünü ettiğim sokağa bu ismi verirken bu ilişkiyi de mutlaka biliyordu. Ancak Akdeniz Caddesi üzerindeki Şemsettin Sami Sokağı'nın Şemsettin Sami ile ne ilişkisi olabileceğini öğrenemedim, çünkü Şemsettin Sami'nin Fatih'te oturduğuna dair herhangi bir bilgimiz yok. Buna karşılık mesela çocukluk yılları Kıztaşı'nda geçen Muallim Naci'nin, hayatının son yıllarında da Fatih civarında Zeyrek'te oturduğunu, hatta burada vefat ettiğini biliyoruz, ama onun adı belki de farkında olmadan, hiç alakası olmayan bir semte, Ortaköy'de bir caddeye verilmiş! Bir ara Orhan Okay hoca çocukluğunun geçtiği Balat'ta okuduğu ilkokulun adının Muallim Naci İlkokulu olduğunu, ancak daha sonra bu adın değiştirilmiş olduğunu söylemişti.

Orhan Okay hocamızın 2001 yılında yayımlanan Silik Fotoğraflar adlı kitabında Osman Nuri Ergin ve bu sokak adları meselesiyle ilgili güzel bir bahis bulunduğunu da burada belirtmeden geçemeyeceğim!

Halit Fahri Ozansoy, çocukluğunu geçirdiği Fatih Zeyrek'teki Çıkmaz Terazi Sokağı'ndaki evlerini Eski İstanbul Ramazanlan adını taşıyan hatıralarında bakın nasıl anlatıyor:

"Çıkmaz Terazi Sokağı uzun, büyük bir sokaktı. Karşılıklı kafesli evlerin sonunda sağa sola iki yol daha açılır ve oradaki evlerin

bitiminde de ya bir duvar, ya iki yanı bağlayan bir ev sokağı kapardı. Bu bakımdan ismine tam uygundu. Mahalleyi anladınız. Geleyim yine eve. Zaten eskiden beri dolu olan kiler tıka basa dolduracak olan nevaleler yukarıya taşına dursun, ben müsaadenizle evi biraz daha tarif edeyim: Önde ve arkada iki bahçesi vardı evin. Çıkmaz Terazi'deki bahçe kapısından başka, arka bahçedeki kapıdan da daracık bir yolla Zeyrek tarafına gidilirdi. Evin kapısından girilince büyük bir taşlık. Solda, dipte, mutfağa açılan kapı. Mutfaktan da bir odaya ve odadan evin arka bölümündeki koridora yol. Burada iki oda. Buradan bir iç merdivenle yukarı katın arka kısmına geçiliyor. Bir koridor, bir daha ve orta salona buradan da geçilen bir kapı..."

Dıraman'da dünyaya gelen, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını Fatih civarında geçirdiğini tahmin ettiğimiz Cenab Şahabeddin'in hatıraları arasında, bu döneme ait pek fazla bir şey hatırlamıyorum. Onun, sadece l 920 yılında Ramazan ayı boyunca "Ramazan Hasbıhalleri" başlığıyla Alemdar gazetesinde yayımlanmış ve benim 1994 yılında İstanbul'da Bir Ramazan adıyla bir kitap halinde yayımladığım makalelerinden sadece "Eski İstanbul" adlı yazısında, okuyucuyu çocukluk günlerine, çocukluğunu geçirdiği mahalleye, leyleklerin bacalarına yuva yaptığı evlere götürdüğünü görürüz. Cenab'ın bu yazısında, Hüseyin Rahmi'nin romanlarında sık sık karşımıza çıkan, o daracık sokaklarında adeta birbirine değecek kadar öne veya yana eğilmiş, cumbalı, kafesli; yaz aylarında pencerelerdeki saksılarında çiçekler açmış, tek katlı ahşap eski İstanbul evlerine bir özlem duyduğunu hissederiz.

Halide Edip ise Türk'ün Ateşle İmtihanı'nda, Cenab Şahabeddin'in bu yazılan yazdığı günlerde, İtilaf ordularının işgali altındaki İstanbul'da işgal kuvvetlerine karşı düzenlenen Sultanahmet Mitingi'nin hemen arkasından Fatih Meydanı'nda tertiplenen diğer bir mitingden uzun uzadıya bahsetmektedir.

Galiba Nişanca'da oturduğumuz yıllarda bir Ramazan veya Kurban bayramında arkadaşlarla birlikte, Haliç Caddesi'ne yakın bir yerde oturan Ömer Nasuhi Bilmen'i, bir defasında da yine bir bayram vesilesiyle Atpazarı civarındaki evinde Sadrettin Yüksel'i ziyaret etmiştik. Cumhuriyet'ten önce, bir ara Fatih Camii'nde dersler de veren ve l 971 yılında vefat eden Ömer Nasuhi Bilmen'in, Fatih Camii'nde, cami avlusundan yollara kadar taşan kalabalık bir cemaatle kılınan cenaze namazına katıldığımı da hatırlıyorum.

Bu ziyaretlerden yıllar sonra doktora tezimi hazırladığım 80'li yıllarda idi. Rıza Tevfik'in eserlerini tespit ediyorum; hemen hemen hepsini buldum, bir kısmını satın aldım bir kısmını da kütüphanelerde

inceledim, fakat Mâbade't-tabiiyât Derslerine Ait Vesâik, Ontoloji Mebdhisi ve Bergson Hakkında adlı üç risale var, bunları kütüphanelerde bir türlü bulamıyorum. Bunlar Rıza Tevfik'in Darülfünûn'da verdiği ders notları ve sadece talebe için şapograf denilen usulle çok az sayıda basılmış küçük kitaplar. Galiba ilk sıradakini İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde buldum, diğerleri hiçbir yerde yok. O yıllarda M. Seyfettin Özege'yi hem Sahaflar Çarşısından, hem de Hakkı Tarık Us Kütüphanesinden uzaktan uzağa tanıyorum, ama kendisiyle herhangi bir şekilde konuşmuşluğumuz yok. Şimdi tam olarak hatırlayamıyorum ama galiba Ali Birinci, "Bir de Seyfettin amcaya sorsan, belki onun kütüphanesinde olabilir!" dedi. Ben de bir gün Hakkı Tarık Us Kütüphanesinde yanına yaklaşıp aradığım kitaplardan bahsettim; bana, adı geçen kitapların muhtemelen kendisinde mevcut olduğunu söyledi ve adresini tarif edip evine davet etti. Meğer evi benim her gün gelip geçtiğim yolumun üzerinde imiş: Macar Kardeşler Caddesi'nde, şimdi Ziraat Bankası ile İş Bankası'nın arasındaki Bina Emini Sokağı'nda.

Davet ettiği gün ve saatte gidip kapısını çaldım, kapıyı genç bir hanım açtı, beni içeriye buyur etti. Ben girişteki salonda beklerken Seyfettin Bey sırtında ropdöşambrı, elinde de benim aradığım kitaplar olduğu halde üst kattan indi ve bana "Hoş geldiniz!" diyerek kitapları uzattı. Ben de elimdeki not defterime kitapların künyelerini kaydedip biraz karıştırdıktan sonra teşekkür edip aynIdım. Seyfettin Bey, galiba o sıralarda kütüphanesini Erzurum'a Atatürk Üniversitesi'ne bağışlama hazırlıklan yapıyordu. Seyfettin Bey, benim ziyaretimden galiba bir yıl kadar sonra, Eylül 1981'de vefat etti. O sırada İstanbul'da bulunan Ali Birinci Seyfettin Bey'in Fatih Camii'nden kaldırılan cenazesine gitti, ama ben o gün Türkoloji Kongresinde görevli olduğum için maalesef cenazeye katılamadım. Ne diyeyim; hizmetlerinden dolayı Allah gani gani rahmet eylesin!

Ara sıra yolum Bina Emini Sokağı civarına düştükçe Seyfettin Bey'in evinin önünden de geçiyorum ve içim sızlıyor, çünkü vârisleri tarafından galiba terk edilen Seyfettin Bey'in evi bugün maalesef ayakkabı deposu olarak kullanılıyor! Seyfettin Bey gibi, bir toplumun nadir yetiştirdiği seçkin insanlara ait mekânlar, Avrupa'da olduğu gibi, içindeki eşyalan ve kitaplarıyla beraber bir müze hâlinde muhafaza edilmesi gerekirken, bizim henüz kültürel düzeyimiz çok gerilerde olduğu için, bu tür değerler gündelik hayatın gürültü ve patırtısı arasında kaybolup gidiyor. Bir devre tanıklık eden M. Seyfettin Özege'nin evi de benim görebildiklerim arasında bunlardan sadece birisini teşkil ediyor!

Orhan Okay hoca, Bir Başka İstanbul adlı hatıralarında Balat'ta doğup

büyüdüğü için, kendisini Balatlı olarak tanıtır ama, bildiğim kadarıyla, hocanın çocukluk ve gençlik yılları da hep Fatih'te geçmiştir. Hocayı şahsen daha üniversitede öğrencilik yıllarımdan beri ismen tanıyordum, 80'li yıllardan sonra da, yaz tatillerinin birinde fakülteye Mehmet Kaplan hocayı ziyarete geldiği zaman fiilen tanıdım. 90'lı yıllarda ise, yine İstanbul'a geldiği bir sırada, Kıztaşı'nda, cephesi tam da Kıztaşı'na bakan, bizim daha önce kaldığımız apartmanın hemen yanındaki bir apartmanın giriş katındaki dairesinde ziyaretine gitmiş ve o sırada kitap hâlinde yayımlanmış bazı çalışmalarımı kendisine takdim etmiştim. Hocanın daha sonra Erzurum'dan tamamen ayrılıp İstanbul'a yerleşmesinden sonra ise münasebetimiz ilerledi ve zaman içerisinde giderek samimi bir dostluğa dönüştü.

Bu bahsi kapatmadan, beş altı yıl öncesine kadar her yıl üniversite giriş imtihanlan dolayısıyla Fatih ve civarında görev yaptığım okulları da sıralamak istiyorum: Bunlar, Dârüşşafaka Lisesi, Fatih Kız Lisesi, Gelenbevi Lisesi, Salih Zeki Ortaokulu, Cibali Lisesi, Filyokuşu'nda Kâtip Çelebi İlköğretim Okulu, Edirnekapı'da Hattat Râkım İlköğretim Okulu, Atikali'de Ahmet Rasim Ortaokulu'ndan meydana gelmektedir.

Biyografisinden öğrendiğimize göre 1916 yılında Fatih'te dünyaya gelen, ancak henüz iki yaşında iken Fatih yangınında evleri yanan, daha sonra annesini kaybeden Behçet Necatigil'in çocukluğu da Atikali'de anneannesinin yanında geçmiştir. Necatigil'in sekiz on yıl önce yayımlanan Mektuplar'ını okurken, orada 1938 yılında, yani Necatigil henüz yirmi iki yaşında iken Tahir Alangu'ya yazmış olduğu bir mektup dikkatimi çekmişti. Bu bana bir mektuptan çok, Necatigil'in bir arkadaşının işini halletme bahanesiyle çocukluğunun geçtiği Fatih-Malta ve Darüşşafaka semtlerine, daha doğrusu pek de mutlu geçmeyen çocukluk günlerine yapmış olduğu bir seyahat gibi gelmişti. Bu satırları yazarken son derece duygulu ve şairane bir üslûpla yazılmış olan yedi sayfa uzunluğundaki söz konusu parçaya tekrar göz gezdirince, teşhisimde pek de yanılmadığımı anladım.

Söz Necatigil'den açılmışken, bir taraftan onun talebesi, bir taraftan da şair olarak bizzat kendisi onun "hayrü'l-halef'i olduğunu ilan eden bir başka şairle, Hilmi Yavuz'la hatıralara devam edelim. Babasının emekliliğini müteakip Fatih'e akrabalarının yanına gelip yerleşen ailesiyle birlikte Hilmi Yavuz'un gençlik yıllarının bir kısmını SO'li yıllarda Fatih civarında geçirdiği ve henüz eski hali pek değişmemiş semtle ilgili pek çok hatırası olduğu da bilinmektedir. Hilmi Yavuz, daha önce yapılan çeşitli röportajlarda zaman zaman dile getirdiği önemli bir hususu, önceki yıl yayımlanan Şiirim Gibi Yaşadım adlı nehir söyleşide de tekrarlamıştı. Hilmi Yavuz burada sebebini açıklamadan, ya o eski hatıralar ya da semtin ancak

hissedebilenlerin fark edebileceği ruhanî havası dolayısıyla, Allah hayırlısıyla geçinden versin, vefat ettiği zaman cenazesinin Fatih Camii'nden kaldırılmasını, çocuklan dahil, bütün dostlarına âdeta vasiyet ediyordu!

Hatırladığım kadarıyla 70'li yıllarda fakültedeki hocalarımdan Faruk Kadri Timurtaş Kıztaşı'nda tarihî Barbaros Yoğurtçusu'nun karşısında, Necmettin Hacıeminoğlu Yavuz Selim'de Başhoca Sokağı'nın hemen sağ başındaki apartmanda, Menol Tulum da iki sokak ötedeki Pirinççi Sinan Ağa Camii Sokağı'nda oturuyordu. Orhan Okay hoca da, Beşir Fuad dolayısıyla kendisini ziyarete gittiği Osman Nuri Ergin'in, şu anda terkedilmiş vaziyette hâlâ ayakta duran Atikali'de Fevzipaşa Caddesi ile Kimyager Sokağı'nın kesiştiği köşedeki beş katlı evde ikamet ettiğini söylemişti.

Fatih Camii'nin "Seng-i Musalla"sı

Merhum Mehmed Çavuşoğlu'nun Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı maddede verdiği bilgiye göre, 7 Nisan 1600 tarihinde 74 yaşında Fatih'teki konağında vefat eden Sultânü'ş-şuarâ Bâki'nin cenaze namazı Fatih Camii'nde Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi tarafından kalabalık bir cemaatle kılındıktan sonra, Edirnekapı surları dışında Eyüp Sultan'a doğru giden yol üstündeki kabristanda toprağa verilir.

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nde ilmiye teşkilatında önce Anadolu, arkasından Rumeli kazaskerliğinden sonraki en son mevki şeyhülislamlıktır. Ama nedense, talihi yaver gitmediğinden midir nedir, ihtiras derecesinde arzu etmesine rağmen, Bâkî bir türlü şeyhülislâm olamamış ve bundan duyduğu ıstırabı da divan edebiyatıyla meşgul olanların zaman zaman tekrarladığı şu meşhur beytiyle ifade etmiştir:

Kadrini seng-i musallada bilip ey Baki

Durup karşında el bağlayanlar yârân saf saf

Bu konuda doğrudan doğruya özel bir araştırma yapmadım ama, daha önce de belirttiğim gibi Fatih, Fetih'ten itibaren Cumhuriyet'e kadar ulema, vüzera ve şuaranın yaşadığı bir semt olması dolayısıyla, Osmanlı tarihinde şöhret sahibi birçok insanın cenazelerinin Fatih Camii'nden kaldırılmış olduğunu tahmin ediyorum.

Yıllar önce galiba Dergah'ta Ahmet Midhat Efendi'nin cenazesiyle ilgili bir yazı okumuştum; aynı yazı olup olmadığına tekrar bakamadım ama Balkan Savaşı'nı izlemek üzere Kasım 1912'de Petersburg'tan İstanbul'a gelen Fatih Kerimî'nin daha sonra yayımlanan İstanbul Mektupları adlı eserinde de aynı konuyla ilgili bir yazı bulunduğunu gördüm.

15 Aralık 1912 gecesi hocalık yaptığı Fatih'teki Darüşşafaka'da vefat eden Ahmet Mithat Efendi'nin vefatını, ertesi günkü gazetelerin pek dikkat çekmeyen bir köşesine sıkıştırılan küçük bir haberden öğrenen Fatih Kerimî, önce Ahmet Mithat'ın Beykoz'daki evine gider, ancak cenazenin evde olmadığını öğrenince ev halkına taziyetlerini bildirip ucu ucuna Fatih Camii haziresine defnedilmekte olan cenazeye yetişir.

Cenazede devlet erkânından üç beş kişiyle Darüşşafaka talebelerinden meydana gelen küçük bir cemaat Fatih Kerimî'yi hayal kırıklığına uğratır. Ahmet Mithat Efendi gibi şan ve şöhreti memleket sınırlarını aşan büyük bir şahsiyetin bir fukara cenazesi gibi herhangi bir merasim yapılmadan, sessiz sedasız defnedilmesine çok üzülen Fatih Kerimî, eserinde duygularını şu satırlarla ifade eder:

"(...) Millet ve din adına elli yıldan fazla hizmet eden, yüz elliden fazla her nevi eser yazan, son nefesine kadar Türklerin faydasına çalışan ve nihayet savaş safında şehit olan asker gibi Darüşşafaka Mektebi'nde Tedrisat-ı İslâmiye Cemiyeti'nin toplantısında can veren koca Ahmet Mithat Efendi bir gün içinde yok oldu. Doğrusunu söylemek gerekirse Türkler sağlığında onun kıymetini bilmedikleri gibi cenazesini ele adamakıllı defnedemediler. Binlerce teessüf!"

****

Hadiseye bizzzat şahit olan birkaç kişinin verdiği bilgiye göre, Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda, Beyazıt-Vezneciler-Macar Kardeşler ve Fevzipaşa Caddeleri güzergâhı ilk defa Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesinde gerçekten mahşeri bir kalabalığa sahne olmuş! 10 Nisan 1950 günü vefat eden Fevzi Çakmak için hükümet millî yas ilan etmeyince, bu duruma bir nevi tepki olarak cenazeye halk sahip çıkmış! Ertesi gün Beyazıt Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra kaldırılan Fevzi Çakmak'ın naaşı tekbir getirilerek İstanbul halkı ile üniversite gençliği tarafından toprağa verildiği Eyüp Sultan'a kadar eller üzerinde taşınmış ve bu hareket halkın iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı gösterdiği bir tür aleni ilk direniş şeklinde yorumlanmış.

Fatih Camii'nden kaldırılan cenazeler arasında, nedense, Yahya Kemal'in cenazesi doğrusu beni çok şaşırtmıştı! Bunu, yıllar sonra ilk önce onunla ilgili bir biyografide okuduğumda, pek inanasım gelmedi; daha sonra o günlere ait bir gazetede fotoğrafını görünce bu konuda artık şüphem kalmadı. Ben nedense yıllardır, "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirini yazmış bir şairin cenazesinin de hep Süleymaniye Camii'nden kaldırılmış olduğunu düşünüyor, daha doğrusu zihnimde ona orasını yakıştırıyordum. Üstelik Fatih hakkında herhangi bir şey yazmamış bir şairin muhtemelen vasiyeti doğrultusunda Fatih Camii'nden kaldırılmasını yadırgadığımı da söylemeliyim!

Öğrencilik yıllarımda avlusundan gelip geçerken mutlaka bazı cenazelerle karşılaşmış olmam gerekir diye düşünüyorum, ama benim burada hatırladığım ve hafızamda yer eden ilk büyük cenaze namazı, öğrenci olaylarının daha yeni yeni başladığı 1969 yılında

Cağaloğlu'nda Milli Türk Talebe Birliği binasında tabancayla vurulan, benim yaşlarımda bir genç olan Mustafa Bilgi'nin cenazesidir. Cami avlusuna sığmayan kalabalık bir cemaatle kılınan ikindi namazından sonra Mustafa Bilgi'nin cenazesi eller üzerinde ve tekbirler getirilerek Fatih'ten Edirnekapı'ya, oradan da Eyüp Sultan'a götürülmüş ve orada defnedilmişti.

Mustafa Bilgi'den galiba bir yıl kadar sonra Fatih'ten kaldırılan ve benim katıldığım ikinci cenaze ise, daha önce bir arkadaşımla birlikte zaman zaman gazete idarehanesindeki odasına gidip geldiğim gazeteci Mustafa Nezihi Polat'ınki idi. 1970 yılı yaz aylarından bir gece, sahil yolunda bir trafik kazasına kurban giden M. N. Polat'ın vefat haberini yaz tatili için Edirne'de bulunduğum sırada öğrendim. Sabahın erken bir saatinde, o sırada yazı yazdığı Yeni Asya gazetesini elime aldığım zaman onun birinci sayfadaki başmakale sütununun boş basıldığını görmüş ve hemen arkasından da acı haberle karşılaşmıştım. Merhumun kalabalık bir cemaatin katılmasıyla Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra o da aynı güzergah üzerinden, yine eller üzerinde Eyüp Sultan'a götürülüp orada defnedilmişti.

Biri 1974 Ağustos'unda, diğeri 1975 Temmuz'unda olmak üzere, bir yıl ara ile, Nihad Sami Banarlı ile Nurettin Topçu'nun cenazeleri de Fatih Camii'nden kaldırılmıştı. Banarlı hocayı hem kitapları hem de Kubbealtı'ndaki konferanslarından, Nurettin Topçu'yu ise hem kitaplarından hem de Hareket Yayınları'nın Divanyolu'ndaki idarehanesinden tanıyordum. Banarlı hocanın cenazesinde Uğur Derman'ın, Nurettin Topçu'nun cenazesinde ise Ezel Erverdi'nin gözyaşlarına hakim olamadıklarını bugün hâlâ dünkü gibi hatırlıyorum.

Sırayla gidecek olursak, galiba şimdi sırada, birçokları gibi benim hayatımda da çok özel bir yeri olan Fethi Gemuhluoğlu var. Vefatından önceki aylarda, genel sekreterliğini yaptığı Türkpetrol Vakfının İstiklal Caddesi'nde Şeref Hanı'ndaki bürosuna ziyaretine gittiğimizde "cife-i dünya"dan, "küs-ı rıhlet"ten, kalbinin hasta oluşundan, artık dinlenme vakti geldiğinden falan söz ediyordu, ama biz bunlan onun her zaman söylediği türden kinayeli sözler şeklinde anlıyorduk. Vefat haberini 5 Ekim 1977 günü Edebiyat Fakültesinde Mehmet Çavuşoğlu'nun odasında öğrendiğimde, bu haber bana bir şaka gibi gelmişti; çünkü Fethi ağabeyin gerçekleştireceği daha bir yığın projesi vardı ve bunların çoğu henüz hayata geçmemişti!

Fethi ağabey, ertesi günü öğle namazını müteakip Fatih Camii'nde Muzaffer Ozak'ın kıldırdığı cenaze namazını müteakip önce Fatih haziresindeki Amiş Efendi ve Maraşlı Tahir Efendi'nin kabirleri ziyaret

edildikten sonra, aynı silsileden Kayserili Mehmet Tevfik Efendi'nin kabrinin bulunduğu Sahrâ-yı Cedit Mezarlığı'na annesinin hemen yanına defnedildi. Fethi Gemuhluoğlu'nun ölümüyle, her halükârda bizlere kol kanat geren, kendi dertlerini unutup dertlerimize çareler arayan gerçek bir hamiden mahrum kalmıştık!

Cenazeler silsilesinde sıra, Fethi ağabeyin de kendisine sıkı bir manevi bağla bağlı bulunduğu Mustafa Özeren geliyor. 20 Ocak 1982 günü vefat eden Mustafa Özeren'in, 22 Ocak günü Tercüman gazetesinde çıkan ölüm ilânında, aynı gün Cuma namazını müteakip Fatih Camii haziresine defnedileceği belirtilmesine, hatta cenazenin ikindiye kadar cami avlusunda bekletilmesine rağmen, Bakanlar Kurulundan gerekli izin çıkmadığı için, defin o gün gerçekleştirilemedi.

Ertesi günü, cenazenin camiye getirilip getirilmediğini hatırlamıyorum ama, Nihat Azamat'la birlikte öğle civarında camiye gittiğimizde, bizim gibi bir grup insanın beklediği cenazenin defin işi yine gerçekleşemedi ve galiba gerekli izin çıkmayınca cenaze aynı gün ikindiden sonra Sahra-yı Cedîd Kabristanı'na götürülüp orada Kayserili Mehmed Tevfik Efendi'nin yanında toprağa verildi.

Bu vefat dolayısıyla Tercüman gazetesinde çıkan ölüm ilanı, o zamana kadar pek rastlanmayan türden bir ilandı. O sırada merhumun başında bulunduğu cemaatle iyi ilişkiler içinde olan Yaşar Nuri Öztürk tarafından kaleme alındığı söylenen ve benim de gazeteden kesip sakladığım ölüm ilanına burada da yer vermek istiyorum; çünkü bu ilan dolayısıyla gazetenin sorumlu yazı işleri müdürü apar topar tevkif edilmiş ve o günkü Anayasa'nın 163. maddesini ihlalden dolayı kendisine bir de ceza verilmişti. Soruşturma konusu olan ilan şu idi:

"İrtihal: Hâmil-i emânât-ı Sübhdniyye, varis-i esrâr-ı Muhammediyye, tacü'l-urefa, Evkaf Baş Müdürlüğü'nden emekli Mustafa Özeren el-Halveti, eş-Şa'bâni efendimiz hazretleri, dâvet-i Rahmân'a icabetle 20 Ocak 1982 günü alem-i manaya intikal etmiştir. Mübarek na'şı bugün Cuma namazını müteakip Fatih Camii'nde kılınacak namazdan sonra Hakk'a emanet edilmek üzere medfen-i ebedîsine tevdi edilecektir. Rahmetullahi rahmeten vâsi'aten."

****

Fatih Camii'nin avlusu 26 Mayıs 1983'te Necip Fazıl'ın cenazesinde ise, memleketin dört bir köşesinden gelen sevenleriyle yine mahşeri bir kalabalığa sahne oldu. Birçok devlet ve fikir adamı ile gazeteci ve sanatçıların da katıldığı cenaze, namazdan sonra avlulara sığmayan büyük bir cemaat kitlesi tarafından eller üzerinde ve yine tekbirlerle ağır ağır Edirnekapı'ya kadar götürülmüş, orada bir oldu bitti ile

emniyet kuvvetleri tarafından cemaatin elinden alınıp araba ile alelacele Eyüp Sultan'a götürülüp daha önce Mareşal Fevzi Çakmak'ın kabrinin yanında hazırlanan yere defnedilmişti. O sırada, merhumun arkasından mezarlığa girip defin esnasında yanında bulunmak isteyen birçok kişi de, sebepsiz yere ve anlamsız bir şekilde polis tarafından gözaltına alınmış ve birkaç gün nezarethanede tutulmuşlu.

Necip Fazıl'ın cenazesi kadar olmasa da, yine oldukça kalabalık bir cemaat tarafından Fatih Camii'nden kaldırılan cenazelerden biri Karagümrük'teki Cerrahî Dergahı şeyhi Muzaffer Ozak'ın (1985), diğeri de Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'indir (1986).

Tarih sırasına göre, onların arkasından galiba Mehmed Çavuşoğlu'nun cenazesi geliyor. Aradan yirmi yıldan fazla bir zaman geçtiği halde öldüğüne hâlâ inanamadığım, daha doğrusu ölümü ona yakıştıramadığım insanlardan birisi de Mehmed Çavuşoğlu'dur. 11 Temmuz 1987 sabahı Bodrum'a giderken Balıkesir yakınlarında geçirdiği bir trafik kazasında vefat eden Çavuşoğlu'nun cenazesi de iki gün sonra Mimar Sinan Üniversitesinde yapılan töreni müteakip Fatih Camii'nde öğleyin kılınan cenaze namazından sonra kaldırıldı ve doğum yeri olan Ordu'da toprağa verildi. Onun cenazesinde tabutu başında Emin Işık hocanın yapmış olduğu ve bütün cemaati ağlatan konuşmasıyla kazada yaralanan ve o sırada hastahanede yatmakta olan eşi Emine Hanım'ın gönderdiği çiçeklerle birkaç cümlelik yazısı unutulacak gibi değildi!

Bu arada fakültedeki hocalarımızdan Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş ile Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan ve Prof. Dr. Ali Alparslan ile fakülte dışından Dr. Şinasi Tekin ile Ali İhsan Yurd'un ve Tank Buğra'nın; kayınpederim Muzaffer Bayraktar ile kayınvalidem Şaduman Bayraktar'm cenazelerinin de Fatih Camii'nden kaldırıldığını kaydedeyim. Timurtaş hocanın cenazesi 1982 yılının Ramazan ayına, Ali Alparslan'ın cenazesi de, 2006 yılının oldukça soğuk ve karlı 25 Ocak gününe rastlamıştı. 1993 yılı Aralık ayının son günü Fatih Camii'nden kaldırılan Ali İhsan Yurd'un cenazesi ise, hayatta o kadar seveni ve dostu olmasına rağmen, nedense oldukça tenha idi. Faruk K. Timurtaş hoca Edirnekapı Şehitliği'ne, Ali İhsan Yurd Topkapı Mezarlığı'na, Ali Alparslan hoca da Karacaahmet'e defnedildiler.

Son olarak bir iki cümleyle Turgut Özal'ın cenazesinden de söz edip bu bahsi burada bitirmek istiyorum. Turgut Özal'ın cenazesinin kaldırıldığı 13 Nisan 1993 günü, Fatih Camii'ne çıkan bütün cadde ve sokaklar daha sabahın erken saatlerinden itibaren

insan yığınlarıyla dolmuştu. Ben saat 11.00'e doğru Sarı Nasuh Sokağı'ndaki evimden çıktım, ama insan seli arasından Akdeniz Caddesi'nden yukarıya Fatih'e Fevzi Paşa Caddesi'ne çıkamadım; insanlar sanki önüne kattığı ne var ne yok her şeyi sürükleyip götüren bir sel halinde yukarıya Fatih Camii'ne doğru yokuş yukarı adeta akıyorlardı. O sırada Kıztaşı'nda oturan bir arkadaşım da, caddenin karşı tarafına geçmenin mümkün olmadığını, Fatih Postanesi'nin önündeki üst geçidin ortasında insan yığınları arasında sıkışıp kaldığını söylemişti. Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesini görmedim, ama söylenenlere bakılırsa, Turgut Özal'ın cenazesindeki kalabalık ondan katbekat fazla görünüyordu. Merhum Özal'ın cenazesine halkın ilgisi o kadar fazlaydı ki, ben bunca yıllık hayatımda henüz böyle mahşeri bir kalabalık görmedim. Turgut Özal'ın cenazesi, Fatih Camii'nde kılınan öğle namazından sonra Halıcılar Caddesi, Adnan Menderes Bulvarı ve Vatan Caddesi güzergahı üzerinden Topkapı Surları dışında, daha önce Yassıada'dan nakledilen Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun mezarlarının bulunduğu Anıt Mezar'ın az ilerisine defnedildi. Birkaç yıl sonra da kabri üzerine Adnan Menderes'inkine göre biraz karmaşık, daha doğrusu arabesk bir manzara arz eden bir anıt yapıldı.

Bu hatıralara son noktayı koymak üzere olduğum bir sırada Türkiye'nin yetiştirdiği dünya çapında müstesna şahsiyetlerden biri olan Turgut Cansever'in vefat haberi geldi; merhum Turgut Cansever'in cenazesi de 23 Şubat günü ikindi namazından sonra Fatih Camii'nden kaldırılarak Edirnekapı Mezarlığı'nda toprağa verildi. Aynı şekilde Millî Sinema hareketinin öncüsü olan Yücel Çakmaklı'nın cenazesi de 2 Eylül günü Fatih Camii'nden kaldırıldı.

Kırk Yıl Önce, Kırk Yıl Sonra

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin

Günler gelip geçmektedir,

Kuşlar gibi uçmaktadır.

mısralarıyla başlayan bir ilahisi vardır. Çocukluğumuzda bir türlü geçmek bilmeyen zaman belli bir yaştan sonra öyle süratle geçiyor ki, elle tutulamayan, gözle görülemeyen zamanın nasıl geçtiğini nedense fark edemiyoruz!

Zaman içerisinde değişim, istesek de istemesek de kaçınılmaz bir şey, ama bizim toplumsal hayatımızda değişim o kadar baş döndürücü bir hızla oluyor ki, bu kadar süratli bir değişim karşısında şaşırıp kalıyoruz. Tabii tarihî yapılar dışında, Fatih'te kırk yıl önceki birtakım bina, mağaza ve dükkanlan hatırlamaya çalıştığımda, bugün bunların birçoğunun yerinde bulunmadığım veya değişmiş olduğunu biraz hüzünle görüyorum.

Benim Fatih'e geldiğim 70'li yıllardan, yani kırk yıl öncesinden bugüne kalanlan şöyle bir sıralayacak olduğumda sadece şunları hatırlayabiliyorum:

Şimdi bahsedeceğim konunun belki daha önce sözünü etmeliydim: Fatih dışında yaşayanların birçoğu için Fatih, aynı zamanda Çarşamba Pazarı ile âdeta özdeşleşmiş gibidir. Doğrusunu söylemek gerekirse, Kıztaşı'ndan başlayarak Karagümrük ve Nişanca'da oturduğum yıllarda, Hüsrev Paşa Sokağı'na gelinceye, hatta oradan ayrıldığımız yıla kadar Çarşamba Pazarı'nın farkında değildim, daha doğrusu pazar beni doğrudan doğruya ilgilendirmiyordu. Çarşamba Pa-zarı'nı, evlendikten, yani 1977 yılından sonra fark ettim desem kimse buna inanmayabilir, ama doğrusu bu! Çarşamba Pazarı, esas itibariyle Fatih Camii'nin çevresindeki sokak ve caddeleri kaplamakta, bir ucu Yavuz Selim'e, bir ucu Çarşamba'ya, diğer ucu da Fatih Postanesi'nin karşısındaki Aslanhane Sokağı'ndan başlayıp At Pazarı'ndan Haliç Caddesi'ne kadar uzanan geniş bir sahayı kaplamaktadır. Ben de adı geçen tarihlerde pazarı keşfettikten sonra, adeta buranın müptelası oldum; ancak ben pazarın her tarafını değil, özellikle yaz aylarında akşamları fakülteden dönüşte, Yavuz Selim'de Başhoca veya Yusuf Ziya Paşa Sokağı'ndan yukarıya Malta Çarşısı'na doğru iki üç sokak dolaşır, taze soğan, kıvırcık, domates, salatalık, dereotu,

nane, maydanoz, marul, bezelye, bakla veya ıspanak gibi İstanbul civarındaki bağ ve bahçelerden getirilen, nispeten taze sebzeler alırım. Galiba bana biraz da Edirne'yi hatırlattığı için olacak, bu alışkanlığım yaz kış yıllardır devam etmektedir. Benim gibi Çarşamba Pazarı'na can-ı gönülden bağlı birini daha tanıyorum. Aynı zamanda hemşehrim de olan ve yıllarca Fatih'le oturan Erdinç Beylem, beş altı seneden beri Bahçelievler'de ikamet ettiği halde, özellikle bahar ve yaz aylarında yine sık sık Çarşamba Pazarı'na alışverişe gelmektedir.

Şimdi kırk yıl öncesinden kalanlara geçebilirim:

Macar Kardeşler Caddesi'nde İnci Mağazası, Öztürk (bu yıl kuruluşunun 50. yılını kutluyordu) ve Fatih eczaneleri ile Fatih İşkembecisi (1958'den beri) ve Özer Ciğer Pazarları (1940'tan beri); Aslanhane Sokağı'nda Fatih Sarmacısı, az ileride Büyük Karaman Caddesi'ndeki, Cumhuriyet'le yaşıt Reşadiye Hoteli (1924'ten beri); Fevzipaşa Caddesi'nde Fatih Postanesi, hemen karşı köşesinde neoklasik tarzda inşa edilmiş dört katlı ve en üstte gözetleme kulesini andırır tarzda inşa edilmiş, eskiden kahvehane olan, şimdi Kozmetik Dünyası (Cosmos City) adıyla hizmet veren bina, Müderrisoğlu Kundura, 1958'den beri Malta'da Panda Mağazası (bu hatıraları yazdığım günlerde yılların Panda Mağazası bir fast food dükkanına çevrildi), Malta Çarşısı'ndaki Malta Kurukahvecisi Sebahattin Dönmez, Aydınlı Mağazası (Abidin-Mustafa ve Salih Kavurmacı kardeşler), cadde üzerinde Yavuz Selim durağının az ilerisinde Ekrem Hakkı ve Samiha Ayverdi'nin evleri, Altay Camii'nin hemen arkasında bugün Cenan Vakfı adını alan Ümmü Kenan Dergah ile hemen yanındaki Kenan Rifai'nin ikametgahı olan konak, ana cadde üzerinde Atik Ali'de Jet-Gem Kuru Temizleme; biri Kıztaşı'nda, diğeri Hırka-i Şerifte iki dükkanda faaliyetini devam ettiren Barbaros Yoğurtçusu, Halıcılar Caddesi'nde şimdi düğün salonu olan eski Renk Sineması, Koska Helvacısı; Akdeniz Caddesi'nde Bursa Pazarı, Aydede Mobilya, Tûbâ Giyim, Sum Kuru Temizleme, Foto Namık, Uzay Pastanesi, Orkide Çiçekçilik, Sinan Gıda Pazarı, Akdeniz Eczanesi, Mıstık Kundura ve Kameron Turizm. Hatırlayabildiklerim arasında bir de Bâlî Paşa Caddesi'nin Hırka-i Şerife yakın kısmındaki Birlik Ekmek Fırını ile yine aynı caddede Çapaloğlu Gıda bulunuyor. Hüsrev Paşa Sokağı'nda Bakkal Ahmet ile aşağı yukarı otuz yıldır traş olduğum Berber Asım Altuner, Sarı Nasuh Sokağı'nda Bakkal Cüneyt, hemen karşısındaki yufkacı Mehmet Arslan ile Avcılar Terzisi Mülâyim Avcılar. İşte kırk yıl öncesinden kalabilenlerin hepsi hemen hemen bu kadar!

Hatırlamaya çalışıyorum da, Fatih'e ilk geldiğim yıllarda ana caddede şimdiki Saray Muhallebicisinin yerinde galiba Tadım Dondurmacısı,

Dilek Pastanesinin yerinde de Kilim Pastanesi, aynı sırada Vefa Bozacısı, Halıcılar'da Görgülü Pastanesi, Akdeniz Caddesi'nde Merih ve Uğur pastaneleri ile Fatih Sarmacısı ve İstanbul'un tanınmış lokantalarından Hünkâr Lokantası vardı. Ne yazık ki adlarını andığım bu iş yeri ya da dükkânlar ve bu işi sürdürenlerin hiçbiri artık yok! Yukarıda, hâlen Fatih Postanesi'nin tam karşısındaki Aslanhane Sokağı'ndaki Fatih Sarmacısı'nın adı geçti. Evet, adı üzerinde, bu tatlı sadece Fatih'e mahsus, galiba belli bir kıvamda yumurtanın akı ve un ile yapılan, biraz revaniye benzeyen ama ondan çok farklı, gayet hafif, hoş bir tatlıdır! Geçenlerde dükkân sahibiyle konuştum ve: "Buralarda bu tatlıyı sizden başka bilen ve yapan yok; sizden sonra da devam edecek mi?" dedim; tatlıcı bana: "Oğluma öğrettim, ama benden sonra bu işi pek de öyle devam ettireceğe benzemiyor!" dedi. Aslında bunun gibi özel bir beceri isteyen ve zamanla kaybolup giden zanaatlara, mesleklere, yiyecek ve içeceklere birilerinin veya birtakım kurumların ilgi göstermesi ve sahip çıkması gerekmez mi?

İyi kötü, bazen kederli bazen sevinçli Fatih'te geçirdiğim kırk yılın hikâyesini burada noktalıyorum. Fatih'e dair yazılacak daha çok şey var ama şimdilik bu kadar, gerisi inşallah başka sefere ...